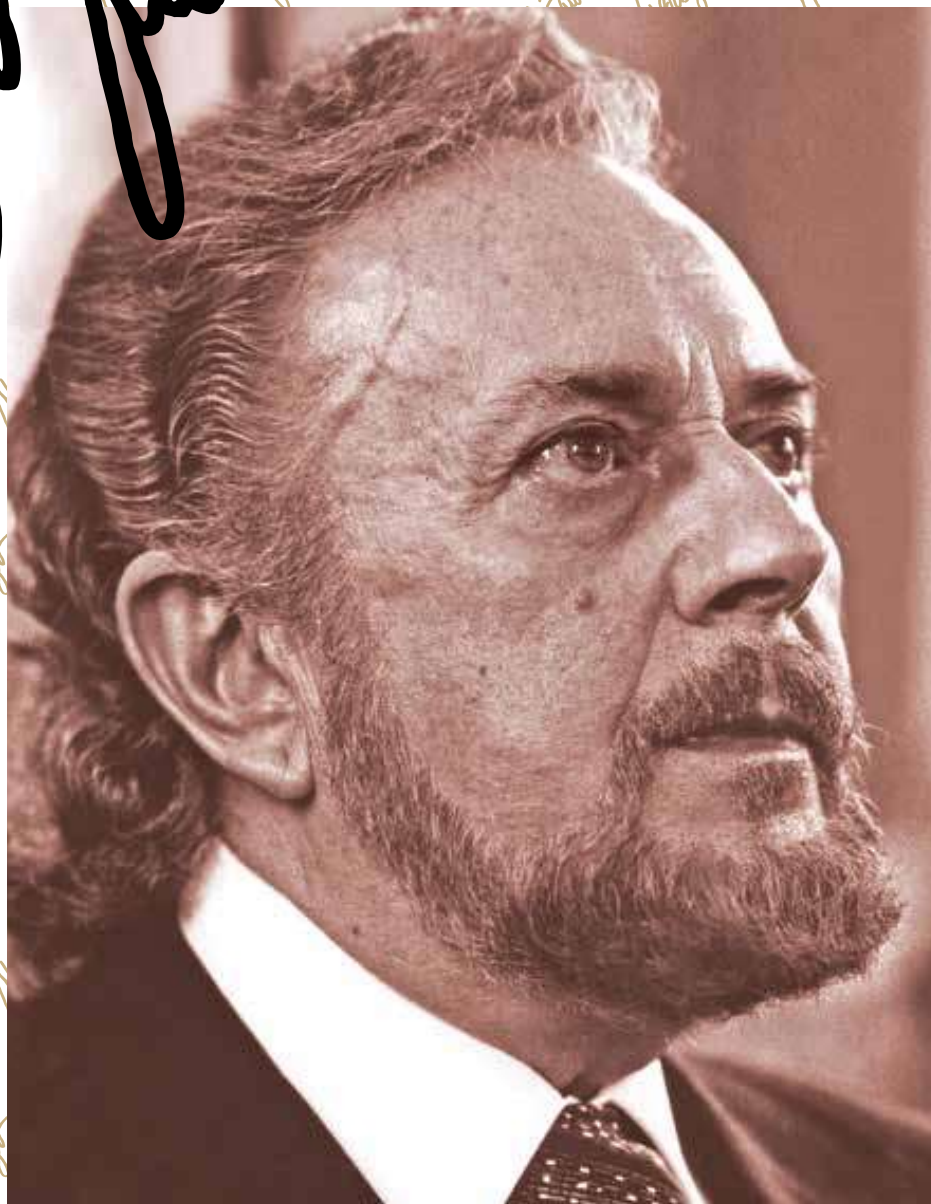

Γιάσσης Ρίζου
100 Χρόνια από τη γέννησή του

Διμηνιαία Έκδοση Συλλόγου Συνταξιούχων Εθνικής Τράπεζας Δραγατσανίου 8, 105 59 ΑΘΗΝΑ

Γιορτινές Ευχές

Ο Πρόεδρος και
το Διοικητικό Συμβούλιο

του Συλλόγου Συνταξιούχων ΕΤΕ
Εύχονται σε όλους τους συναδέλφους
Καλά Χριστούγεννα.

Ο καινούργιος χρόνος 2010
να είναι χαρούμενος, ευτυχισμένος
και να εκδηλώνει κάθε σας προσδοκία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νέο Προεδρείο - Ενημέρωση	3
Σημείωμα της Επιτροπής του Συλλόγου	4
100 χρόνια από τη γέννηση του Γιάννη Ρίτσου της συν. Ελένης Αδαμοπούλου	5
Αγιασθήτω ο Οίνος των Ποιημάτων της συν. Μαρίας Σκουρολιάκου	12
Δοξαστικό στο Γιάννη Ρίτσο της συν. Μαρίας Σκουρολιάκου	20
Συνομιλίες με το Ρίτσο του συν. Λευτέρη Μονοκρούσου	21
Ο ποιητής και το έργο του του συν. Δημήτρη Δασκαλόπουλου	23
Γιάννης Ρίτσος: Χρονολόγιο 1909-1989 του συν. Μανόλη Τσακίρη	27
Στη Μονεμβασιά, μετά 30 χρόνια του συν. Μανόλη Τσακίρη	31
Ο πατέρας μου, ο Γιάννης Ρίτσος η συν. Γιώγια Σιώκου συνομιλεί με την Έρη Ρίτσου	34
Ο Γιάννης Ρίτσος στο Καρλόβασι της συν. Έρης Ρίτσου	36
Πώς αποχαιρέτησαν στις 12.11.1990 τον ποιητή της Ρωμιουσύνης οι Έλληνες Πολιτικοί, ο Πνευματικός Κόσμος και τα Σωματεία	41
Αποσπάσματα από έργα του Γιάννη Ρίτσου	45
Εργογραφικό σημείωμα της Αικατερίνης Μακρυνικόλα	54
Δισκογραφία από το αρχείο του Πέτρου Δραγουμάνου	60

«ΜΕΤΑΞΥ ΜΑΣ ΠΑΝΤΑ»

Διμηνιαία Έκδοση
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2009
Ιδιοκτήτης
Σύλλογος Συνταξιούχων ΕΤΕ
(Δραγατσανίου 8 - 105 59 ΑΘΗΝΑ)
Τηλ.: 210 3232462, FAX: 210 3239658
Εκδότης
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Χ. ΤΖΟΥΛΗΣ
Πρόεδρος Συλλόγου Συνταξιούχων ΕΤΕ
Συντακτική Επιτροπή
Αλεξ. Τζούλης, Ανέστ. Πίσχινας,
Βαγγ. Καραγιάννης, Πόπη Ηλιοπούλου,
Μάκης Βλασσόπουλος
Επιμέλεια Ύλης: **Παύλος Γαλιατσάτος**
Παραγωγή - Εκτύπωση
ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ
Τηλ.: 210 5156 810-30

Μπορούν να απευθύνονται όσοι επιθυμούν
να διαφημιστούν μέσω περιοδικού μας
στο Τηλέφωνο 210 32 32 462
(αρμόδιος ο Αντιπρόεδρος κ. Ανέστης Πίσχινας)

ΚΑΛΥΨΗ ΚΕΝΩΝ ΘΕΣΕΩΝ ΠΡΟΕΔΡΕΙΟΥ

Το Δ.Σ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΩΝ ΕΤΕ, προκειμένου να καλύψει τις κενές θέσεις του Προεδρείου που δημιουργήθηκαν ύστερα από τις παραιτήσεις των Α` & Β` Αντιπροέδρων, καθώς και του Ταμία- σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα η καθεμία- συνεδρίασε έκτακτα στις 3/12/09 και αποφάσισε την κάλυψη των παραπάνω κενών θέσεων.

Ετσι το νέο σχήμα του Προεδρείου έχει ως εξής:

Πρόεδρος:	Τζούλης Αλέξανδρος
Α` Αντιπρόεδρος:	Πίσκοπος Νικόλαος
Β` Αντιπρόεδρος:	Κωσταντέλλος Βασίλειος
Γεν. Γραμματέας:	Πορτούλας Ιωάννης
Ταμίας:	Πανούσης Μιχάλης
Αν. Γεν. Γραμματέας:	Μαυροφόρος Μανώλης
Αν. Ταμίας:	Μαύρος Γιώργος
Μέλη:	Καπετανάκης Παναγιώτης Καραγιαννίδου Κυριακή Μπεχλιβάνης Δημήτριος Παπαγεωργίου Ναούμ Παπασυρόπουλος Αλέξανδρος Πίσχινας Ανέστης Πλιάκος Ιγνάτιος Ρώτας Παντελής

ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ

Το Δ.Σ του Συλλόγου μας, αφού συνεχάρει τους αρμόδιους για τα θέματά μας Υπουργούς της νέας Κυβέρνησης, καθώς και τη νέα Διοίκηση της ΕΤΕ, στους οποίους ευχήθηκε επιτυχία στο έργο τους, ζήτησε συνάντηση μαζί τους προκειμένου να συζητήσει τα ασφαλιστικά θέματα που απασχολούν τον κλάδο μας και ιδιαίτερα το μέλλον της Επικουρικής μας Σύνταξης. Με τη βεβαιότητα πως οι αντισσφαλιστικοί νόμοι των προηγούμενων Κυβερνήσεων για τα επικουρικά ταμεία θα καταργηθούν ή θα τροποποιηθούν, είμαστε αλληλέγγυοι και στηρίζουμε την πρόταση της ΟΤΟΕ και ΟΣΤΟΕ **για ενιαίο και βιώσιμο Επικουρικό Ταμείο όλων των Τραπεζοπαλλήλων, παλαιών και νέων.**

Γιάννης Ρίτσος

Σημείωμα της Επιτροπής του Συλλόγου

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου Συνταξιούχων της Εθνικής Τράπεζας συμμετέχει στους εορτασμούς που γίνονται σε όλη την Ελλάδα με αφορμή τα 100 χρόνια από τη γέννηση του ποιητή Γιάννη Ρίτσου. Γι αυτό το σκοπό δημιουργήθηκε μια ειδική επιτροπή με επικεφαλής τον Πρόεδρο του Συλλόγου μας που ασχολήθηκε με το θέμα.

Στις 23 Νοεμβρίου 2009 διοργανώσαμε με επιτυχία στο Μέγαρο Μελά (Πλ. Κοτζιά) πολιτιστική εκδήλωση προς τιμήν του ποιητή με την υποστήριξη της Εθνικής Τράπεζας. Ομιλητής ήταν ο πανεπιστημιακός καθηγητής Χρίστος Αλεξίου, οι απαγγελίες ποιημάτων έγιναν από τον ηθοποιό Χρήστο Τσάγκα και τραγούδησε η Αλίκη Καγιαλόγλου. Επίσης προβλήθηκε απόσπασμα από εκπομπή της ET3 με την Έρη Ρίτσου, κόρη του ποιητή.

Παράλληλα εκδίδουμε αυτό το τεύχος-αφιέρωμα που θα μοιραστεί σε όλα τα μέλη μας. Τα περισσότερα κείμενα που περιλαμβάνουμε στο αφιέρωμα έχουν γραφεί από συναδέλφους που γνώρισαν από κοντά τον ποιητή ή ασχολήθηκαν με το έργο του. Μερικά άρθρα τους προέρχονται από παλαιότερες δημοσιεύσεις σε άλλα έντυπα και περιοδικά που συγκεντρώσαμε σ' αυτό το τεύχος καθώς παραμένουν ενδιαφέροντα και επίκαιρα.

Πολύτιμο φωτογραφικό υλικό μας παραχώρησαν το Μουσείο Μπενάκη το οποίο φυλάσσει τα έργα του Ρίτσου και το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ) που έχει αναλάβει το συντονισμό των φετινών εκδηλώσεων. Οπτικοακουστικό υλικό για την εκδήλωση μας προσέφεραν οι Γιώργος και Ηρώ Σγουράκη που έχουν εκδώσει την κινηματογραφική αυτοβιογραφία του ποιητή. Χρησιμοποιήσαμε επίσης ορισμένα κείμενα και φωτογραφίες από το έντυπο για το Γιάννη Ρίτσο που κυκλοφόρησε η εφημερίδα 'Ελευθεροτυπία' στη σειρά 'Λέσχη Αθανάτων' και προσωπικές φωτογραφίες του συν. Μανόλη Τσακίρη. Οι φωτογραφίες με τις πέτρες που έχει ζωγραφίσει ο ποιητής είναι του κ.Πλάτωνα Μάξιμου και περιλαμβάνονται στο άλμπουμ 'Εικαστικά'.

Ευχαριστούμε θερμά όλους όσους βοήθησαν στην πραγματοποίηση της εκδήλωσης και στην έκδοση αυτού του περιοδικού.

ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΓΙΑΝΝΗ ΡΙΤΣΟ

Αλέκος Τζούλης, Μιχάλης Πανούσης, Μάκης Βλασσόπουλος, Μίνα Δάλκα, Ελένη Ηλιοπούλου, Ανδρέας Καραγιαννόπουλος, Γιώγια Σιώκου, Μαρία Σκουρολιάκου, Μαρία Στάμνου, Μανόλης Τσακίρης, Βιβή Τουρόγιαννη

100 χρόνια από τη γέννηση του Γιάννη Ρίτσου

της συν. Ελένης Αδαμοπούλου

Με αφορμή την επέτειο των 100 χρόνων από τη γέννηση του Γιάννη Ρίτσου, θα αποπειραθούμε μια σύντομη αποτίμηση του έργου του και θα αναφερθούμε σε στοιχεία της βιογραφίας του διανθισμένα με κομμάτια του ποιητικού του λόγου και μελοποιημένα ποιήματά του.

Ο Γιάννης Ρίτσος από τους κορυφαίους Έλληνες ποιητές πρωταγωνίστησε στην ελληνική ποιητική σκηνή για έξη τουλάχιστον δεκαετίες, ανανέωσε τον ποιητικό λόγο και άσκησε μεγάλη επίδραση στην μεταπολεμική ποιητική γενιά.

Άφησε τεράστιο σε όγκο, σημαντικό έργο με θεματική και εκφραστική ποικιλία, που απαρτίζεται από περίπου 100 ποιητικές συλλογές, 9 πεζογραφήματα, 4 θεατρικά, πολυάριθμες μεταφράσεις και χρονογραφήματα. Τιμήθηκε με πολλά βραβεία και προτάθηκε 9 φορές για το βραβείο Νόμπελ. Στο πρόσωπό του η ιδιότητα του ποιητή είναι άρρηκτα δεμένη με τις ιδιότητες του αγωνιστή και του ανθρώπου. Ιδιοσυγκρασία μεγάλης ευαισθησίας και δεκτικότητας, στρατευμένος μαχητικά στη μαρξιστική ιδεολογία και το όραμα ενός ιδανικού μέλλοντος, επέδειξε μια στάση γενναία και συνεπή στην δημόσια και ιδιωτική του ζωή και έγραψε πολιτική και κοινωνική ποίηση υψηλής αισθητικής στάθμης με κύρια χαρακτηριστικά:

1) Το σύγχρονο ιστορικό - κοινωνικό προβληματισμό. Ο ποιητής συνομιλεί με την Ιστορία ως ζωντανό υποκείμενο, το οποίο, έχοντας κατανοήσει την ιστορική συνείδηση και τον ιστορικό του ρόλο, παρεμβαίνει μέσω της ποίησης στα πράγματα, όχι απλώς για να τα σχολιάσει και να τα εξωραΐσει, αλλά για να αλλάξει το σημείο θέασης της πραγματικότητας. «Εμείς διαβάζουμε την ιστορία του κόσμου σε μικρά ονόματα», μας λέει. Η ποίηση του Ρίτσου, ζωντανή και πάντα επίκαιρη, προσπαθεί να αναγνώσει την ελληνική πραγματικότητα του 20^{ου} αιώνα με παναθρώπινο τρόπο και αναδεικνύει την ελληνικότητα στην ριζοσπαστική της μορφή : είναι ο ελληνισμός του λαϊκού μόχθου και του μεροκάματου, της πάλης του ανθρώπου με την ελληνική ύπαιθρο, των αγώνων της ελληνικής εργατικής τάξης για ελευθερία και κοινωνική δικαιοσύνη.

2) Την κοινωνική λειτουργία του ποιητικού λόγου. Ο Ρίτσος, επιμένει να αναδεικνύει μέσα από το ποιητικό του έργο με τον πλέον χαρακτηριστικό τρόπο τη σχέση που πρέπει ή οφείλουν να έχουν οι άνθρωποι του πολιτισμού απέναντι στην Ιστορία και

ξεκλειδώσει τον κόσμο. Λέει στο ποίημα του «Το χρέος των ποιητών».

3) Την αίσθηση της συλλογικότητας και το πρόσταγμα αισιοδοξίας. Μέσα από το σώμα του ποιητικού του έργου ιδιαίτερα στα δημόσια ποιήματά του διαγράφεται ένα πρόσταγμα ζωντανό και διαυγές, πάντα αισιόδοξο και πιστό στις δυνατότητες της ανθρωπότητας. Στην ώριμη ποίησή του αυξάνουν τα ποιήματα ιδιωτικής ευαισθησίας με απολογητικό και εξομολογητικό τόνο και η εξωστρέφεια δίνει τη θέση της στην περισυλλογή.

**«μια σιωπηλή μεταβολή γίνεται μέσα μας,
που αλλάζει τον θάνατο σε ζωή,
την ερημιά σε συντροφιά,
την ταπείνωση σε περηφάνια».**

**Το νου σας σύντροφοι ποιητές,
-ένας ποιητής είναι ένας εργάτης στο
πόστο του,
Ένας στρατιώτης στη βάρδια του,
ένας υπεύθυνος αρχηγός μπροστά στις
στρατιές των στίχων του.**

την πολιτική. Γι' αυτόν η ποίηση δεν είναι σκοπός αλλά το μέσον ανάγνωσης και το εργαλείο για να

4) Σε επίπεδο γλώσσας και τεχνοτροπίας ο Ρίτσος προχωρά σε σύζευξη των πιο ετεροθαλών εκφραστικών τρόπων, δηλαδή δημοτικών, συμβολικών και υπερρεαλιστικών στοιχείων και χρησιμοποιεί όλα τα ποιητικά υλικά της νεωτερικότητας, όλους τους μοντερνισμούς και όλες τις καινοτομίες που έκαναν την ποίηση να ανασάνει κατά τον αιώνα που πέρασε.

5) Τέλος θα ήθελα να σταθώ στο στοιχείο εκείνο, που κατά τον καθηγητή Δ. Μαρωνίτη, αποτελεί κρίσιμη συμβολή στην ποιητική μας παράδοση και καθιστά τον Ρίτσο λαϊκό ποιητή. Είναι η καθιέρωση στην ποιητική γραφή των ευτελών συνέργων της εργατικής και μικροαστικής μιζέριας και ψυχαγωγίας. Οτιδήποτε κοινό και ασήμαντο τρίβεται με την

καθημερινότητα γίνεται πρώτη ύλη του ποιήματος και διεκδικεί υψηλή αγοραστική αξία στο έργο του.

**Παράταιρα πράγματα παίρνει στα χέρια
του - μια πέτρα
Ένα σπασμένο κεραμίδι, δύο καμένα
σπίρτα,
Το σκουριασμένο καρφί στον απέναντι
τοίχο,
Το φύλλο που μπήκε από το παράθυρο,
τις στάλες
Που πέφτουν απ' τις ποτισμένες
γλάστρες.....
Τα παίρνει κι εκεί στην αυλή του χτίζει
περίπου ένα δέντρο.
Σ' αυτό το περίπου κάθεται η ποίηση. Τη
βλέπεις;**

τα χρόνια της νεότητας

Σε κάποιους άλλους σημαδιακούς στίχους ομολογεί τη σχέση που έχουν όλα αυτά τα μικροπράγματα της καθημερινής έννοιας με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τις επαναστατικές ιδέες:

**Δεν μας ευτελίζουν οι μικρές ανάγκες
μας.
Αυτές μας σώζουν μάλιστα. Μας δίνουν
Ένα έδαφος πάλι να πατήσουμε, να
μείνουμε όρθιοι, να δουλέψουμε
Κι η γνώση τους κι η αποδοχή τους είναι
η νέα αδελφοσύνη μας
Είναι η αρχή της βαθιάς ελευθερίας μας....**

ΕΞΗΝΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΙΗΣΗΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΤΗΤΑΣ 1909 - 1934

Ο ποιητής, τρίτο παιδί της εύπορης οικογένειας των Ρίτσων, γεννήθηκε το 1909 στη Μονεμβασιά.

Εξαιρετική επιρροή στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του έπαιξε η καλλιεργημένη, προοδευτική και αντισυμβατική μητέρα του. Η Ελευθερία Ρίτσου ήταν μια αισθαντική γυναίκα που αγαπούσε το διάβασμα και την μουσική. Του μετέδωσε τη λόγια παιδεία, τον έμαθε ότι η σκληρή και επίμονη εργασία είναι το πολυτιμότερο έχεις και καλλιέργησε την έμφυτη έφεσή του για το Ωραίο με το δικό της τρυφερό τρόπο.

*Η φωτογραφία που ενέπνευσε τον Επιτάφιο
Μάιος 1936, Θεσσαλονίκη*

Μετά τα ξένοιαστα παιδικά χρόνια, στα οποία ο Ρίτσος επανέρχεται πολλές φορές στο έργο του, ακολουθούν δύσκολοι καιροί.

Ο ποιητής βιώνει τον θάνατο της μητέρας και του αδελφού του και τη χρεοκοπία του πατέρα. Ο εγκλεισμός της αδερφής τους στο Δαφνί και αργότερα και οι δικές του αρρώστιες μας δείχνουν ότι όλη του η ζωή ήταν μια πάλη με τον θάνατο «Δεν ήθελα πια να εξοικειωθώ ή να συμφιλιωθώ με τον θάνατο. Να τον παλέψω ήθελα», λέει κάπου.

Μέσα σε συνθήκες οικονομικής ανέχειας και κοινωνικής αναστάτωσης μετά την Μικρασιατική καταστροφή, έχοντας μόνο την συμπαράσταση της αδελφής του, σπουδάζει και δουλεύει σαν αντιγραφέας στην Εθνική Τράπεζα, σε συμβολαιογραφείο και στο Δικηγορικό Σύλλογο.

Το 1926 προσβάλλεται από φυματίωση και μπαίνει στη Σωτηρία. Στα άσυλα των φυματικών, όπου βιώνει και καταγγέλλει την απαράδεκτη ζοφερή κατάσταση στα γεμάτα κατσαρίδες και βρώμα υποτιθέμενα θεραπευτήρια, γνωρίζεται με διανοούμενους (Μ.Πολυδούρη - Α. Σικελιανός) αλλά και απλούς εργάτες ή συνδικαλιστές και αρχίζει την συστηματική μελέτη ποίησης και μαρξιστικών βιβλίων. Το 1934 γίνεται μέλος του ΚΚΕ μέχρι το τέλος της ζωής του.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΙΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΕΓΕΡΣΗ 1934-1936

Τα πρώτα του ποιήματα δημοσιεύει το 1934 με τον προκλητικό τίτλο «Τρακτέρ». Είναι σε παραδοσιακή στιχουργική, φανερά επηρεασμένα από τον Καρυωτακισμό της εποχής, και διακρίνονται από πεσιμισμό, χαμηλόφωνο λυρισμό, απογοήτευση και πίκρα.

Η πρώτη φάση της ποιητικής δημιουργίας του κλείνει με τον «Επιτάφιο» που γράφτηκε το 1936, εποχή σκληρή και κρίσιμη τόσο στην Ελλάδα όσο και διεθνώς. Αντίγραφο του έργου του κυκλοφόρησαν κρυφά και αργότερα κήκαν απ' το καθεστώς Μεταξά μαζί με άλλα βιβλία στους στύλους του Ολυμπίου Διός.

Ο ποιητής εμπνευσμένος απ' την δημοσιευμένη φωτογραφία της μάνας ενός νεαρού καπνεργάτη πάνω από το νεκρό σώμα του γιού της κατά την διάρκεια μιας απ' τις μεγαλύτερες διαδηλώσεις - απεργίες το Μάη του 1936 συνθέτει σε 15σύλλαβο το δραματικό μονόλογό της στηριζόμενος στην προφορική παράδοση του λαϊκού μοιρολογιού.

Ο θρήνος για το νεκρό γιο δεν περιορίζεται στην έκφραση θλίψης και πόνου. Η μάνα - αφηγητής δεν στέκει παθητική απέναντι στη μοίρα της παρόλες τις συναισθηματικές μεταπτώσεις της. Στο τέλος περνάει από τη συμφορά στην αισιοδοξία καθώς διατυπώνει την ακλόνητη πίστη στο σκοπό για τον οποίο πέθανε ο γιός της και τον αναγνωρίζει στα πρόσωπα των άλλων εργατών που θα συνεχίσουν τον αγώνα.

ΛΥΡΙΚΗ ΕΚΡΗΞΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΙΕΣΗ ΣΤΗ ΜΑΧΙΜΗ ΑΡΝΗΣΗ ΤΗΣ 1937 - 1943

Την περίοδο της Μεταξικής Δικτατορίας οι σοσιαλιστές ποιητές της γενιάς του 1930 απομονώνονται συστηματικά. Ο Ρίτσος μελετά και πειραματίζεται με μοντέρνους εκφραστικούς τρόπους. Γράφει «**Το τραγούδι της Αδερφής μου**» σε ελεύθερο «λυρικό» στίχο, το «**Εμβατήριο του ωκεανού**» και την «**Εαρινή Συμφωνία**» που διακρίνονται από συμβολιστικούς υπαινιγμούς, κρυπτικότητα. Αν και κυριαρχούν η εσωτερική αναζήτηση, οι προσωπικές μνήμες και τα συναισθήματα ποτέ δεν βυθίζεται στην αοριστία και το μεταφυσικό αλλά πάντα ρίχνει τις γέφυρες που ενώνουν το άτομο με το σύνολο, το όνειρο με την πραγματικότητα.

Κι ακολουθούν τα χρόνια του πολέμου.

Στους στίχους ενός από τα συγκλονιστικότερα ντοκουμέντα για την περίοδο αυτή «**Η τελευταία προ Ανθρώπου Εκατονταετία**» αποτυπώνεται ο εξευτελισμός, η εκμηδένιση του Ανθρώπου, το αίσθημα της ήττας, η πείνα και η εξαθλίωση. Η ποίηση παύει να είναι ιστορικά αδιάφορη. Γίνεται σκληρή, οι στίχοι απογυμνώνονται από κάθε ωραιοποίηση, το λεξιλόγιο καθημερινό, αντιποιητικό.

Πάντα όμως εκφράζει την πίστη που απορρέει από τη γνώμη ότι υπάρχουν δυνάμεις ικανές να μεταλλάξουν τον κόσμο σύμφωνα με τις αρχές του ανθρωπισμού:

ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΩΡΙΜΑΝΣΗ 1944 - 1952

Μετά την Απελευθέρωση (όμορφες μέρες δεν προφτάσαμε να τις χαρούμε, λέει ο ποιητής) ακολουθεί η σύγκρουση το Δεκέμβρη του 1944, το κλίμα τρομοκρατίας 45-47, ο Εμφύλιος και η ήττα με διώξεις και εξορίες.

Ο ποιητής, ηθοποιός στο Εθνικό Θέατρο, οργανωμένος στο μορφωτικό τομέα του ΕΑΜ. Μετά το Δεκέμβρη ακολουθεί τους αποχωρούντες από την πρωτεύουσα και μεταβαίνει την ορεινή ελεύθερη Ελλάδα όπου συμμετέχει σε θεατρικές

παραστάσεις μαζί με τον Τ. Βανδή, την Α. Παϊζη, την Α. Παπαθανασίου κ.α.

Το 1945 - 47 συνθέτει τα επικά πολύστιχα ποιήματά του «**Ρωμιοσύνη**» και «**Κυρά των Αμπελιών**», όπου με βαρύ ανομοιοκατάληκτο στίχο ζωντανεύει τους αγώνες των Ανταρτών της Αντίστασης εντάσσοντάς τους στην παράδοση παλαιότερων λαϊκών ηρώων. Υπερβαίνει τη διχόνοια της εποχής και παρουσιάζει τους Έλληνες ως σύνολο στην πορεία της ιστορίας μαχόμενους να διατηρήσουν τον τόπο τους ελεύθερο. Αγκαλιάζει το ελληνικό τοπίο, το «σκληρό σαν τη σιωπή», υπερασπίζεται την ιστορική μνήμη του λαού και δικαιώνει τους νεκρούς υποστηρίζοντας ότι ο βιολογικός θάνατος δεν συμπίπτει με την ιστορία.

ΤΡΙΤΗ, 12 Μαΐου 1936

ΟΠΑΛΜΟΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ

ΜΟΙΡΟΛΟΪ

(Στους ήρωι κούς εργάτες της Θεσσαλονίκης)

— 1 —

Γιέ μου, σπλάχνο των σπλάχνων μου, καρδούλα της καρδιάς μου, πουλάκι της φτωχειάς αύλης, άνθ' της γυιτονιάς μου, Πώς κλείσαν τ'α ματάκια σου και δ'ε θωρείς πού κλαίω και δ'ε σαλεύεις, δ'ε γροικάς τ'α πού πικρά σο' λένω. Γιόκα μου, έσύ πού μούφερνές νεράκι στήν πόλη πώς δ'ε θωρείς πού δ'ερνουναι και τρέμω σ'άν καλάμι. Στή στράτα έδω κατάμεσης τ' έσπρα μαλλιά μου λύνω και σο' σκεπάζω της μορφής τό μαραμένο κρίνο.. Φιλώ τό παγωμένο σου χειλάκι πού σ'απνίνει πούναι σ'ά νά μού θύμωσ' και σ'αφαιγμένο μένει. Δέ μού μιλείς κ' ή δόλια έγώ, τόν κόρφο, δίς, άνοιγω και σ'ά θυζιά πού θυζάεις τ'α νύχια, γιέ μου, μήγω.

— 2 —

Τί έκανες, γιέ μου, έσύ κακό; Για τούς δικούς σου κόπους την πλερωμή σου ζήτησες απ' άδικους ανθρώπους. Λίγα ψωμάκι ζήτησες και σούδωκαν μοχαίρι, τόν ιδρωτά σου ζήτησες και σούκοψαν τό χέρι. Δέν ήσουν ζητιουλας έσύ νά π'ας παρκαλιόντας, μέ τη γερή σου την καρδιά πήγες όρθοπατώντας. Και χύμηξαν άπάνου σου τ'α σμουλωχτά κοράκια και σούπιναν τό αίμα, γιόκα μου, σο' κλείσαν τ'α χειλάκια. Τώρα οι πολλές σου οι άχνές, μονάκριβέ μου κρίνε, σ'ά δυό πουλάκια άνήμπορα και πληγωμένα μού είνε. Πού τ'α φτερά τους δίπλωσαν και πιά δ'ε φτερουγούνε. και τ'α κρατώ σ'ά χέρια μου και δ'ε μού κελαιδούνε. Ω, γιέ μου, α'υτοί πού σ' έσφαξαν σφαγμένα νά τ'α θρούνε τ'α τέκνα τους και τούς γονιούς και σ'ά αίμα νά πνιγούνε. Και σ'ά αίμα τους τ'α φούστα μου κόκκινη νά τη θάψω και νά χορέψω. Άχ, γιόκα μου, δέν πάει μου νά σε κλάψω.

— 3 —

Βασίλεψες άστέρι μου και δούλιαξεν ό κόσμος. Έσέυσε ό ήλιος, μάδησε και τού σπιτιού μου ό δούσμος. Κρύβω την όψη δ'άκαيره σ'ό μαύρο μου τσιμπερί, δ'ε θέλω πιά απ' τόν κόσμο α'υτό σινάλο και χαμπέρι. Κόσμος περνά και μέ σκουιντά, στρατός και μέ πατάει κ' έμέ τό μάτι ούδ'ε γυρνά κι' ούδ'ε σ'ε παρατάει. Καί, δέε, μ' άνασηκώσανε χιλιάδες γιούς ξανοίγω μιά, γιόκα μου, απ' τό πλάγι σου δ'ε δύνουμι νά φύγω. Όμοια ως έσένα μού μιλάν και μέ παρηγοράνε και την τραγιάσκα σου έχουνε, τ'α ρούχα σου φοράνε. Τ'α δάκρυα στερεύουνε, φαυτώνουνε οι άντάρες. χιλιάδες οι ελασθήμιες μου, χιλιάδες οι κατάρες. «Νά πέσει κεραυνού φωτιά στην κεφαλή τούς πάνω και μέ τ'α χέρια τούτα έδω σ'ό λάκκο νά τούς θάνω». Γιέ μου, σ'ί δ'έρφια σου τραδών και σμίγω τ'η φωνή μου, σο' παίρνω τό ντουφέκι σου, κοιμήσου, έσύ, πουλί μου.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

10 τού Μάη 1936

Τα τρία πρώτα ποιήματα του Επιτάφιου, όπως δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά στο Ριζοσπάστη

Στον τόπο της εξορίας, Άη-Στράτης (1950-52)

Το 1948, ο ποιητής εξορίζεται στα στρατόπεδα της Λήμνου, των Γιούρων του Άη - Στράτη, της Ικαρίας και το 1949 μεταφέρεται στο στρατόπεδο - αναμορφωτήριο της Μακρονήσου όπου παραμένει μέχρι το 1952 μαζί με άλλους διανοούμενους (Θ. Κορνάρο, Μ. Κατράκη, Ν. Καρούσο, Δ. Φωτιάδη) μην υποκύπτοντας στις βασανιστικές πιέσεις για αποκήρυξη της ιδεολογίας του.

Την εφιαλτική εμπειρία του στην εξορία καταγράφει στις συλλογές **«Πέτρινος Χρόνος»**, **«Μακρονησιώτικα»**, **«Ημερολόγια εξορίας»**, **«Γειτονιές του κόσμου»**, και **«Καπνισμένο Τσουκάλι»**.

Ο στίχος του είναι γυμνός από κάθε «λυρική μουσικότητα», συρρικνωμένος έως και τελείως εξαντλημένος στη βραχύτητα της ποιητικής κραυγής μοιάζει με τον καθημερινό σχολιασμό και τον ομαδικό θρήνο. Εισάγει στο έργο του το τοπίο θανάτου με τρόπο ρεαλιστικό και χρησιμοποιεί μια γλώσσα σκληρή με λέξεις κοινές και έντονη την επίδραση του Υπερρεαλισμού. Παράλληλα όμως υιοθετεί αισιόδοξη στάση ζωής και ποίησης.

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΩΡΙΜΟΤΗΤΑ (1952 - 1970)

Ο ποιητής απελευθερώνεται το 1952 και το 1954 παντρεύεται τη γιατρό Φαλλίτσα Γεωργιάδη και αποκτά τη μονάκριβή του κόρη Έρη. Στα ποιήματά του **«Μικρό Αφιέρωμα»** και **«Πρωινό άστρο»** που τους αφιερώνει αποκαλύπτεται ο ποιητής - εραστής και ο τρυφερός πατέρας.

Το διάστημα 1952 - 1970 (διάστημα μεταξύ πρώτης και δεύτερης αποφυλάκισης) είναι το πιο παραγωγικό και ώριμο της έμπνευσής του. ανακαλύπτει νέες, συνθετότερες ποιητικές μορφές και δημιουργεί το μεγαλύτερο μέρος του έργου του στο οποίο και βασίζεται η παγκόσμια αναγνώριση του.

Τα ποιήματά του την περίοδο αυτή ανήκουν σε δύο ομάδες: τα πολύ μικρά - επιγραμματικά ποιήματα που συγκεντρώθηκαν τους 2 τόμους των **«Μαρτυριών»**, χαρακτηριστικό κομμάτι του έργου του όπου είναι φανερό η κληρονομιά του Υπερρεαλισμού με την αντιπαράθεση απροσδόκητων εικόνων και συγκρατημένης εσωτερικότητας.

Τα πολύστιχα που λαμβάνουν τη μορφή του δραματικού μονόλογου. Ο ποιητής συνέθεσε 16 τέτοιους μονολόγους

από το 1956 έως το 1973 και συγκεντρώθηκαν στο τόμο **«Τέταρτη Διάσταση»**.

Πρόκειται για ποίηση έντονων τραγικών συγκρούσεων με βασικές έννοιες της θεματικής τους την «ευθύνη», τη «φθορά», τα «λάθη», τις λογοδοσίες, τη μνήμη και το χρέος. Οι πρωταγωνιστές του εδώ είναι αντιήρωες, χαμένοι, απλοί άνθρωποι που τους παρέσυραν σημαντικά γεγονότα.

Η δομή τους είναι θεατρική με μια «σκηνική» εισαγωγή και ένα «σκηνικό» επίλογο. Υπάρχουν δύο πρόσωπα, αυτό που «απαγγέλλει» το μονόλογο κι ένα βουβό πρόσωπο, που ακούει. Τα περισσότερα έχουν παρουσιαστεί σε μεγάλα θέατρα του κόσμου με διάσημους ηθοποιούς σε μοντέρνα ή κλασσική σκηνοθεσία.

Στη **«Σονάτα του Σεληνόφωτος»**, Α'. Βραβείο Κρ. Ποίησης το 1956, συνοψίζει στην ατομική αγωνία μιας ηλικιωμένης, καλλιεργημένης, θρησκευόμενης γυναίκας την αγωνία ενός ολόκληρου πολιτισμού που ζει με τη βεβαιότητα του θανάτου του. Η μοναχική γυναίκα που οι μνήμες της τη στοιχειώνουν απευθύνεται με βασανιστική λαχτάρα σ' ένα νέο άνδρα που ανυπομονεί να εγκαταλείψει το παλιό και φθαρμένο σπίτι της. Είναι ο εκπρόσωπος του μέλλοντος και η επωδός «Άφησε με να 'ρθω μαζί σου» που επαναλαμβάνεται συνέχεια, εκφράζει την επιθυμία της γυναίκας να γευτεί το μέλλον εγκαταλείποντας τη μοναξιά της που όμως δεν θα τολμήσει να την πραγματοποιήσει. Μέσα απ' τον λόγο της ο ποιητής εικονοποιεί τη διάλυσή του μεσοαστικού σπιτιού ή και την παρακμή της ιδεαλιστικής, αποκομμένης από το κοινωνικό περιβάλλον, τέχνης.

ΑΠΟΛΥΤΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑΚΗ ΑΚΜΗ 1970-1990

Κατά την διάρκεια της δικτατορίας στην Ελλάδα (1967-1974) συλλαμβάνεται, μεταφέρεται στον Ιππόδρομο του Φαλήρου και από κεί στη Γιάρο και στο Παρθένη της Λέρου. Το 1968 χειρουργείται στον Άγιο Σάββα και από το Δεκέμβρη του 1968 τίθεται σε κατ' οίκο περιορισμό, αυστηρά επιτηρούμενος στο σπίτι του στο Βαθύ της Σάμου όπου εκτός από την ποίηση ασχολείται με την ζωγραφική στις πέτρες και το ξύλο.

Οι προσκλήσεις σε διεθνή συνέδρια και πανεπιστήμια του εξωτερικού είναι συνεχείς, η διεθνής κινητοποίηση για άρση των περιοριστικών μέτρων επίμονη, αλλά η ποινή της εκτόπισης δεν αίρεται.

Στο έργο του την περίοδο αυτή (**Ο Αφανισμός της Μήλος, τα Δεκαοχτώ Λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας, Γκραγκάντα και Κωδωνοστάσιο**) καταγγέλλει άλλοτε ανοιχτά και άλλοτε υπαινικτικά το καθεστώς και ευαγγελίζεται τον αντιδικτατορικό ξεσηκωμό με αναφορές στο Πολυτεχνείο.

Στη μεταπολίτευση η οφειλόμενη στον ποιητή αναγνώριση είναι πλέον αναμφισβήτητη. Τα έργα του εκδίδονται συνεχώς, μεταφράζονται σε πολλές χώρες. Το 1975 ανακηρύσσεται διδάκτορας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τιμάται με λογοτεχνικά βραβεία σε πολλές χώρες και το 1977 παίρνει το βραβείο Λένιν για την Ειρήνη.

Ο ποιητής εξακολουθεί να εργάζεται σκληρά μέχρι τα τελευταία χρόνια της ζωής του. η γραφή του γίνεται μετά - υπερρεαλιστική, εξπρεσιονιστική, αμάλγαμα λόγια και λαϊκής γλώσσας. Ένα αλλόκοτο παραμορφωμένο, παρανοϊκό ρευστό σύμπαν μυρμηγκιάζει στην αστείρευτη φαντασία του και ενορατικές συλλήψεις του υπέρωριμου Ρίτσου αποτυπώνονται στις συλλογές **«Γίγνεσθαι, Γραφή τυφλού, Τερατώδες Αριστούργημα και Επινίκια»**.

Πρόεκταση της ποίησης του η πεζή εννεαλογία **«Εικονοστάσιο Ανώνυμων Αγίων»** (1983-86), όπου συντίθεται ατομικά και κοινωνικά βιώματα, αλλά και ερωτικές φαντασιώσεις, χωρίς όμως να παύει ο ποιητής να διαχειρίζεται επιφυλακτικά και διακριτικά το ερωτικό θέμα.

ΠΑΡΑΜΕΡΙΖΟΥΜΕ ΣΥΝΤΡΟΦΕ ΠΟΙΗΤΗ ΓΙΑ ΝΑ ΠΕΡΑΣΕΙΣ

Ο Γιάννης Ρίτσος πέθανε στις 11 Νοεμβρίου 1990, αφήνοντας πενήντα ανέκδοτες συλλογές ποιημάτων. Πλήθος κόσμου τον συνόδεψε στο τελευταίο του ταξίδι. Μαθητές, εργαζόμενοι, άνθρωποι που πέρασε μαζί τους τα δύσκολα χρόνια της εξορίας, άλλοι που αγάπησαν και διαπαιδαγωγήθηκαν με την ποίησή του, τον αποχαιρέτησαν με συντριβή. «Στις γειτονιές των αθανάτων θα πλανιέσαι τώρα, Γιάννη Ρίτσο, αφού πολλά στις γειτονιές του κόσμου βρήκες πάθια» είπε ο Γρ. Φαράκος και συνέχισε «Παραμερίζουμε σύντροφε Ποιητή για να περάσεις».

(το κείμενο αυτό με τη μορφή ομιλίας, διανθισμένο με μουσική και απαγγελία παρουσιάστηκε από τη συν. Αδαμοπούλου σε εκδήλωση για το Ρίτσο, που έγινε τον Ιούλιο 2009 στο Πολιτιστικό Σύλλογο Κρυονερίου).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Beaton R., Εισαγωγή στη Νεώτερη Ελληνική Λογοτεχνία, εκδόσεις Νεφέλη, 2006

Μαρωνίτης Δ., Πισω - Μπρος, Εκδ. Στιγμή, 2007

Καρύδη Ευτυχία, Ρίτσος Γ., εκδ. Οδηγητής

Πολίτης Λ., Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, εκδ. ΜΙΕΤ, 2007

Αχιασθήτω ο οίνος των ποιημάτων

της συν. Μαρίας Σκουρολιάκου

«Λέω πως αν ο κόσμος διάβαζε ποίηση
η ειρήνη δεν θα είχε τόσο βαθιά πληγωθεί
η αγάπη δεν θα ήταν έτσι περιφρονημένη»

**ΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ. Ο Ποιητής της Ρωμιουσύνης καλεί, μέσα από επετειακές ημέρες, να θυμηθούμε
στίχους που γράφτηκαν σε πέτρινα χρόνια, σε συνθήκες πέρα από τα ανθρώπινα μέτρα.**

**Από τον αμπελώνα της ποίησης αυτής, στα εκατόχρονα της γέννησής του, σαν το παλιό κρασί,
σαν ένα τρισάγιο και μια σπονδή, σαν ένα δοκιμαστήριο των στίχων και των οραμάτων του, σαν φόρο
τιμής που δεν του αποδόθηκε εν ζωή, ας θυμηθούμε το έργο του, πικρό, τρυφερό που απηχεί στην
Ελλάδα, την αγάπη, τον άνθρωπο, την Ελευθερία.**

«Χρονολογία της γέννησής μου πιθανόν το 903π.χ.

**Εσπούδασα ιστορία του παρελθόντος και του μέλλοντος στη σύγχρονη σχολή του Αγώνα». Επάγγελμά
μου: «Λόγια» 1909 Μονεμβασιά. Ένας Ποιητής γεννιέται. Αυτός στον οποίο ο Κωστής Παλαμάς θα
υποκληθεί και θα πει «να παραμερίσουμε ποιητή για να περάσεις».**

Πέρασε και σφράγισε το ελληνικό ποιητικό
τοπίο με μια ιδιαίτερη πορεία. Του μάρτυρα
και του πνευματικού στρατιώτη. Πάλεψε «με
τις λέξεις, με το χρόνο, με τα πράγματα». Ομολόγησε
«πιστεύω στην ποίηση, στον έρωτα, στο θάνατο».

Προφήτευσε «Όλο το κόκκινο στις μέρες μας είναι
αίμα».

Μέσα σε τραγικά οικογενειακά χτυπήματα στάθηκε
όρθιος και μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας
σύρθηκε σε τόπους εξορίας με επιπτώσεις για τον ίδιο
και το έργο του.

Ώσπου, στις πέντε Ηπείρους, τούτο το έργο έφτασε
στα χείλη πνευματικών ανθρώπων, αναγνωρίστηκε,
βραβεύτηκε με επτά Διεθνή βραβεία, προτάθηκε πέντε
φορές για το Νόμπελ Λογοτεχνίας, αλλά μονολότι δεν
ευτύχησε να λάβει την αναγνώριση αυτή, τη βίωσε από
τη δημόσια δήλωση του Πάμπλο Νερούντα, ο οποίος
όταν έλαβε το βραβείο το 1972 είπε «ξέρω κάποιον
άλλο με περισσότερα προσόντα για αυτή την τιμή: τον
Γιάννη Ρίτσο».

Στις αποσκευές του είναι ένα «βραβείο Λένιν», την τιμή
μέλους των περισσότερων Διεθνών Ακαδημιών εκτός της
Ελληνικής και το παράσημο της Ιταλικής Δημοκρατίας.
Στις αποσκευές μας άφησε την εργογραφία του σε πιο
πολλούς από 140 τόμους με ποίηση, πεζά, αισθητικά και
κριτικά κείμενα και θεατρικά έργα.

ΥΜΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΚΥΡΑ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ

**«κι έτσι στητή και δυνατή καταμεσής
στον κόσμο
κρατώντας στο ζερβί σου χέρι τη μεγάλη
ζυγαριά και στο δεξί την άγια σπάθα. Είσαι
η ομορφιά και η λεβεντιά κι είσαι
η Ελλάδα».**

ΑΡΝΗΣΗ ΣΕ ΟΤΙ ΚΑΤΑΣΤΡΕΦΕΙ ΤΗ ΖΩΗ

Ι αυτή τη μικρή πατρίδα εξεγέρθηκε κατά του
άδικου με το γόνιμο δρόμο του ανυπότακτου,
με την αριστερή έννοια του ήθους, της άρνησης
σε ότι καταστρέφει τη ζωή. Με την έννοια πως στη
Ρωμιουσύνη:

**Αυτά τα δέντρα δε βολεύονται με λιγότερο
ουρανό.
Αυτές οι πέτρες δεν βολεύονται κάτω από
ξένα βήματα.
Αυτά τα πρόσωπα δεν βολεύονται παρά μόνο
στον ήλιο.
Αυτές οι καρδιές δε βολεύονται παρά μόνο
στο δίκιο.**

Τώρα σε δεύτερο επίπεδο ανάγνωσης, η φωτιά ποίησής του βγάζει την ανθρώπινη αγωνία, την ωραιότητα της πίστης του ποιητή και την ανιδιοτέλεια. Τα οράματα του είτε τα πιστεύει κανείς είτε όχι, οδηγούν σε βαθιά κατάδυση στο είναι. Γιατί ευλογούν τον έρωτα, την ομορφιά, την αρμονία, την επανάσταση. Γιατί αγάπησε πολύ τον κόσμο και την ποίηση.

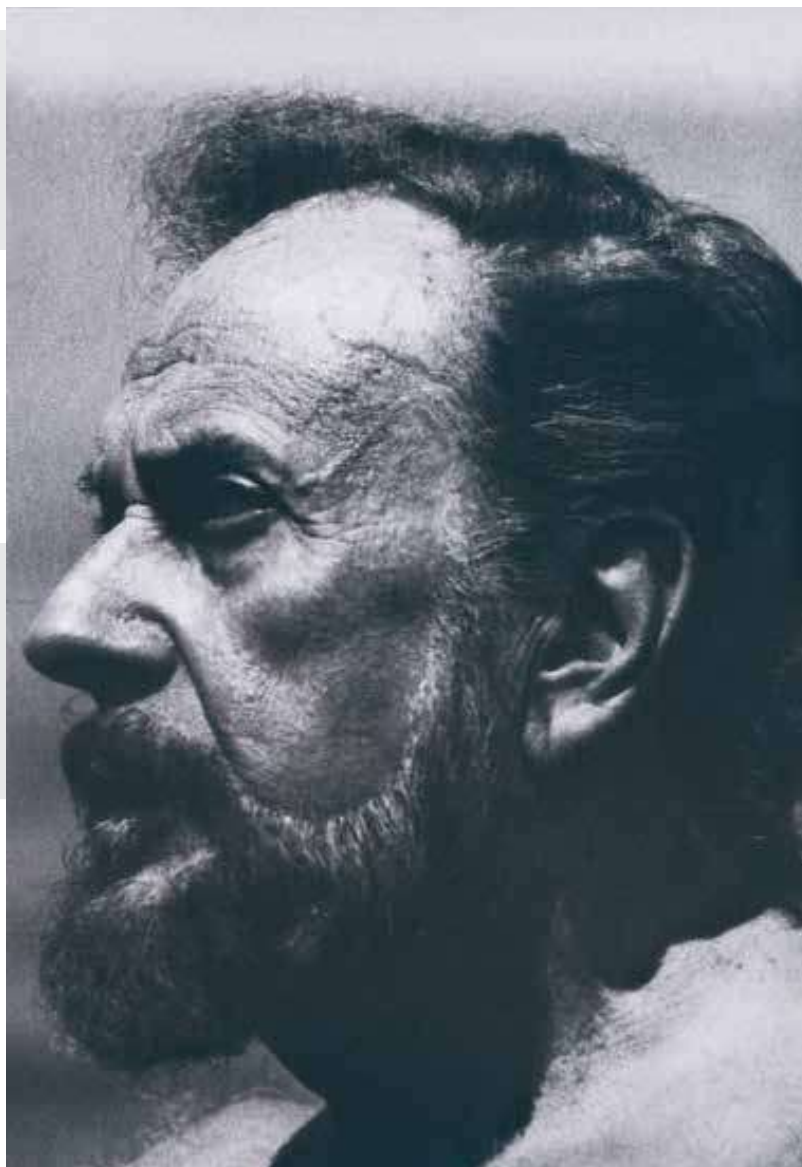
**«χιλιάδες χιλιόμετρα περπάτησα
χωρίς ψωμί, χωρίς νερό, πάνω
σε πέτρες και αγκάθια / για να
σας φέρω ψωμί και νερό και
τριαντάφυλλα».**

Κι όλα τούτα άνθισαν με το αίμα καθώς, δεσμώτης στο φοβερό κολαστήριο της Μακρονήσου αναμετρήθηκε με τις πιο αδύναμες κι ανθρώπινες στιγμές. Καθώς ο Αισχύλος και ο Τυρταίος έπεφτε στη μάχη περιγράφοντας κείνους που ανεβαίνουν τη σκάλα του ήλιου μέσα στη φωτιά.

**‘Ανθρωποι απλοί σαν τα δέντρα
μπροστά στον ήλιο
‘Ανθρωποι που δεν έχουμε άλλο κρίμα
στο λαιμό μας
Εξόν μονάχα που αγαπάμε όπως εσύ
Τη λευτεριά και την ειρήνη.**

Μας δείχνει το δρόμο «Είδες τι απλά που περπατάνε οι άνθρωποι μέσα στον ήλιο;» Πλούτισε τον κόσμο «με μόχθο και εγκαρτέρηση» και σύστησε την «**Αγρύπνια**» «**να μην πεινάσει φως ο κόσμος**», ακολουθώντας πιστά το στίχο του Σολωμού «πάντα ανοιχτά πάντα άγρυπνα τα μάτια της ψυχής μου». Αγρυπνάει στη σιωπηλή εποχή όπου με σφαλιστά κλεισμένα στόματα πνίγονται οι κραυγές περιμένοντας το «μεγάλο κήρυγμα των ανέμων».

**«τώρα πρέπει να βρούμε κάποια
ονόματα να στέκονται γερά στα πόδια
τους
μην περιμένεις πια να σ’ ανοίξουν.
Πρέπει μονάχος να νοιαστείς.**

Στις αποσκευές του είναι ένα βραβείο Λένιν για την ειρήνη. Μόσχα, 1977

Μας κλέψαν τα δέντρα και τη θάλασσα

μας κλέψαν τον αγέρα και τον ήλιο».

Γι αυτόν τούτα τα αρχέγονα στοιχεία με τη μορφή της μνήμης δεν πρέπει να λείψουν, δεν μπορεί να μας τα πάρουν. Πόση τραγική αλήθεια σταλάζουν οι στίχοι:

**«με τόσα φύλλα να σου γνέφει ο ήλιος καλημέρα/
με τόσα φλάμπουρα λάμπει ο ουρανός. Και τούτοι
μες τα σίδερα και κείνοι μες το χώμα».**

Ο συγκλονισμός των νοημάτων είναι πως φεύγουν από το βιωμένο χρόνο και τόπο και βαθιά στη διαχρονική διάσταση εικονίζουν το τοπίο της πατρίδας, της γης, τη λευτεριά και το μαχαίρι, το φως και το σκοτάδι. Σε κείνες τις μεγάλες ώρες του υπέρτατου πόνου, της κοινωνικής ύπαρξης του ανθρώπου, η «Αγρυπνία» του ποιητή γίνεται καμπάνα, λάβαρο και δάδα «αυτό το χώμα είναι δικό τους και δικό μας».

Ξεδιπλώνει τις περγαμηνές του αγώνα ιστορώντας κατάσαρκα το μαρτύριο, το σφίξιμο των δοντιών, την παρηγοριά της ελπίδας, όπου τα στοιχεία της φύσης, συντροφικά παραστέκουν και συμπάσχουν και μιλούν, συνωμοτούν για το δίκιο, γίνονται προσκεφάλι για τα τυραννισμένα κορμιά, δροσιά για τις καρδιές και βάλαμο. Κι εκεί στη δίψα και στα βράχια, «όλοι μασάνε μια μπουκιά ουρανό στην πίκρα τους».

ΕΜΕΙΣ ΤΡΑΓΟΥΔΑΜΕ

ΓΙΑ ΝΑ ΣΜΙΞΟΥΜΕ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Κι οι πέτρες στην ποίηση του Ρίτσου έχουν προορισμό και κρατούν μυστικά και ονόματα, είναι γαλήνιες, στέρεες, οριστικές. σ' αυτές βρίσκει εξομολόγηση, ή οργή, το βογγητό, οι σκιές. άλλωστε αυτές όρισαν τον ίδιο το χρόνο «πέτρινος χρόνος», «πάνω στα караούλια πετρωμένοι», «Κάθε που βραδιάζει με το θυμάρι στο κόρφο της πέτρας». Στις πέτρες έδωσε πρόσωπο και ψυχή ο ποιητής ζωγραφίζοντας στις ατέλειωτες ώρες της μοναξιάς του, ελευθερώνοντας το κρυμμένο πνεύμα, το αόρατο μυστικό τους.

Ορατά ποιήματα που τα δώριζε, μοιράζοντας την καρδιά του με το όνειρο να ενώσει τον κόσμο «γιατί εμείς τραγουδάμε για να σμίξουμε τον κόσμο».

Την ίδια δε ώρα που «όλοι μασάνε μια μπουκιά ουρανό πάνω στην πίκρα τους.. με τα μάτια κόκκινα απ' την αγρύπνια», ο ποιητής εμβάλλει την ελπίδα και συνομιλεί με τις μάνες που καρτεράνε, με όσους που ονειρεύονται τον ήλιο και το φως και τον καινούργιο κόσμο. Ξάφνου

«ο αγέρας μυρίζει λειμονάνθι

μυρίζει φρεσκοπλυμένο πουκάμισο

μυρίζει χνώτο παιδιού

Δεν έχουμε παιδιά

Έχουμε, έχουμε. Να τα παιδιά μας. Όλου του κόσμου τα παιδιά, παιδιά μας.

Τα παιδιά είναι μέσα μας

κι ο κόσμος μέσα μας

κι ο ήλιος μέσα μας.

Πως μυρίζει ο αγέρας

Μοσκοβολάει νεραντζάνθι και τριαντάφυλλο».

Όνειρο, παραίσθηση, όραμα κι ευχή. Ένας καημός **«βαθιά βαθιά στα μάτια τους/ σαν ένα αστέρι σε μια γούβα αλάτι».**

Κι εκεί ακριβώς σε κάνει να βρίσκεις το στίγμα σου με τη βεβαιότητα της λεβεντιάς

«όταν σφίγγουν το χέρι ο ήλιος είναι βέβαιος για τον κόσμο/όταν χαμογελάνε ένα μικρό χελδόνι φεύγει μέσα απ' τα άγρια γένια τους».

Μεμιάς τραντάζει το κορμί της ιστορίας του κόσμου

«όταν σκοτώνονται η ζωή τραβάει την ανηφόρα/ με σημαίες και με ταμπούρα».

Κι ο καθένας, για τον ποιητή, στην Ασκητική του ανθρώπου «είναι σίγουρος πως ο δρόμος ο πιο μακρινός

είναι ο πιο κοντινός στην καρδιά του θεού».

ΑΝΕΞΕΡΕΥΝΗΤΗ ΚΑΙ ΠΛΗΓΩΜΕΝΗ

ΤΡΥΦΕΡΑΔΑ

Η τρυφεράδα του Ρίτσου αγεωγράφητη, ανεξερεύνητη και πληγωμένη. Το γράμμα στο Ζολιό Κιουρί, γραμμένο στον Αη Στράτη. Συντρίβει τη σκληράδα κάθε άδικης προσέγγισης. Κυρίως πλημμυρίζει την ψυχή πρωτόγνωρα συναισθήματα, εκλύοντας ότι εμποδίζει η επιφανειακή κρίση. Ένα πέλαγο που δονεί την ύπαρξη κάθε απλού ανθρώπου ο οποίος ξέρει γιατί γεννήθηκε, γιατί οφείλει να ζει. Και τούτο μέσα στην Ελληνική πάντοτε εκδοχή του ηρωισμού όπου το υποκειμενικό ταυτίζεται με το αντικειμενικό. Σωκρατικά και πλατωνικά στοιχεία κι ο δρόμος. Ο δρόμος για τη λευτεριά και την ειρήνη.

Αγαπημένε μου Ζολιό έχω καιρό ν' ακούσω ένα αστέρι

να σκάβει μια γούβα στην καρδιά μου

για να φυτέψει ένα λουλούδι.

νάμαστε ολημερίς μέσα στον ήλιο

και να μην έχουμε δύο πήχεις θάλασσα

να τυλίξουμε την καρδιά μας που καίγεται

να κουβαλάμε ολοχρονίς το μπόγο μας

τον καημό μας τον καημό των δικών μας τον καημό του κόσμου...

Αλήθεια δεν θυμόμαστε

πως χαιρετάει ένα πράσινο φύλλο τη μέρα

πως σεργιανάει η λιακάδα στα περβόλια

τι χρώμα παίρνει η σκιά του δέντρου στο νερό

τι σχήμα παίρνει το σώμα της γυναίκας κάτω απ' τ' άσπρο σεντόνι

θυμόμαστε μονάχα κείνους που πεθάνανε

για τη λευτεριά και την ειρήνη.....

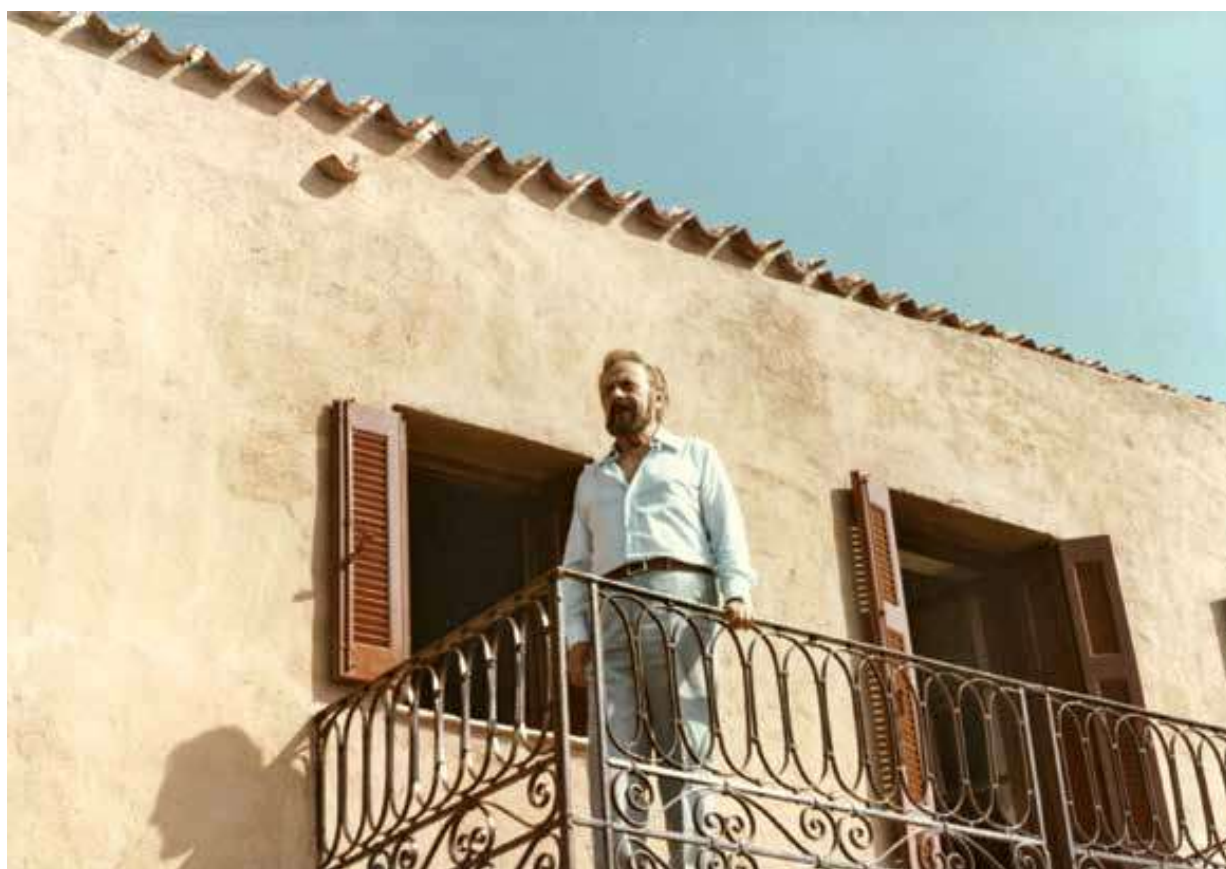
Γιαυτό δεν ντρέπεται ο στίχος μου

να περπατήσει ανάμεσα σας με τις αρβύλες του ν' αφήσει την καρδιά μου αδέξια πάνου στο τραπέζι σας

όπως αφήνει ο χωρικός ένα μικρό άσπρο πρόβατο

Μαζί με τους λογοτέχνες της γενιάς του, στην αριστερή άκρη ο Κώστας Βάρναλης

Στο πατρικό του σπίτι στη Μονεμβασία

απάνου στην ποδιά της λευτεριάς και της ειρήνης...

Στον «Επιτάφιο» η απώλεια άχρονη και διαχρονική, της αρχαίας τραγωδίας, της Παναγίας, η σφαγμένη άνοιξη της ζωής, η κομμένη στα δύο ελπίδα. Η απόλυτη οδύνη της αιώνιας μάνας του κόσμου και μεταφορικά μια καταχώρηση της εθνικής και φυλετικής μας ταυτότητας.

**«Γιέ μου ποια μοίρα στο γραψε
και ποια μου τόχε γράψει/ τέτοιο καημό
τέτοια φωτιά τα στήθια μου ν' ανάψει;»**

Μας σεργιάνισε στις γειτονιές του κόσμου όπου «δε θέλει να σωπάσει τούτος ο άνεμος» «Φυσάει ανακατώνοντας τις φωτιές και τις σελίδες της Ιστορίας ανακατώνει τις σπίθες απ' τις γειτονιές του κόσμου τραντάζει ένα μεγάλο δάσος ελπίδας»

Μας μεταδίδει την πίστη του για τις γειτονιές του κόσμου όταν στις κυψέλες των ανθρώπων τα μικρά όνειρα, όπως το ψωμί, χορταίνοντας μεγαλώνουν κι ανοίγουν τα παράθυρα της άνοιξης και ξεκλειδώνουν οι καρδιές και τα σπίτια.

**Πολλά χέρια τόνα μέσα στ' άλλο
τούτα τα χέρια φτιάχναν ένα μεγάλο δίχτυ
τούτο το δίχτυ ξέραμε μπορούσε να ψαρέψει
τα άστρα, τα πουλιά, τα σύννεφα μπορούσε να
ψαρέψει την ευτυχία του κόσμου.**

Μας μίλησε για τη «Δοκιμασία», όπου η στέρηση ενδημεί και γυμνώνει την ύπαρξη οδηγώντας στο άλλο φως.

**«Ο δρόμος είναι δύσκολος κι είναι γυμνός
σαν ένα χέρι που ποτέ δεν χάιδεψε
και που ποτέ δε συγχωρεί.
Ο δρόμος που οδηγεί κοντά μου βρίσκεται
εντός σου/σκύψε βαθιά πού βαθιά σου
τόσο που να λυγίσεις όπως ένα τόξο.
εκεί ανατέλλει του φως μου που αγαπάς
το δικό σου φως/το φως όλου του κόσμου».**

Η ΜΑΓΕΙΑ ΤΩΝ ΛΟΓΩΝ ΤΟΥ

Η μαγεία των λόγων του ξεδιπλώνεται στα τοπία της γέννησης ενός παιδιού που θριαμβεύει η ζωή και το θαύμα της εκφέρεται με τη συστράτευση όλης της πλάσης, όπου δέντρα, αστέρια, λουλουδία, πουλιά, ουρανός, γη σμίγουν στο κάλεσμα του ποιητή καθώς εκείνος έκθαμβος παρακαλεί την κόρη του «κράτησέ με» όταν αργότερα της μαθαίνει

**«η χαρά δεν γράφεται με πράσινο
γράφεται με κόκκινο. Η χαρά είναι κόκκινο
γαρύφαλλο.**

Να το θυμάσαι. Κόκκινο γαρύφαλλο.

Το διδάσκει συλλαβίζοντας τον άνθρωπο **«άλλη**

**χαρά δεν είναι πιο μεγάλη απ' τη χαρά που
δίνεις».**

Του μετράει τα χρόνια με αμέτρητη ευτυχία

**«ένα καροτσάκι
τέσσερες Απρίληδες το σέρνουν
τέσσερες Απρίληδες με σέρνουν μες τον
ουρανό».**

Φτιάχνει το «Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού» με μια αριθμητική καινούργια στων παιδιών τον κόσμο. **«άλλοτε διαβάζαμε τα μαθήματά μας και λέγαμε πως δύο και δύο κάνουν τέσσερα/ κάνουν την ψυχή μας.**

**Κι ένα τριαντάφυλλο και μια πεταλούδα δεν
κάνουν δύο/ κάνουν ένα θεό.**

Κι ένας Θεός κάνει όλα».

Τρυφερά τραγούδια, ήχοι, μουσικές εικόνες. Ο Ρίτσος ακούει αφουγκράζεται τα πυκνά, συντεταγμένα βήματα των σταφυλιών, τους σπόρους που ανοίγουν...»

Ακούει τις δροσοσταλίδες που **«... γλιστρούν από
φύλλο σε φύλλο/ κι είναι το δάσος όλο ένας
ψαλμός μες την απέραντη εκκλησιά του».**

Μιλά σιγά σ' αυτί μιας πεταλούδας.

**Κι «όταν περνούσε η Παναγιά σιωπηλή κάτου
απ' τα δέντρα
κανένας δεν την άκουσε...**

**Μονάχα τα τριζόνια τη χαιρέτησαν κι ένα
μεγάλο αστέρι χτύπησε**

**σα μια χορδή κάποιο άγνωστο τραγούδι που
τα' άκουσαν μόνο**

**τα παιδιά στον ύπνο τους και γύρισαν απ' τα
άλλο τους πλευρό χαμογελώντας....»**

Τραγουδάει, μάχεται, σαλπίζει. Στο «Εμβτήριο του ωκεανού» αποφαινεται «δεν έχει σύνορα η καρδιά μας που αγάπησε τη θάλασσα» και ρωτάει «ποιός εξορίζει τον ήλιο απ' τα μαλλιά των παιδιών;» Ο ποιητής χωρεί στην τέταρτη διάσταση σ' ένα κύκλο εσωτερικής πολυσημίας και αναζήτησης.

Έχοντας τις ατέλειωτες περγαμηνές των συλλογών του που τις συνόπιζε ο ίδιος σε τρεις λέξεις, Μακρόνησος, Γυάρος και Λέρος, αφού καταδύθηκε στο μύχιο βάθος της ύπαρξης με τη γνώση **«πως καθένας μοναχός
πορεύεται στον έρωτα. Μοναχός στη δόξα και
στο θάνατο»** κινούμενος στο άπειρο που θεωρεί ότι μπορεί να κατακτηθεί μόνο με τη συμμετοχή στην **«παγκόσμια τρυφερότητα»**, μεστός στα εκφραστικά του μέσα, δίνει «Τη σονάτα του σεληνόφωτος», όπου μετριέται η κλίμακα της ποιητικής του πνοής και αποκαλύπτει, υπερρεαλιστικά, με απίστευτη ευαισθησία και διεισδυτική ματιά τον ψυχικό κόσμο της γυναίκας, σ' ένα παραλήρημα μέσα απ' το χρόνο που

Με το Γάλλο ποιητή Λουί Αραγκόν

Ζωγραφίζοντας τις υπέροχες πέτρες του με σινική μελάνι

φεύγει. Ο μεγάλος διανοητής ποιητής Λουί Αραγκόν θα μιλήσει εντυπωσιασμένος για «βίαιο τράνταγμα της μεγαλοφυΐας».

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΙΣΟΒΙΑ ΜΑΧΗ ΓΙΑ ΤΟ ΦΩΣ

Η ποίηση του θεμελιώθηκε στο αιώνιο. «Εχτιζε» για την αιωνιότητα, την παγκοσμιότητα, την τρυφεράδα και την ιερότητα των απλών στιγμών της ζωής χωρίς να κλείνει τα μάτια προς την ασκήμια. Η ποίησή του μια ισόβια μάχη για το φως το οποίο μοιράζεται αγωνιωδών, γεννάει και πέμπει μηνύματα διαχρονικά με αναφορές στον Όμηρο, στα Ευαγγέλια, τραγουδώντας την ομορφιά, το όραμα, τον αγώνα, την Ελλάδα, αναδεικνύοντας το βάρος της λέξης «λαός», της λέξης «σύμπαν», της λέξης «ελευθερία», της λέξης «ειρήνη».

**«... Πάνω στις ράγες των στίχων μου
Το τραίνο που προχωρεί στο μέλλον
Φορτωμένο στάρι και τριαντάφυλλα
Είναι η ειρήνη...».**

Με το όραμά του για την ειρήνη, με τη Ρωμιοσύνη «να καμακώνει το θεριό με το καμάκι του ήλιου» ας τον θυμόμαστε και ας του αποδώσουμε τιμή για το αληθινό πρόσωπο της ποίησής του.

Καταθέτοντας το ελάχιστο σ' αυτή τη φωνή, αφήνω στο βωμό της από τα «Επινίκια» με το δοξαστικό «Αγιασθήτω», ένα «άσμα ασμάτων» που είχε αφιερώσει στο Μάνο Κατράκη.

**«... εδώ η Αρχή εδώ η Ποίηση κι ο Ερως
Εδώ το μάρμαρο και το αίμα και το πνεύμα
Εδώ το βλέμμα περιηγείται από τα μέσα
Την αρχιτεκτονική των αγαλμάτων.
Εδώ οι ωραίοι νεκροί μπορούν να κοιμηθούν
Μέσα στον ύπνο δικαιωμένοι
Αγιασθήτω το όνομα του Ανθρώπου
Αγιασθήτω το όνομα του κόσμου
Αγιασθήτω το όνειρο και το έργο
Αγιασθήτω ο Ήλιος και η Σελήνη
Αγιασθήτω ο Άρτος των λαϊκών αγώνων
Αγιασθήτω ο ύμνος των ποιημάτων
Αγιασθήτω η ενάρετη Ειρήνη επί Γης και εν Υψίστοις.-**

Δοξαστικό στο Γιάννη Ρίτο

της συν. Μαρίας Σκουρολιάκου

Νυν και αιέν η καρδιά του μικρού χελιδονιού που καμpanοχτυπάει την Άνοιξη.
 Νυν και αιέν η αρχιτεκτονική του τριαντάφυλλου και το «ευχαριστώ»
 που γεννιέται στα ανατέλλοντα μάτια ενός παιδιού.
 Νυν και αιέν το φως που ποτίζει το χώμα, τον ουρανό, που με την
 τεράστια «βούρτσα βάφει του ήλιου» και των ανθρώπων ξεπλένει τους ίσκιους.
 Νυν και αιέν το αλέτρι της λευτεριάς που αναδύνει των χθεσινών
 αγαπημένων τη ρίζα, που φυτεύει το φουσκωμένο με δάκρυ, σπόρο του αύριο.
 Νυν και αιέν το χιλιόκαρπο δέντρο που ανασταίνει το νου
 και της γνώσης το κόκκινο μήλο δωρίζει.
 Νυν και αιέν το κρασί των λέξεων που αρμέγουν τρυφερότητα, αντίδωρα στις εκκλησίες των
 ελπίδων, εκεί που σκαλώνουν τα μάτια των λιγότερο ίσων. Αυτών που περισσεύουν των
 συνθηκών κι όρθιοι βαδίζουν στα μονοπάτια των λύκων.
 Νυν και αιέν τα πρόσωπα της απουσίας που ξεκόλλησε ο καιρός απ' το σπίτι της ύπαρξης
 και στην μνήμη το χορό επιστρέφουν, για το χάδι που δεν προφτάσαμε, τις συγνώμες που
 κλείδωσαν οι πάγοι, το ζεστό φιλί στο ηλιοκαμένο μάγουλο, το κεφαλοδέσι της καρδιάς, τις
 μέρες που ζύμωναν το ψωμί το γλυκό και της χιλιοδώρητης αγκαλιάς άναβαν το καντήλι.
 Νυν και αιέν του Μάη η πρώτη ανάσα, μυρωμένη απ' τις μοίρες τις τρεις των Ελλήνων,
 πεπρωμένη κραυγή στην γήϊν αλώνια. Μαντήλι άλικο με την
 «αγρύπνια» στο στήθος αριστερά, σεργιάνι «στις γειτονιές του κόσμου». Της Ρωμοσύνης»
 ηλιοφόρησε, με παράσημα εξωθάνατα «τη Λέρο, τη Μακρόνησο, τη Γυάρο», άστρο αυγινό,
 αιώνιο άστρο.
 Νυν και αιέν της πικρής πατρίδας φλάμπουρο, των αγνώστων αγίων εικόνες, του άλλου
 ήλιου φως, φως, εκείνων που με θάνατο ονόμασαν, της ζωής τ' αλμυρό πέλαγο, της αγάπης
 την αιώνια λέξη.
 Νυν και αιέν ο σταυρός σου κι ο Λόγος που τάισε της ειρήνης τα ορφανά περιστέρια στου
 Ομήρου τις ακρογιαλιές, στις στράτες του κόσμου,
 στην Ελλάδα σου τη γή, σώμα και αίμα.
 Κι απ' το παράθυρο τ' ουρανού, κοίτα τις γενιές που ευλόγησες καθώς περπατούν στη
 «γέφυρα» κρατώντας «στάρι και τριαντάφυλλα». Ποιητή, άκου, λένε το τραγούδι σου:
**«εμείς δεν τραγουδάμε για να ξεχωρίσουμε αδερφέ μου απ' τον κόσμο, εμείς
 τραγουδάμε για να σμίξουμε τον κόσμο».**

(ανέκδοτο κείμενο)

Συνομιλίες με τον Ρίτσο

του συν. Λευτέρη Μονοκρούσου

Πάνε χρόνια τώρα, όταν ελέγχοντας την αλληλογραφία του Καταστήματος Θυμαρακίων, σ' ένα φάκελο διάβασα: προς κ. Γιάννη Ρίτσο Κόρακα 39, τηλ...

Ώστε είναι γείτονας ο μεγάλος μας ποιητής. Χωρίς να χάσω χρόνο, παίρνω τον αριθμό του τηλεφώνου και σε λίγο η γνώριμη και αγαπημένη φωνή, ακούγεται ζεστή και ευγενική. Του εξηγώ τους λόγους του τηλεφωνήματος και τη διάθεση εξυπηρέτησης. Προτείνω να μεταφέρω την εντολή πληρωμής στο σπίτι του για την απαραίτητη υπογραφή, ώστε ν' απαλλαγεί από χρονοβόρες ενέργειες, πράγμα που δέχτηκε.

Έτσι απλά απόχτησα το προνόμιο να τον επισκέπτομαι συχνά στο σπίτι. Προνόμιο για το οποίο πολλοί φίλοι με μακάριζαν αλλά και ζήλευαν, καλοπροαίρετα εννοείται.

Παρ' όλο που η ανάγνωση των ποιημάτων του πάντα δημιουργούσε ένα αίσθημα εξοικείωσης με τον ποιητή (είχε προηγηθεί μια σύντομη σχετική συνάντηση στο καλοκαιρινό Καρλόβασι της Σάμου στην οποία συμμετείχε και ο αγαπημένος φίλος και συνάδελφος Μάκης Βλασσόπουλος) όταν πήγα για πρώτη φορά στο σπίτι με την ταχυδρομική εντολή κι ένα κουτί γλυκά υπό μάλης, ένιωθα αμήχανα αν και όλοι γνώριζαν πόσο προσιτός και απλός ήταν. Πράγμα που πολύ γρήγορα διαπίστωσα και ο ίδιος.

Είχε έμφυτη τη σοφία της απλότητας, την αρχοντιά των κινήσεων και την ευγένεια της συμπεριφοράς. Μακριά από αυτόν η επιτήδευση και το δήθεν.

Και δυο λόγια για τον χώρο. Το δωμάτιο που με υποδέχτηκε ήταν ένα πραγματικό μουσείο. Έργα διαφόρων καλλιτεχνών Ελλήνων και ξένων (Τσαρούχης, Μόραλης, Βάσω Κατράκη κ.α.) αλλά και δικά του (πέτρες ζωγραφισμένες, μικρά σκίτσα), αφίσες και παραστάσεις έργων του στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Όλοι οι τοίχοι καλυμμένοι από πίνακες ζωγραφικής, χαρακτηριστικά και σχέδια. Ένα υπέροχο και μοναδικό θέαμα. Και γύρω στοίβες από βιβλία (Ελλήνων και ξένων) με μεταφράσεις των έργων του σε όλες σχεδόν τις γλώσσες. Όπως μου εξήγησε αυτή η κατάσταση βασιλεύε και στα άλλα δωμάτια.

ΤΟΝ ΑΚΟΥΓΑ ΜΑΓΕΜΕΝΟΣ

Οσο πλήθαιναν οι επισκέψεις μου τόσο μεγάλωνε ο χρόνος παραμονής μου αλλά και η γκάμα των συζητήσεων.

Αν και νομίζω ότι η λέξη συζήτηση δεν είναι η σωστή. Γιατί εγώ απλώς ρωτούσα, ας πούμε για τον Ρεμπώ, και ακολουθούσε μια μοναδική αναφορά από μέρους του Ρίτσου για τη ζωή και την ποίηση του Ρεμπώ, την τεχνοτροπία και κυρίως για τη συμβολή του στην πορεία της παγκόσμιας ποίησης. Μου ανέφερε ποια, κατά τη

γνώμη του, είναι τα πιο αντιπροσωπευτικά και αξιόλογα έργα του. και όλα αυτά με τη γνωστή, βαθιά φωνή και τη σαφήνεια που διακρίνει αυτούς που πραγματικά γνωρίζουν το θέμα στο οποίο αναφέρονται. Και εγώ τον άκουγα μαγεμένος. Έτσι περνούσε η ώρα, χωρίς καν να το αντιλαμβάνομαι και σχεδόν πάντα με τη συνοδεία της αξεπέραστης μουσικής του Μπαχ, του οποίου ο Ρίτσος ήταν ένθερμος ακροατής. Συχνά, όταν επέστρεφε στο σπίτι από συνεσιόσεις και άλλες κοινωνικές υποχρεώσεις - μου έλεγε - αυτό που ήθελε να κάνει και έκανε ήταν ν' ακούει Μπάχ για να ξαλαφρώσει τ' αφτιά του και να ηρεμήσει.

Επιπλέον αποτελούσε αστείρευτη πηγή γνώσεων. Θυμάμαι για το συμπατριώτη μου Καββαδία, την αναφορά του για το έργο του, την αξία του στίχου του αλλά και γιατί οι νέοι θα τον αγαπούν πάντα. Ή για τον Σολωμό, τον Παλαμά αλλά και για πιο σύγχρονους (Ελύτη, Σεφέρη) καθώς και για λιγότερο γνωστούς. Και για όλους είχε έναν καλό και απόλυτα τεκμηριωμένο λόγο. Ήταν έξω και πάνω από μικρότητες και κακίες, που συχνά συναντάμε σε αναφορές μεταξύ καλλιτεχνών και ανθρώπων του πνεύματος. Συχνή ήταν και η αναφορά του στην πορεία της ελληνικής ποίησης από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας, τους ρυθμούς που χάρη στην ποικιλία της ελληνικής γλώσσας αναπτύχθηκαν.

Έτσι κάθε μου επίσκεψη είχε - ευτυχώς για μένα - τη μορφή μοναδικού σεμιναρίου και κάθε φορά αποχωρούσα σοφότερος αλλά και πληρέστερος σαν άνθρωπος. Πράγματι πήγαινα με τα πόδια και έφευγα πετώντας.

Να σημειώσω την αγάπη και φροντίδα που είχε για τους νέους ποιητές. Πάντα η πόρτα του ήταν ανοικτή και με πολλή υπομονή άκουγε και συμβούλευε τους νεοσσούς της ποίησης, που προσπαθούσαν ν' ανοίξουν τα φτερά τους στη δύσκολη αυτή τέχνη.

Ένα απόγευμα με το φίλο και συνάδελφο από άλλη τράπεζα Παναγιώτη - και αφού είχε προηγηθεί

συνεννόηση - βρισκόμαστε στην οδό Κόρακα. Μας υποδέχεται ο Ρίτσος με τη γνωστή ευγένεια και καταδεκτικότητα. Ο Παναγιώτης πέρα από την εργασία του στην Τράπεζα γράφει και ποίηση, αξιόλογη κατά τη γνώμη μου. Ο Γιάννης Ρίτσος άκουσε μερικά του ποιήματα, τα βρήκε ενδιαφέροντα και τον προέτρεψε να συνεχίσει. Τότε άκουσα για πρώτη φορά για το έργο του Ράινε Μαρία Ρίλκε, ποιητή που ο Ρίτσος εκτιμούσε ιδιαίτερα. Στα «Γράμματα σ' ένα νέο ποιητή», όπως μας ανέφερε ο Ρίτσος, γράφει ο Ρίλκε **«Αν νομίζεις ότι αν σου στερήσουν το χαρτί και το μολύβι δεν μπορείς να ζήσεις, τότε συνέχισε να γράφεις. Αλλιώς»**.

ΑΝΟΙΚΤΟ ΜΥΑΛΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΑ

Στο ερώτημά μου για το πώς αντιμετωπίζει τη χρήση του έργου του (ποιητικό και θεατρικό) από άλλους καλλιτέχνες (μουσουργούς, σκηνοθέτες κ.α.) - θέμα που απασχολεί σίγουρα κάθε δημιουργό - η απάντησή του ήταν ότι, αφ' ης στιγμής έχει ολοκληρωθεί και έχει παρουσιαστεί στο κοινό ένα έργο, δεν του ανήκει πια του δημιουργού αλλά είναι κτήμα του κόσμου και ως εκ τούτου δεν παρεμβαίνει στην πρόσληψη και παρουσίασή του. Σίγουρα σπάνιο δείγμα ανοικτού μυαλού και έλλειψη κάθε βεντετισμού, κάτι που δεν συναντιέται συχνά, ειδικά στους καλλιτεχνικούς κύκλους.

Και κάτι ακόμα, που συνδέεται με την παροιμιώδη ηρεμία του αλλά και την ανθρωπιά του. Πάθος είχε για την τέχνη του και αγάπη για όλους τους καταπιεσμένους. Με την επικράτηση της χούντας τον Απρίλιο του 1967, ο Ρίτσος συλλαμβάνεται και μαζί με εκατοντάδες άλλους αριστερούς κρατείται στον Ιππόδρομο του Φαλήρου. Όλοι ήσαν ανήσυχοι για το τι μέλλει γενέσθαι. Αυτός καθόταν σε μια γωνιά ήρεμος και κάπνιζε. Ήταν βλέπετε και μανιώδης καπνιστής. Μερικοί συναγωνιστές του που τον γνώριζαν, τον πλησιάζουν και του λένε:

- Καλά, εσύ Γιάννη δε φοβάσαι, δεν ανησυχείς;
- **Και βέβαια φοβάμαι και ανησυχώ, άνθρωπος είμαι κι εγώ. Αλλά για σκεφθείτε πως θα αισθανθούν οι άλλοι συγκρατούμενοι, οι πιο νέοι, όταν δουν τον Ρίτσο, τον δοκιμασμένο σε εξορίες, να φοβάται....**

Αυτός ήταν ο Γιάννης ο Ρίτσος. Πρώτα σκεφτόταν τους άλλους και μετά τον εαυτό του.

Και κάτι - το τελευταίο - προσωπικό. Μερικές φορές καθυστερούσα από τη συμφωνημένη ώρα επίσκεψης. Ποτέ δε με απόπαιρνε και δε με επέπληττε. Μόνο μια φορά, με τρόπο ήρεμο μου εξήγησε τα προβλήματα που

Στο σπίτι του στην Αθήνα, στην οδό Κόρακα 39

δημιουργούνταν. Ότι δηλαδή πρώτα ανησυχεί, γνώριζε ότι κυκλοφορούσα με μηχανή έπειτα ότι περιμένοντας με δεν μπορεί να δουλέψει ή ν' απασχοληθεί με κάτι άλλο.

Ήταν τόσο πειστικός και ανθρώπινος ο λόγος του που δε χρειάστηκε να τον επαναλάβει. Δε χρειάστηκε, γιατί από τότε προσπαθούσα να μην είμαι αργοπορημένος. Κρατώ σαν μια υπέροχη ανάμνηση ενός εξαιρετικού ανθρώπου, τις δύο ζωγραφισμένες από αυτόν πέτρες που μου χάρισε, αλλά πάνω από όλα αυτή την αξεπέραστη αίσθηση ευφορίας που ερχόταν από την επικοινωνία με τον Γιάννη Ρίτσο, τον άνθρωπο και ποιητή του λαού

Αθήνα, 14.9.2009

Ο ποιητής και το έργο του

του συν. Δημήτρη Δασκαλόπουλου

Ο Γιάννης Ρίτσος γεννήθηκε στην οχυρή, ιστορική πολιτεία της Μονεμβασίας, την 1^η Μαΐου 1909. Η ημερομηνία της γέννησής του αποκτά σήμερα σημαδιακή διάσταση, αν σκεφτούμε πόσο συχνά έχει ασχοληθεί έργο του ο Ρίτσος με τους αγώνες του εργαζόμενου λαού. Ένα από τα πιο δημοφιλή, εξάλλου, ποιήματά του, ο **Επιτάφιος**, είναι εμπνευσμένο από τα αιματηρά γεγονότα της Πρωτομαγιάς του 1936 στη Θεσσαλονίκη.

Το περιβάλλον της Μονεμβασίας και τα λιγοστά ευτυχισμένα χρόνια που πέρασε εκεί ως παιδί κρατούν σημαντική θέση στο έργο του. Από πολύ νωρίς, όμως, ο ειδυλλιακός κόσμος των παιδικών χρόνων θα δεχτεί απανωτά, οδυνηρά χτυπήματα: το 1924, και με διαφορά λίγων μόλις μηνών, πεθαίνουν ο μεγαλύτερος αδερφός και η μητέρα του ποιητή. Και οι δύο τους από φυματίωση, ο πατέρας του, μέσα στις συνεχείς καταδρομές της τύχης, θα στραφεί στην χαρτοπαιξία και θα εξανεμίσει σταδιακά τη μεγάλη κτηματική περιουσία της οικογένειας, θα καταλήξει στο ψυχιατρείο όπου και θα πεθάνει (1938). Στο ίδιο ψυχιατρείο θα νοσηλευτεί για ένα διάστημα και η αγαπημένη αδελφή του ποιητή, για την οποία είναι γραμμένη η ποιητική συλλογή **Το τραγούδι της αδερφής μου**. Τελειώνοντας το γυμνάσιο στο γειτονικό Γύθειο, ο Ρίτσος έρχεται μαζί με την αδερφή του στην Αθήνα, αναζητώντας καλύτερη τύχη (1925) με την προοπτική πανεπιστημιακών σπουδών. Η ευαίσθητη όμως υγεία του κλονίζεται και αρχίζει να έχει τις πρώτες κρίσεις φυματίωσης. Νοσηλεύεται τρία χρόνια σε σανατόριο της Αθήνας, και το 1930 μεταφέρεται στο άσυλο φυματικών στην Καψαλώνα Κρήτης. Εκεί θα καταγγείλει στις τοπικές εφημερίδες τις άθλιες συνθήκες που επικρατούσαν στην Καψαλώνα. Το θέμα παίρνει έκταση, με αποτέλεσμα να μεταφερθούν όλοι οι ασθενείς σε σανατόριο στα Χανιά. Στις αρχές της δεκαετίας του 1930 έρχεται στην Αθήνα και εργάζεται ως ηθοποιός και χορευτής σε διάφορους θιάσους. Το 1934 αναλαμβάνει διορθωτής στον εκδοτικό οίκο «Γκοβόστη», από όπου θα κυκλοφορήσουν και οι πρώτες ποιητικές συλλογές του (**Τρακτέρ, 1934, Πυραμίδες 1935**). Εξακολουθεί να γράφει με πυρετικό ρυθμό ποιήματα. Η παραγωγή του είναι πολύ μεγαλύτερη από τις συλλογές που τυπώνει (**Επιτάφιος, 1936, Το τραγούδι της**

Εξόριστος στον Άη - Στράτη, 1950

αδερφής μου, 1937, Εαρινή συμφωνία, 1938, Εμβατήριο του ωκεανού, 1940). Πολλά από τα έργα της περιόδου αυτής θα εμφανιστούν για πρώτη φορά στην συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων του 1961. Εν τω μεταξύ ο Παλαμάς μιλάει διθυραμβικά για την «ποιητική μεγαλοσύνη» του Ρίτσου, ενώ από την εποχή του σανατορίου ο ποιητής έχει προσχωρήσει στη μαρξιστική ιδεολογία και αναμειγνύεται ενεργά στο κίνημα της αριστεράς. Τα χρόνια του πολέμου και της γερμανικής κατοχής θα τον βρουν με επιδεινωμένη υγεία, γεγονός που δεν εμποδίζει την αδιάπτωτη συγγραφική του παραγωγή. Το 1948 εκτοπίζεται ως πολιτικός κρατούμενος στη Λήμνο. Θα επακολουθήσουν η Μακρόνησος και ο Άη - Στράτης.

Το ψυχροπολεμικό κλίμα και ο πολιτικός φανατισμός στην Ελλάδα θα κρατήσουν για πολλά χρόνια. Μετά από διαμαρτυρίες πνευματικών προσωπικοτήτων της Ευρώπης, όπως ο Αραγκόν, ο Πικάσσο κ.α. ο ποιητής γυρίζει από την εξορία το 1952. Το 1956 βραβεύεται με το κρατικό βραβείο ποίησης η συλλογή του Σονάτα του σεληνόφωτος. Τα χρόνια που ακολουθούν διακρίνονται για την ακατάπαυστη ποιητική παρουσία του, τις συνεχείς εκδόσεις έργων του, καθώς και για τα ταξίδια που πραγματοποιεί ο ποιητής στο εξωτερικό (ΕΣΣΔ, Ανατολικές χώρες, Κούβα). Το 1960 ο Μίκης Θεοδωράκης μελοποιεί τον **Επιτάφιο**. Η μεγάλη επιτυχία των τραγουδιών αυτών φέρνει πολύ κοντά στο ευρύ κοινό τον Ρίτσο. Την επόμενη χρονιά τρεις ογκώδεις και πυκνοτυπωμένοι τόμοι αρχίζουν να συγκεντρώνουν την μέχρι τότε ποιητική του παραγωγή χωρίς πάντως να την εξαντλούν (Ποιήματα Α,Β,Γ) παράλληλα με το πρωτότυπο έργο του, μεταφράζει τους Δώδεκα του Μπλοκ, Ναζίμ Χικμέτ, Ηλία Έρενμπουργκ, Βλαδίμηρο Μαγιακόφσκι, καθώς και Ρουμάνους, Τσέχους και Σλοβάκους ποιητές. Το δικτατορικό καθεστώς του 1967 θα εξορίσει και πάλι τον Ρίτσο στη Γυάρο αυτή τη φορά, και αργότερα στη Λέρο. Η διεθνής πια φήμη του έχει εδραιωθεί και οι εκδόσεις έργων του στο εξωτερικό πολλαπλασιάζονται κατά τα χρόνια της δικτατορίας. Καινούριες μελοποιήσεις ποιημάτων του από τον Μίκη Θεοδωράκη (όπως η «Ρωμιοςύνη» το 1966 – ένα χρόνο πριν από την κήρυξη της δικτατορίας – και τα «18 λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας», που γίνονται τραγούδια στο εξωτερικό) αποκτούν διαστάσεις αντιδικτατορικών συμβόλων και ενώνουν τον ελληνικό λαό στον αγώνα του κατά της δικτατορίας. Όλοι πλέον συνειδητοποιούν ότι στις δύσκολες ώρες που περνάει ο τόπος υπάρχει συμπαραστάτης ένας μεγάλος ποιητής, που έχει το προνόμιο και το βαρύ κλήρο να ταυτίζεται με τον λαό του - πέρα από κομματικές τοποθετήσεις - και να εκφράζει με το ποτάμι των στίχων του τις τύχες και τους καημούς αυτού του λαού. Το τεράστιο σε έκταση και συνεχώς αυξανόμενο έργο του, αλλά και η προσωπική του παρουσία όλα αυτά τα χρόνια,

Στο Κρεμλίνο το 1956, μαζί με άλλους λογοτέχνες

το προσπορίζουν συνεχείς διεθνείς αναγνωρίσεις. Το 1970 ανακηρύσσεται μέλος της Ακαδημίας Λογοτεχνίας και Επιστημών του Mainz της Δυτικής Γερμανίας. Το 1972 του απονέμεται το διεθνές βραβείο ποίησης Knokk-le- Zout, το 1974 το βραβείο Δημητρώφ στη Βουλγαρία. Το 1975, μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στην Ελλάδα, ανακηρύσσεται επίτιμος διδάκτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Την ίδια χρονιά του απονέμεται το γαλλικό βραβείο ποίησης «Αλφρέ ντε Βινύ». Το επόμενο έτος προστίθενται δύο νέα βραβεία στο έργο του: το «Αίτνα - Ταορμίνα» και το Seregno - Brian - za», και τα δύο στην Ιταλία. Το 1977 κερδίζει το βραβείο Λένιν για την ειρήνη. Την επόμενη χρονιά ανακηρύσσεται επίτιμος διδάκτωρ του Πανεπιστημίου του Μπέρμινγχαμ, και το 1979 βραβεύεται από το Παγκόσμιο Συμβούλιο

*Επίτιμος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1975*

Ειρήνης. Το 1984 τον ανακηρύσσει επίτιμο διδάκτορα το Πανεπιστήμιο Καρλ Μάρξ της Λειψίας και τον ίδιο τίτλο του απονέμει, το 1987, το Πανεπιστήμιο Αθηνών. Το καλλιτεχνικό ταλέντο του Ρίτσου εκδηλώθηκε από την παιδική του ηλικία και με πολλές μορφές. Από το βιβλίο αναμνήσεων της αδερφής του ποιητή (Λούλα Ρίτσου - Γλέζου: τα παιδικά χρόνια του αδελφού μου Γιάννη Ρίτσου, 1981), μαθαίνουμε ότι, παράλληλα με τη γραφή των πρώτων του ποιημάτων, ο Ρίτσος ασχολείται από παιδί με τη μουσική και τη ζωγραφική. Είναι γνωστό ότι πολλά από τα βιβλία του των τελευταίων χρόνων έχουν δικά του ζωγραφικά κοσμήματα, ενώ είναι εντυπωσιακή και η απασχόλησή του, με τη ζωγραφική πάνω σε πέτρες ή σε ρίζες δέντρων. Στα πρώτα του ποιήματα είναι εμφανής η στιχουργική άνεση και οι επιδράσεις από συγχρόνους Έλληνες ποιητές, ιδίως από τον Καρυωτάκη. Η παραδοσιακή μορφή των πρώτων συλλογών του θα δώσει τη θέση της στον ελεύθερο στίχο κατά τα μέσα της δεκαετίας του 1930. Βαθύτατα λυρικός στις μεταγενέστερες συλλογές του, μ' έναν εκπληκτικό πλούτο λέξεων που δε φοβάται τα δάνεια από την καθαρεύουσα, θα εκφραστεί με σύντομους στίχους, που βρίσκονται στο μεταίχμιο ενός δραστικού, υποβλητικού πεζού λόγου και μιας λυρικά φορτισμένης έκφρασης. Η ποιητική αυτή εκφορά ευνοεί τους εκτενείς, θεατρογενείς μονολόγους του (**Το παράθυρο, Χρονικό, Αγαμέμνων, Ορέστης, Φαίδρα, Κάτω απ' τον ίσκιο του βουνού, Φιλοκτήτης, κα**), που έχουν πιθανώς τις ρίζες τους στα βιώματα του ποιητή από την παλαιότερη επαγγελματική του ενασχόληση με το θέατρο. Τα τελευταία χρόνια αρκετές από τις συλλογές του (**Διάδρομος και σκάλα, Χάρτινα, ο τοίχος μέσα στον καθρέφτη, Γραφή τυφλού, Ταναγραίες 3Χ111 Τρίστιχα**) απαρτίζονται από λιγόστιχα ποιήματα, που διασώζουν και υποβάλλουν μικρά καθημερινά περιστατικά, και σκηνοθετούν υπαινικτικά το πραγματικό περιβάλλον στο οποίο εκτυλίσσονται οι ποιητικές διηγήσεις. Γιατί το βασικό γνώρισμα της δημιουργίας του Ρίτσου είναι ένα συγκεκριμένο κάθε φορά σκηνικό, που ενεργοποιεί την ποιητική ατμόσφαιρα και διηγείται το πάθος κάθε προσώπου και κάθε στιγμής. Όπως έχει σημειώσει εύστοχα η κριτική, ο ποιητικός προορισμός του Ρίτσου είναι «να απογράψει όλα τα αισθητά». Μέσα σ' αυτά τα σκηνικά πλαίσια κινούνται πάντοτε οι άνθρωποι του ποιητή, οι οποίοι βρίσκουν στη δημιουργική τους ανάπλαση την αγωνιστική και ανθρώπινη δικαίωσή τους.

Το μεγαλύτερο μέρος της ποιητικής παραγωγής του Ρίτσου βρίσκεται σήμερα συγκεντρωμένο στους τόμους

με τον γενικό τίτλο **Ποιήματα (Α και Β 1961, Γ 1964, Δ 1975)**, καθώς και στους εξίσου ογκώδεις και περιεκτικούς τόμους **Πέτρες, Επαναλήψεις Κιγκλίδωμα (1972), Τέταρτη διάσταση (1974), τα Επικαιρικά (1976), Γίγνεσθαι (1977)** - όπου και η έντονα αυτογραφική συλλογή. Το τερατώδες αριστούργημα, κορυφαία στιγμή της ποίησης του - **Συντροφικά τραγούδια (1981) και Επινίκια (1984)**. Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στην ξαφνική - πάντως όχι απροσδόκητη - εισβολή του Ρίτσου στον χώρο της πεζογραφίας. Κατά την πενταετία 1982 -1986 κυκλοφόρησαν εννέα τόμοι υπό τον γενικό τίτλο **«Εικονοστάσιο Ανωνύμων Αγίων»**, οι οποίοι συγκροτούν μια εντυπωσιακή παρουσία του ποιητή στον πεζό λόγο. Οι τόμοι αυτοί περιμένουν ακόμη τη νηφάλια αποτίμησή τους από την ελληνική κριτική (**Ο Αρίοστος ο Προσεχτικός αφηγείται στιγμές του βίου του και του ύπνου του, 1982. Τι παράξενα πράγματα, 1983. Με το σκούνημα του αγκώνα 1984. Ισως να'ναι κι έτσι, 1984. Ο γέροντας με τους χαρταετούς 1985. Όχι μονάχα για σένα, 1985, Σφραγισμένα μ' ένα χαμόγελο, 1986. Λιγοστεύουν οι ερωτήσεις 1986. Ο Αρίοστος αρνείται να γίνει Άγιος 1986**).

Στα ογδόντα του χρόνια σήμερα, ο Γιάννης Ρίτσος εξακολουθεί να αποτελεί φαινόμενο ποιητικής παραγωγικότητας. Με νεανική ορμή και διαρκώς ανανεούμενη έμπνευση, συμπληρώνει το χειμαρρώδες έργο του, που ξεκίνησε πριν από μισόν και πλέον αιώνα. Ένα έργο που έχει κερδίσει πια όχι μόνο την ελληνική αλλά και την παγκόσμια αναγνώριση και καταλέγεται ανάμεσα στα πιο εντυπωσιακά ποιητικά επιτεύγματα του καιρού μας. Η πρόσφατα δημοσιευμένη εργογραφία του ποιητή αριθμεί πάνω από 100 ελληνικές εκδόσεις βιβλίων του (πρώτες εκδόσεις, συγκεντρωτικοί τόμοι, μεταφράσεις) από το 1934 μέχρι σήμερα. Η τύχη αυτού του επιβλητικού έργου υπογραμμίζεται από τις συνεχείς μεταφράσεις του στο εξωτερικό, καθώς και από τις ελληνικές και ξένες φιλολογικές μελέτες, που ολοένα πληθαίνουν.

(Το κείμενο αυτό γράφτηκε ειδικά για την εκδήλωση «Europaia 82» και μεταφρασμένο γαλλικά από τον M. Grodent, δημοσιεύτηκε στον τόμο: Panorama des lettres grecques, de la chanson populaire á nos jours, 1982, σελ.73-75. Η πρώτη ελληνική δημοσίευσή του έγινε διορθωμένη και συμπληρωμένη στο περιοδικό «ΕΜΕΙΣ» του 1989 της Εθνικής Τράπεζας, ένα χρόνο πριν το θάνατο του ποιητή, απ' όπου και η σημερινή αναδημοσίευση).

Γιάννης Ρίτσος 1909-1990 Χρονολόγιο

του συν. Μανόλη Τσακίρη

1909 Πρωτομαγιά. Ο Γιάννης Ρίτσος γεννιέται στη Μονεμβασιά, από εύπορους γονείς. Ο πατέρας του ήταν μεγαλοκτηματίας της περιοχής και η μητέρα του καταγόταν από παλιά οικογένεια του Γυθείου. Ο ποιητής είχε άλλα τρία αδέρφια, τη Λούλα, τον Δημήτρη και τη Νίνα.

1921 Πάει στο γυμνάσιο του Γυθείου. Την ίδια χρονιά πεθαίνει ο αδελφός του Δημήτρης από φυματίωση. Σε λίγο καιρό πεθαίνει από την ίδια αρρώστια και η μητέρα του. ο Ρίτσος καταφεύγει στην ποίηση. Στίχοι του της εποχής εκείνης δημοσιεύονται στη Διάπλαση των Παίδων.

1925 Τελειώνει το γυμνάσιο, κι έρχεται με την αδελφή του Λούλα στην Αθήνα. Σε μια Αθήνα ανάστατη από την προσφυγιά της Μικράς Ασίας. Προσπαθεί να επιβιώσει, δουλεύοντας στην αρχή ως δακτυλογράφος και ύστερα ως αντιγραφέας στο Δικαστικό Τμήμα της Εθνικής Τράπεζας.

1926 Αρρωσταίνει από φυματίωση και επιστρέφει στη Μονεμβασιά. Ο πατέρας του, παθιασμένος χαρτοπαίχτης έχει χρεωκοπήσει. Στο τέλος καταλήγει στο Δαφνί.

1927 Ο Ρίτσος δεν έχει γίνει ακόμα καλά, νοσηλεύεται σε μια κλινική στα Μελίσσια. Λίγο αργότερα μπαίνει στη Σωτηρία, όπου θα μείνει τρία περίπου χρόνια. Εκεί θα βρεί χρόνο να διαβάσει πολλή ποίηση και να μελετήσει μαρξισμό.

1930 Ο Ρίτσος πρωτοστατεί στο να αλλάξουν οι άθλιες συνθήκες που επικρατούσαν στο άσυλο φυματικών Καψαλώνας

Κρήτης, όπου κι αυτός νοσηλευόταν μετά τη Σωτηρία. Κατορθώνει να μεταφερθούν οι άρρωστοι σ' άλλο νοσοκομείο, με καλύτερες συνθήκες.

1931 Η αδελφή του Λούλα έχει παντρευτεί και εγκατασταθεί στην Αμερική. Τον βοηθάει οικονομικά. Η υγεία του παρουσιάζει σημαντική βελτίωση, σε σημείο που μπορεί να δουλέψει. Εργάζεται ως ηθοποιός και σκηνοθέτης στην Εργατική Λέσχη.

1933 Συνεργάζεται με τους Πρωτοπόρους, το περιοδικό της αριστεράς. Τώρα δουλεύει στο θέατρο της Κυψέλης, δίπλα στη μεγάλη πρωταγωνίστρια εκείνης της εποχής Ζωζώ Νταλμάς

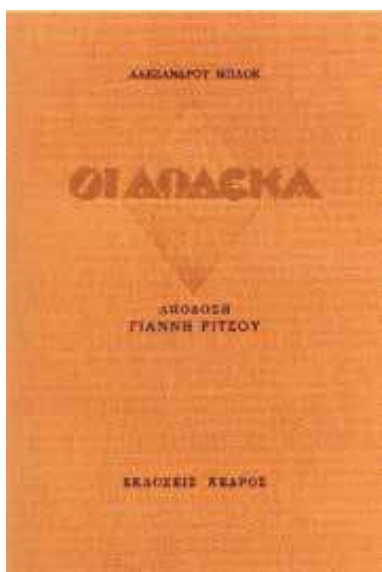
1934 Γίνεται επιμελητής και διορθωτής δοκιμίων στον εκδοτικό οίκο Γκοβόστη. Εκδίδεται η πρώτη ποιητική συλλογή του Τρακτέρ.

1935 Εκδίδονται οι Πυραμίδες

1936 Στην Θεσσαλονίκη οι καπνεργάτες συγκρούονται με την αστυνομία του Μεταξά. Υπάρχει ένας νεκρός. Η μάνα του τον θρηνεί στον τόπο που σκοτώθηκε. Ο Ρίτσος, που παρακολουθεί από κοντά τα πολιτικά γεγονότα, συγκινείται βαθιά απ' αυτό το γεγονός και γράφει τον Επιτάφιο. Το ποιητικό αυτό έργο κυκλοφορεί σε χιλιάδες αντίτυπα. Ο Μεταξάς το απαγορεύει και, μαζί με τα βιβλία του Μάρξ, του Γκόρκι, του Ανατόλ Φράνς, το καίει στους στύλους του Ολυμπίου Διός.

1937 Κυκλοφορεί το Τραγούδι της αδερφής μου.

1938 Στις 5 Νοεμβρίου, πεθαίνει ο

πατέρας του. εκδίδεται η Εαρινή Συμφωνία. Γράφει τις Σημειώσεις στα περιθώρια του χρόνου (1938-1941).

1939 Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος αρχίζει. Ο ποιητής γράφει το Εμβατήριο του ωκεανού.

1940 Ο Μουσολίνι επιτίθεται στην Ελλάδα. Κυκλοφορεί το Εμβατήριο του ωκεανού.

1941 Τον Απρίλη εισβάλλουν οι Γερμανοί στην Ελλάδα. Ο ποιητής είναι σοβαρά άρρωστος. Για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα θα μείνει κατáκοπος στο σπίτι του ζεύγους Φιλικού, αδελφικών του φίλων.

1942 Χιλιάδες άνθρωποι πεθαίνουν στην Αθήνα από την πείνα. Ο Ρίτσος κινδυνεύει. Φίλοι του δημοσιογράφοι και ηθοποιοί απευθύνουν έκκληση για να σωθεί ο ποιητής. Ο κόσμος ανταποκρίνεται συγκινητικά. Ο Ρίτσος ζητάει να μοιραστεί η βοήθεια δίκαια σε όσους έχουν ανάγκη. Την ίδια χρονιά οργανώνεται στο ΕΑΜ. Συνεχίζει να γράφει εντατικά (τελευταία προ ανθρώπου εκατονταετία, μια γυναίκα πλάι στη θάλασσα και άλλα)

1943 Κυκλοφορούν: παλιά μαζούρκα σε ρυθμό βροχής, δοκιμασία και Μακρινή εποχή της εφηβείας.

1945 Το Γενάρη, ακολουθεί τους αντάρτες στην αποχώρησή τους από την Αθήνα, σ' ένα χωριό έξω από τη Λαμία γνωρίζει τον Άρη Βελουχιώτη. Γράφει δύο θεατρικά έργα, που παίζονται από το θέατρο του Βουνού. Μετά από τη συμφωνία της Βάρκιζας ο Ρίτσος επιστρέφει στην Αθήνα. Η τρομοκρατία οργιάζει. Το παρακράτος οργανώνεται. Συλλήψεις, διωγμοί.

1946-47 Γράφει τη Ρωμιούσκη, την Κυρά των αμπελιών, τις Παρενθέσεις και άλλα.

1948 Ο ποιητής συλλαμβάνεται και εκτοπίζεται στη Λήμνο. Εκεί θα

γράψει τα Ημερολόγια εξορίας, Καπνισμένο τσουκάλι, άνθρωποι μοιάζουν με δέντρα και άλλα.

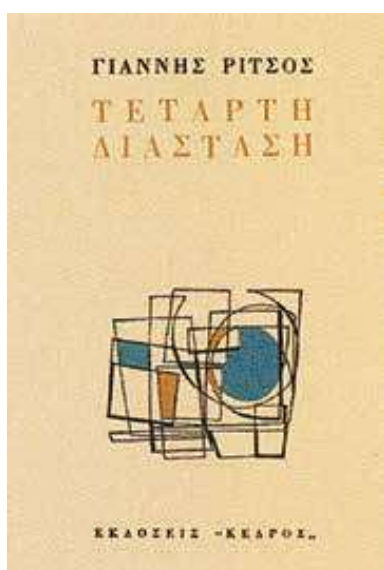
1949 Τον Μάιο τον πηγαίνουν στη Μακρόνησο. Εκεί βρίσκονται επίσης πολλοί πνευματικοί άνθρωποι, όπως ο Δεσποτόπουλος, ο Κορνάρος, ο Λειβαδίτης, ο Κατράκης και άλλοι. Τα χειρόγραφα του τα κλείνει σε μπουκάλια και τα θάβει στη γή. Πολλά από αυτά τα έσωσε ο Μάνος Κατράκης και τα παρέδωσε αργότερα στον ποιητή.

1950-51 Απολύεται ως φυματικός από την Μακρόνησο. Τον Αύγουστο τον ξαναπιάνουν και τον πάνε στον Αι - Στράτη. Συνεχίζει τα Ημερολόγια εξορίας. Γράφει επίσης το περίφημο Γράμμα στον Ζολιό Κιουρί. Το στέλνει παράνομα στην Ευρώπη, όπου βρίσκει θριαμβευτική υποδοχή.

1952-53 Εκτελείται ο Νίκος Μπελογιάννης, Γράφει και εκδίδει το έργο Ο άνθρωπος με το γαρύφαλλο, που είχε τεράστια απήχηση στο εξωτερικό. Ο Αραγκόν, ο Νερούδα, ο Πικάσο κινητοποιούν την κοινή γνώμη ενάντια στην πολιτική βία που υπήρχε τότε στην Ελλάδα. Το καλοκαίρι ο ποιητής απελευθερώνεται και επιστρέφει στην Αθήνα. Συνεργάζεται με την ΑΥΓΗ, εκλέγεται στη Διοικούσα Επιτροπή της ΕΔΑ. Γράφει την Ανυπότακτη πολιτεία, το Θερινό φροντιστήριο, και άλλα.

1954 Παντρεύεται τη γιατρό Γαρυφαλλιά Γεωργιάδη. Εκδίδεται η Αργύρνια.

1955 Αποκτούν το μοναδικό παιδί τους, την Ερη (από το 1985 εργάζεται στις Διεθνείς Δραστηριότητες της Εθνικής Τράπεζας), από την οποία εμπνεύστηκε και έγραψε ο ποιητής το Πρωινό άστρο.

1956 Πάει στην Σοβιετική Ένωση. Στην επιστροφή του δημοσιεύει τις εντυπώσεις του στην Αυγή. Την ίδια χρονιά του απονέμεται το Α'. Κρατικό Βραβείο Ποίησης για τη Σονάτα του σεληνόφωτος. Τη γαλλική μετάφραση του ποιήματος προλογίζει θερμά ο Λουί Αραγκόν.

1957 συνεχίζει να γράφει τα Χρονικά και τη Χειμερινή διαύγεια. Ο θάνατος της μικρής κόρης των Φιλιακών τον συγκλονίζει. Εκφράζει τη βαθιά του συγκίνηση για το γεγονός αυτό, με τη συλλογή Υδρία. Την ίδια χρονιά κυκλοφορούν τα έργα: αποχαιρετισμός (στη μνήμη του Γρηγόρη Αυξεντίου), Μακρονησιώτικα, η μετάφραση των Δώδεκα του Α. Μπλόκ, και άλλα.

1958 Είναι μια εξαιρετικά δημιουργική χρονιά για τον ποιητή. Γράφει δέκα ποιητικά βιβλία: ο Φαροφύλακας, Άνθρωποι και τοπία, Οι γερόντισσες και η θάλασσα, Η Ελένη στο κοιμητήριο κ.λπ.

1959 Εξακολουθεί να δουλεύει εντατικά. Έργα της χρονιά αυτής είναι μεταξύ άλλων, η Γέφυρα, το Νεκρό σπίτι, το Παράθυρο. Το φθινόπωρο πηγαίνει στη Ρουμανία, Δουλεύει την Ανθολογία Ρουμανικής Ποίησης. Κυκλοφορούν τρία νέα ποιητικά του βιβλία.

1960 Γράφει τις Μυκήνες, το Κάτω απ' τον ίσκιο του βουνού το καλοκαίρι στη Σάμο, το Χρονικό των σφουγγαράδων. Το φθινόπωρο θα κυκλοφορήσει ο Επιτάφιος σε μουσική Μίκη Θεοδωράκη. Ο κόσμος συγκινείται βαθιά.

1962 Ο Ρίτσος επισκέπτεται τη Ρουμανία και την Τσεχοσλοβακία. Δουλεύει σκληρά την Ανθολογία Τσέχων και Σλοβάκων ποιητών. Μετά από κάποια ξαφνική υποτροπή της αρρώστιας του, νοσηλεύεται στην Όστραβα. Γράφει την Όστρα-

βα το καλοκαίρι πηγαίνει στην Ουγγαρία και στην Ανατολική Γερμανία, όπου γράφει ασταμάτητα.

1963 Κυκλοφορούν πολλά από τα έργα που έγραψε στα ταξίδια του στις ανατολικές χώρες. Εκδίδονται επίσης τα 12 ποιήματα για τον Καβάφη, μετάφραση: Απτίλα Γιόζεφ, Ποιήματα, και το Δένδρο της φυλακής και οι Γυναίκες.

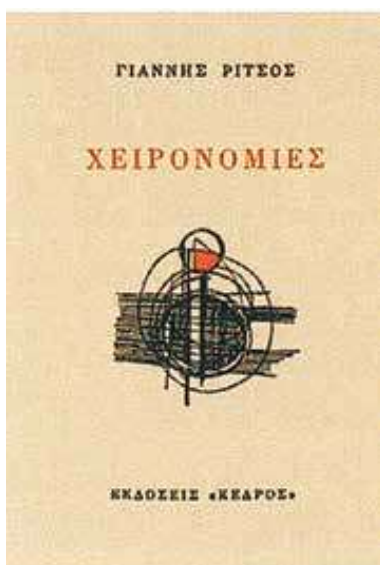
1964 Εκδίδονται τα Ποιήματα (1039-1960) και η μετάφραση των Ποιημάτων του Β. Μαγιακόφσκι, σε συνεργασία με τον Άρη Αλεξάνδρου.

1966 Κυκλοφορούν τα έργα: Φιλοκτήτης και η μετάφραση του έργου της Ντόρας Γκαμπέ: εγώ, η μητέρα μου κι ο κόσμος. Το καλοκαίρι τελειώνει τον Ορέστη, μεταφράζει Τσέχος και Σλοβάκους ποιητές, και Ναζίμ Χιμέτ, Νικόλας Γκιλλιέν. Ο μεγάλος ζωολογικός κήπος. Ηλία Ερενμπουργκ, το δένδρο, ταξιδεύει στην Κούβα.

1967 Μετά από την κήρυξη της Απριλιανής δικτατορίας, αρχίζουν οι συλλήψεις Φίλοι του τον παρακαλούν να φύγει. Αρνείται. Τον συλλαμβάνουν και τον οδηγούν στον Ιππόδρομο, και από κει στη Γυάρο. Το Σεπτέμβριο τον μεταφέρουν, μαζί με άλλους πολιτικούς κρατουμένους, στο Λακκί της Λέρου. Αρχίζει να γράφει τα έργα: Χρυσόθεμις, Αίας, Μαυτατοφόρες.

1968 Ύστερα από τις περιπέτειες της υγείας του, του επιτρέπουν να πάει σπίτι του υπό περιορισμό. Έχει τελειώσει ήδη τα 18 Λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας.

1970 Τελειώνει τα έργα: Πέτρες, Επαναλήψεις, Κιγκλίδωμα και Ο αφανισμός της Μήλου. Οι διακρίσεις και τα βραβεία έρχονται το ένα πίσω από το άλλο. Ανακηρύσσεται μέλος της Ακαδημίας Επιστημών και Γραμμάτων του Mainz της

Δ. Γερμανίας βραβεύεται με το Μέγα Διεθνές Βραβείο Ποίησης της Μπιενάλε, το knokk-le-Zout στο Βέλγιο. Οι αλληπάλληλες εκδόσεις των έργων του συνεχίζονται (Πέτρες, Επαναλήψεις, Κιγκλιδωμά, Τέταρτη διάσταση, Η Ελένη, κ.α.).

1973 Η εξέγερση του Πολυτεχνείου σηματοδοτεί το τέλος της δικτατορίας, κυκλοφορούν τα 18 Λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας, Διάδρομος και σκάλα, Γκραγκάντα, Σεπτήρια και Δαφνηφόρια.

1974 Η νέα τραγωδία για το μαρτυρικό νησί της Κύπρου συγκλονίζει τον ποιητή. Γράφει το ύμνος και θρήνος για την Κύπρο. Κυκλοφορούν οι μελέτες του για τους Μαγιακόφσκι, Χικμέτ, Έρενμπουργκ, Ελυάρ, επίσης εκδίδονται πολλά νέα έργα του.

1975-76 Οι διεθνείς σημαντικές διακρίσεις συνεχίζονται. Στη Σόφια παίρνει το διεθνές βραβείο Δημητρώφ. Λίγο αργότερα αναγορεύεται επίτιμος διδάκτορας του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης. Την ίδια χρονιά παίρνει το Μέγα Γαλλικό Βραβείο Ποίησης «Alfred de Vigny» του απονέμεται το βραβείο ποίησης «Seregno-Brianza». Μεταφράζει την Γκρινιάρρα κατσίκια του Τολστόι, γράφει τους Φανοστάτες, το Σώμα και Αίμα, και άλλα, εκδίδονται: τα Επικαιρικά, Ποιήματα Δ'. κ.α.

197 Του απονέμεται στη Μόσχα το βραβείο Λένιν για την ειρήνη. Τελειώνει το Τερατώδες αριστούργημα. Εκδίδεται ο τόμος Γένεσθαι

1978 Το Πανεπιστήμιο του Μπέρμιγχαμ τον αναγορεύει διδάκτορα. Του απονέμεται το διεθνές βραβείο ποίησης «Mondello» στην Ιταλία. Οι αλληπάλληλες εκδόσεις των έργων του συνεχίζονται.

1979 Παίρνει το διεθνές βραβείο ειρήνης για τον πολιτισμό απ' το Παγκόσμιο Συμβούλιο Ειρήνης.

1980 Κυκλοφορούν: Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού, Πάρδος Μονόχορδα, Διαφάνεια.

1981 Κυκλοφορούν: Ερωτικά, Συντροφικά τραγούδια, και σε μετάφραση: Σεργκέι Γεσένιν, Ποιήματα. Εκδίδονται στη συνέχεια: Αρίοστος ο Προσεχτικός αφηγείται στιγμές του βίου του και του ύπνου του (πεζογράφημα), Υπόκωφα, Μονοβάσια.

1984 Κυκλοφορούν: Τι παράξενα πράγματα (μυθιστόρημα), Τειρεσίας, Το χορικό των σφουγγαράδων. Αναγορεύεται επίτιμος διδάκτορας του Πανεπιστημίου Καρλ Μάρξ της Λειψίας. Εκδίδονται: Με το σκούνημα του αγκώνα, Επινίκια, Ταναγραίες.

1985 Κυκλοφορούν: Οχι μονάχα για σένα. Ο γέροντας με τους χαρταετούς και άλλα, του απονέμεται το Βραβείο Ποιητή Διεθνούς Ειρήνης του ΟΗΕ. Εκδίδονται: Λιγοστεύουν οι ερωτήσεις, Ο Αρίοστος αρνείται να γίνει Άγιος, Σφραγισμένα μ' ένα χαμόγελο (όλα πεζογραφήματα).

1987 Αναγορεύεται επίτιμος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ο Δήμος της Αθήνας του απονέμει χρυσό μετάλλιο. Εκδίδονται: Ανταποκρίσεις και 3X111 τρίστιχα.

1988 Εκδίδεται η μετάφραση του έργου. Όνειρα με χαρταετούς και περιστέρια του Φερεντάν Φαριάντ.

1989 Μάρτιος. Κυκλοφορούν τα ποιήματα Ημικύκλιο, με έξι πρωτότυπα χαρακτικά του Τάκη Κατσουλιδή, τυπωμένα με το καινούριο αλφάβητο που έχει σχεδιάσει ο Κατσουλιδής.

Στη Μονεμβασία, μετά 30 χρόνια

του συν. Μανόλη Τσακίρη

Ηταν ο πρώτος Σεπτέμβρης μετά τη μεταπολίτευση. Η απόφαση πάρθηκε στην ταβέρνα του Φουσιάνη, την παλιά ταβέρνα των αμαξάδων της Κηφισιάς, όπου η παλιά αχώριστη παρέα συναντιόταν κάθε δεύτερη Τετάρτη, για να πει το κρασάκι της και να σχολιάσει, και λόγω εποχής, τα έντονα πολιτικά γεγονότα. Ο Γιάννης αποφάσισε να κάνει το προσκύνημα στη γενέτειρά του, το κάστρο της Μονεμβασίας, ύστερα από τριάντα χρόνια απουσίας. Ήταν έτοιμος να αντιμετωπίσει τις τόσες συσσωρευμένες τραγικές οικογενειακές μνήμες που γέμιζαν τα δωμάτια του ακατοίκητου ως τότε σπιτιού του, τις εκκλησίες και τα καλντερίμια του κάστρου; Ένας θεός ήξερε, πάντως, είπε με χαμηλή φωνή «Ναι, να πάμε».

Στη ταβέρνα του Ηλία στο Θησείο: Γιάννης Ρίτσος, Φαλίτσα Ρίτσου, Μανόλης Τσακίρης, το ζεύγος Φιλιακών και ο ηθοποιός Χρήστος Τσάγκας

Ο Τάσος Φιλιακός ανέλαβε, όπως συνήθως, το οργανωτικό μέρος της εκδρομής. Το ραντεβού ορίστηκε για την επόμενη Πέμπτη το πρωί. Με το αυτοκίνητο του Φιλιακού ταξίδεψε ο Γιάννης, η γυναίκα του Φιλιακού Μιράντα και ο γιος τους Φώτης με το αυτοκίνητο του αξέχαστου φίλου μας θεατρικού συγγραφέα Μεμά Σταύρου, ο Παναγής Θεοδωράκης

και εγώ. Μείναμε ένα βράδυ στο Γύθειο και μέσα στο Κάστρο, στο σπίτι του Γιώργου και της Ιωάννας Τσκοκοπούλου.

Στο Γύθειο, όπως κατεβαίναμε στο ξενοδοχείο για φαγητό, η τηλεόραση ανήγγειλε το θάνατο του Κώστα Βάρναλη. Ο Γιάννης συγκλονίστηκε από τον θάνατο του αγαπημένου του φίλου.

Στο ταβερνάκι όπου μας πήγε, όλη η βραδιά κύλησε με τις αφηγήσεις του ποιητή για τον Κώστα Βάρναλη. Ήταν μια μυσταγωγία, τίποτα δεν ακουγόταν, μόνο η γνώριμη φωνή του, χρωματισμένη από τη συγκίνηση για το χαμό του μεγάλου του φίλου με την τεράστια προσφορά στα γράμματα και τους κοινωνικούς αγώνες του λαού μας. Την άλλη μέρα, η παρέα θα χώριζε για λίγο. Ο Φιλιακός με το Ρίτσο ήθελαν να επισκεφτούν τα σπήλαια του Δυρού. Θα συναντιόμαστε αργά το μεσημέρι, μέσα στο Κάστρο, στην ταβέρνα της Ματούλας Ρίτσου, θείας του Γιάννη. Πριν ξεκινήσουν για το Δυρό, ο Γιάννης μας κάλεσε να περιδιαβούμε μαζί στους δρόμους του Γυθείου. Ήθελε να βρει το σπίτι που έμενε με την αδερφή του Λούλα πριν πενήντα ολόκληρα χρόνια. Εκείνος τότε ήταν δεκαεφτά χρονών, μαθητής στο Γυμνάσιο, κι εκείνη δεκαπέντε. Βάδιζε μπροστά αμίλητος, σαν υπνωτισμένος ραβδοσκόπος που αναζητά κρυφές πηγές νερού. Από δρομάκι σε δρομάκι, φτάσαμε σ' ένα απλό παλιό σπιτάκι, με μια μικρή αυλή γεμάτη κατιφέδες και βασιλικά. Η νοικοκυρά, μια νόστιμη γυναίκα τριάντα πέντε χρονών περίπου, μόλις είχε απλώσει την πολύχρωμη μπουγάδα της. Μας υποδέχτηκε έκπληκτη. Ο Γιάννης της ζήτησε την άδεια να επισκεφτεί τα δωμάτια του σπιτιού, λέγοντας ότι εκεί έμενε πριν πενήντα χρόνια με την αδερφή του.

«Μα ποιος είστε; τον ρώτησε εκείνη»

«Ένας απ'την Αθήνα...» Εμείς είχαμε στριμωχτεί στο δωματιάκι και ρουφούσαμε αχόρταγα, βουβοί από συγκίνηση, τα λόγια του ποιητή. «Να, εδώ κοιμόμουν εγώ, κι εδώ η Λούλα. Η οροφή του είναι ακόμα καλαμένια... η αυλή μύριζε όπως και τώρα φρεσκοπλυμένα ρούχα κι ασβέστη...»

Βγαίνοντας απ'το σπίτι, ο Γιάννης θυμήθηκε μια παιδική του φίλη. «Κάπου εδώ έμενε κι εκείνη...» έψαχνε τα σπίτια ένα ένα. Κάποια στιγμή, σταμάτησε σε μια ξύλινη πόρτα με μικρή σιδεριά μπροστά απ' το τζαμάκι. Χτύπησε το κουδούνι. Μια ηλικιωμένη ατημέλητη γυναίκα φάνηκε ξαφνιασμένη πίσω απ' το κιγκλίδωμα. Ο Γιάννης την κοίταζε από απόσταση αναπνοής. «Δε με θυμάσαι;» η γυναίκα έμεινε άλαλη στην αρχή, κι αμέσως μετά έσυρε φωνή, αγκαλιάστηκαν, φιλήθηκαν.....

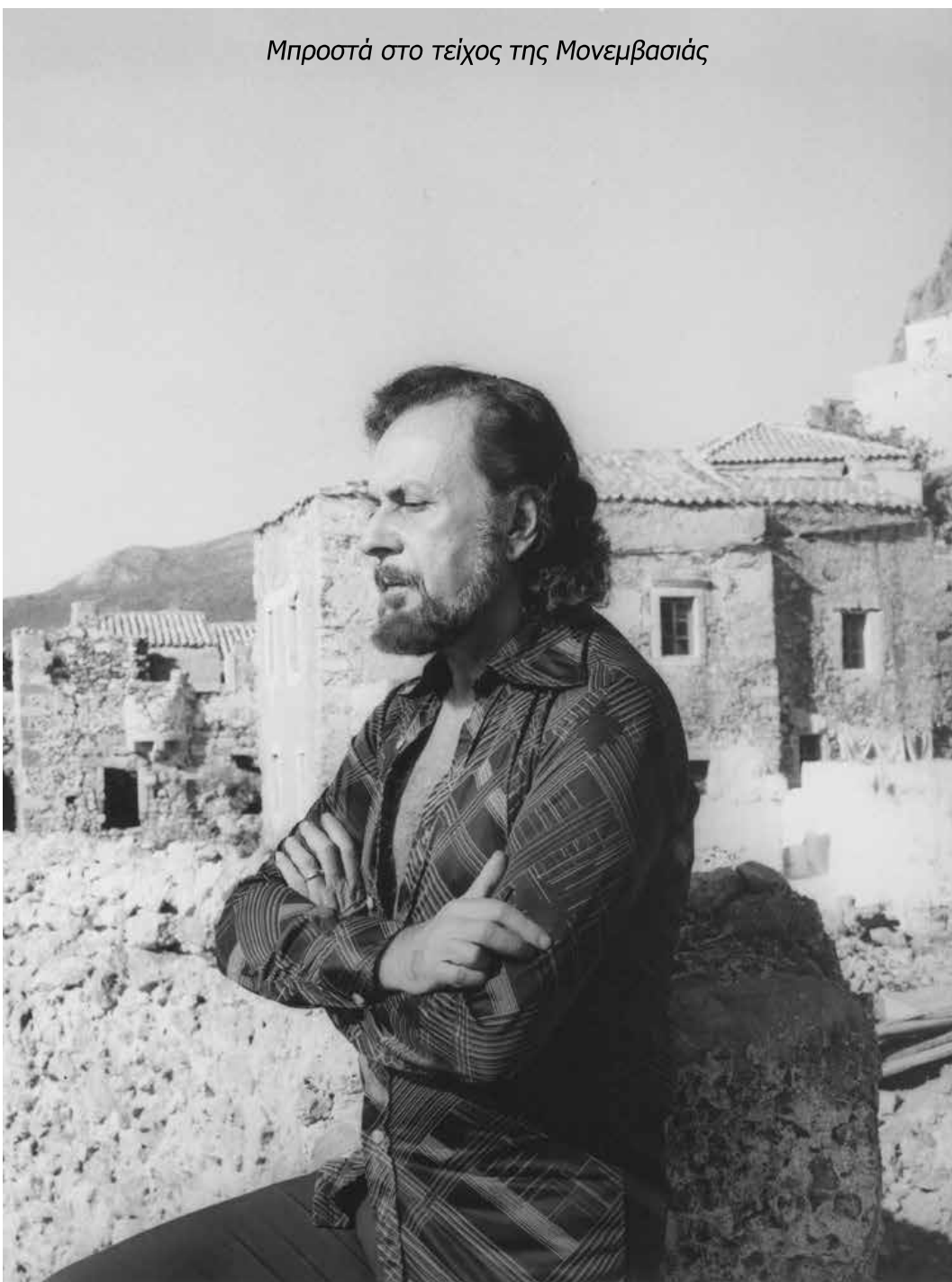
Σιγά - σιγά η γειτονιά έμαθε το μεγάλο νέο. Μερικοί έβγαιναν από τα σπίτια για να μας χαιρετήσουν. Σχολίαζαν την παρουσία του Γιάννη μουδιασμένα, με συγκαλυμμένη ευχαρίστηση - οι μέρες ήταν ακόμα δύσκολες. Στη συνέχεια ο Ρίτσος μας πήγε στο νησάκι Κρανάη, όπου υπήρχε ο φάρος κι ένα σπιτάκι πλίνθινο, γκρεμισμένο πια, το σπίτι του ψαρά. Τα μεσημέρια μετά το σχολειό, ο Γιάννης και η αδερφή του έτρωγαν εκεί, με ελάχιστα χρήματα. «Έλεγα τον ψαρά θείο, για να δώσω κουράγιο στην αδερφή μου... εδώ παίζαμε, γύρω απ' το φάρο. Πολλές φορές έχω αναφερθεί στο νησάκι Κρανάη και στο Φάρο...»

Νωρίς τ' απόγευμα συναντηθήκαμε στην Ματούλας. Το τραπέζι πλούσιο, με τα περίφημα πετρομπάρμπουνα της Μονεμβασιάς και το ντόπιο κόκκινο κρασί. Η Ματούλα έφτιαξε ειδικά για το Γιάννη με πολύ μεράκι τις περίφημες δίπλες της. Από το διπλανό τραπέζακι κάποιος μας κοίταζε από την πρώτη στιγμή έντονα και ερευνητικά. Δεν αργήσαμε να καταλάβουμε ποιος ήταν. Συνεννοηθήκαμε με τα μάτια να μην πούμε τίποτα στον Γιάννη. Ο κύριος αυτός δεν μπορούσε και μετά την απόταξή του να ξεχάσει τη μόνη δουλειά που ήξερε, κι όπως τα πράγματα ακόμα ήταν ρευστά, ποιος ξέρει, μπορεί να ήλπιζε ακόμα να επανέλθει στην κρατική ασφάλεια. Το θράσος του έφτασε στο σημείο να μας πάρει από πίσω, όταν ξεκινήσαμε για το σπίτι. Ο Γιάννης, ως εκείνη την ώρα, δεν είχε καταλάβει τίποτα, γιατί είχε την πλάτη του γυρισμένη προς το μέρος του. Κάποια στιγμή γύρισε να μου πει κάτι, κι οι ματιές τους συναντήθηκαν. Ο Λάμπρου γύρισε απότομα πίσω κι εξαφανίστηκε. Ο Γιάννης με κάπως πιο σκληρή τη ματιά του, αλλά όπως πάντα νηφάλιος, μας είπε δυνατά: «Καλά, ο Λάμπρου δεν είναι αυτός;».

Το σπίτι των Τσοκοπουλαίων είναι ένα δίπατο, κλασικό Μονεμβασιώτικο κτίριο. Δίπλα απ' το τείχος του κάστρου, σχεδόν πάνω απ' το πορτέλο. Η ατμόσφαιρα του σπιτιού φιλική ζεστή, όπως κι οι ιδιοκτήτες του. Χωριστήκαμε για ύπνο όπως στο ξενοδοχείο. Οι Φιλιακοί μαζί, ο Μεμάς με τον Παναγή, ο Ρίτσος κι εγώ. Κατά τις δύο το πρωί ξύπνησα. Βρήκα τον Ρίτσο να στέκεται όρθιος στο μπαλκόνι, που κρεμόταν σχεδόν πάνω απ' τη θάλασσα, και να κοιτάζει πέρα, προς τον κάβο της Καμήλας, τον μεγαλύτερο κάβο πριν τον Καβομαλιά. Το Μυρτώο είναι ένα ανήσυχο πέλαγος. Κείνη τη νύχτα, όμως, η θάλασσα ήταν γυαλί. Οι χταποδάδες με τα φανάρια τους φώτιζαν το βυθό ως κάτω, κι εκείνος έβλεπε αυτό το θαύμα σιωπηλός, τυλιγμένος στις μνήμες του. **«Να σ' αυτήν την πλατεϊτσα, έξω απ' το σπίτι»,** άρχισε να μιλάει χαμηλόφωνα, **«έπαιζε ένα κοριτσάκι μοναχό του. είχαμε θαρρώ, την ίδια ηλικία, εφτά**

Μπροστά στο τείχος της Μονεμβασιάς

οχτώ χρονών. Έπαιζε με μια βελούδινη κασετίνα. Πήγα κι εγώ κοντά του, παίξαμε ώρα πολλή. Ήταν χλωμό, τα μάτια του βαθιά, μαύρα, χαμογελούσαν όλη την ώρα του παιχνιδιού. Όταν πήγα να φύγω, μου χάρισε την κασετίνα της. Εγώ τη δέχτηκα με χαρά κι έτρεξα να τη δείξω στη μάνα μου και τις αδερφές μου. Μόλις μάθανε ποιος μου την έδωσε, την άρπαξαν και την πέταξαν πάνω απ' την πόρτα του κάστρου, και μου είπαν τρομαγμένες να

μην ξαναπαίξω ποτέ μ' αυτό το κοριτσάκι γιατί είναι πολύ άρρωστο. Μ' έγδυσαν αμέσως με μπανιάρισαν και έριξαν τα ρούχα που φορούσα σε καυτό νερό. Μετά από λίγο καιρό, το κοριτσάκι πέθανε από πυματίωση, τη φοβερή αρρώστια της εποχής που θέριζε και στη Μονεμβασία». Μας μίλησε

ώρα πολλή για την ιστορία του κάστρου, για τον πατέρα του, την υπέροχη μάνα του. Τ' απόγεμα πήγα για ψαρο-ντούφεκο με το Φώτη Φιλιακό. Ο Γιάννης κι ο Τάσος ήρθαν να μας πάρουν λίγο πριν το λιόγεμα. Η ψαριά δεν ήταν σπουδαία αλλά έφτανε για την παρέα μας. Η Ματούλα μας έβαλε κείνο το βράδυ να φάμε στην πλατεία με τα κανόνια. Η νύχτα ήταν έξοχη. Ένα ζεστό, χλιαρό σκοτάδι, διάτρητο από χιλιάδες αστέρια, πού έπεφταν ανάμεσα μας σε ισάριθμες ασημένιες ψηφίδες. Νύχτα του κάστρου! Μονεμβασιώτικες νύχτες, φθινοπωρινές, χωρίς τουρίστες, να πίνεις κρασί με τους τελευταίους κατασκοπισμένους σταυροφόρους, που μας ρωτούσαν επίμονα τι νέα έχουμε από το Βυζάντιο κι αν σώθηκε τελικά η Πόλη απ' τους Αγαρηνούς! Νύχτα πολύτιμη, παλιά - χρυσές ανταύγειες απ' τους φεγγίτες του Ελκόμενου, μικρές πορ-

τοκαλιές φωτιές στα τζάμια και των άλλων εκκλησιών απ' το υπομονετικό ξενύχτι των κεριών

Ο Ρίτσος, σιωπηλός, εδώ και κάμποση ώρα, συμπληρώνει τις ρωγμές των ανθρώπων και των πραγμάτων με την απόλυτη ουσία της σιωπής του.

(Αναδημοσίευση από το Περιοδικό
«Εμείς» του 1989
της Εθνικής Τράπεζας)

Ο πατέρας μου, ο Γιάννης Ρίτσος

η συν. Γιώγια Σιώκου και συνομιλεί με την Έρη Ρίτσου

Με αφορμή τα 100 χρόνια από την γέννηση του μεγάλου μας ποιητή Γιάννη Ρίτσου, το Υπουργείο Πολιτισμού και το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου τιμούν τον ποιητή και το έργο του. «Σπούδασα ιστορία του παρελθόντος και του μέλλοντος στην σύγχρονη σχολή του αγώνα» έγραφε ο Γιάννης Ρίτσος του οποίου ο αγωνιστικός λόγος ήταν εναρμονισμένος με τη ζωή του. Το Μάιο του 1936 γεννήθηκε ο «Επιτάφιος» του Γιάννη Ρίτσου, το κορυφαίο έργο που, μελοποιημένο από τον Μίκη Θεοδωράκη σφράγισε τον πολιτισμό της πατρίδας μας. Ο ποιητής αντικρίζοντας τη φωτογραφία της χαροκαμένης μάνας που θρηνούσε το σκοτωμένο της παιδί, σήμα της βίαιης καταστολής των καπνεργατών στη Θεσσαλονίκη, γράφει το συγκλονιστικό αυτό έργο στον ομοιοκατάληκτο δεκαπεντασύλλαβο που 24 χρόνια μετά άνοιξε το δρόμο στη μελοποιημένη ποίηση.

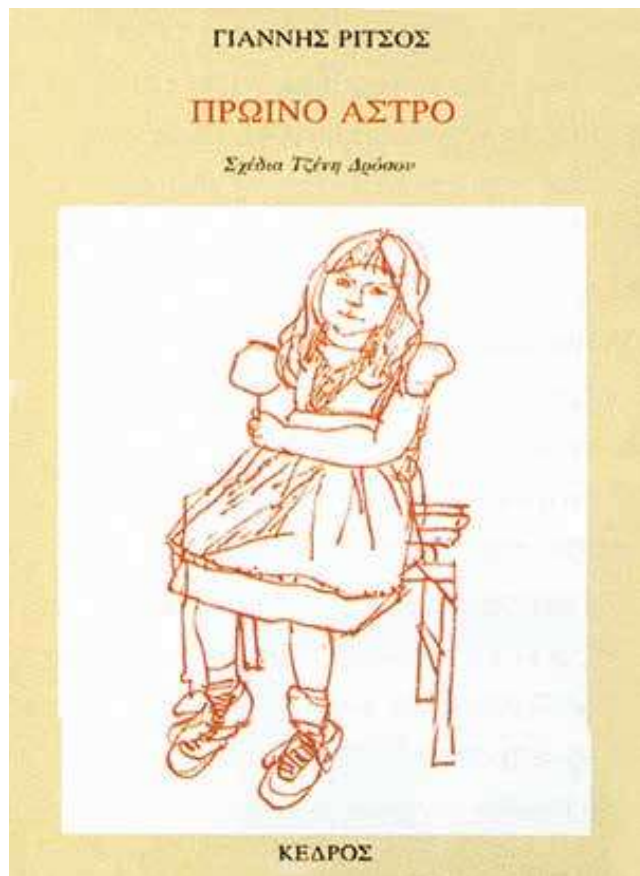
Ο Γιάννης Ρίτσος στρατεύτηκε με τα υψηλότερα ιδανικά και παρέμεινε στρατευμένος σε όλη του τη ζωή με ήθος, αξιοπρέπεια, ακλόνητη θέληση και πείσμα. Ο αγωνιστικός του λόγος ήταν εναρμονισμένος με τη ζωή του. ο στίχος του είναι συνυφασμένος με θραύσματα και κόκκινα γαρύφαλλα. Αφουγκράζονταν τον βηματισμό της ιστορία. Οι λέξεις του λάμπουν, έρχονται από τα βάθη των αιώνων, έχουν τη δική τους μνήμη και σαν σπαράγματα ψηφίδων, συνθέτουν τη Ζωή και το Θάνατο.

Με δύο μαινάδες πάντα να караδοκούν: τη φυματίωση και τη τρέλα.

Η Έρη Ρίτσου είναι κόρη του μεγάλου μας ποιητή Γιάννη Ρίτσου και της εκλεκτής του συζύγου αείμνηστης Γαρυφαλιώς Γεωργιάδου. Το 1955 γεννιέται η Έρη. Η όψιμη πατρότητα του χαρίζει μεγάλη ευτυχία και γράφει για την Έρη με απέραντη αγάπη και τρυφερότητα το υπέροχο ποίημα «Πρωινό άστρο». Η Έρη Ρίτσου σπούδασε Αγγλική φιλολογία, έχει γράψει τέσσερα εξαιρετικά βιβλία, τα οποία έχουν εκδοθεί από τον «Κέδρο», εργάζεται στην Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος έχει μια κόρη την δεκαπεντάχρονη Λητώ.

- **Εκλεκτή φίλη Έρη, θα ήθελα να μας μιλήσεις για τον πολυαγαπημένο σου πατέρα, για τον μεγάλο μας ποιητή του Επιταφίου, της Σονάτας το Σεληνόφωτος, της Ρωμιοσύνης, που εκατό χρόνια μετά τη γέννησή του ζει, αθάνατος, δωρίζοντάς μας στίχους έναστρους.**

Ο πατέρας μου ήταν ένας άνθρωπος απλός. Αγαπούσε πολύ τη θάλασσα και το ηλιοβασίλεμα. Κολυμπούσε για ώρες. Όταν ήταν στο Καρλόβασι, κατέβαινε στον

παραλιακό δρόμο να απολαύσει το δειλινό. Εργαζόταν σκληρά, ένα οκτάωρο καθημερινά τουλάχιστον, και ήταν ιδιαίτερα απαιτητικός με τον εαυτό του. Ήταν τελειομανής και γι' αυτό κάθε συλλογή του την επεξεργαζόταν πολλές φορές με απανωτές γραφές. Όμως, όσο κι αν η ποίηση ήταν η ζωή του, διέκοπτε το γράψιμο για να συμπαρασταθεί σε όποιον φίλο του το είχε ανάγκη.

Ο Γιάννης Ρίτσος είχε πολλά ταλέντα. Αγαπούσε τη μουσική, έπαιζε πιάνο και μαντολίνο. Εργάστηκε ως χορευτής στη λυρική σκηνή, και ως ηθοποιός στο Εθνικό Θέατρο και σε άλλους θιάσους. Όμως ο Ρίτσος ήταν συνειδητά ταγμένος στη λογοτεχνία.

Ο Ρίτσος επειδή είχε δουλέψει στον εκδοτικό οίκο Γκοβόστη, είχε τις απαιτούμενες γνώσεις για την επιμέλεια των ποιητικών συλλογών που εξέδιδε. Και βέβαια για το εικαστικό μέρος του βιβλίου, τα τυπογραφικά στοιχεία, τα πρωτογράμματα - τα, τα βινιέτες, την ποιότητα του χαρτιού είχε πάντα άποψη.

Έτσι, τα βιβλία του, που τύπωνε με εξαιρετική επιμέλεια ο «Κέδρος» αποτελούσαν και στη μορφή «έργο τέχνης». Έγραφε ακούγοντας Μπαχ. Τον συγκινούσε η κλασική

μουσική. Διάβαζε πολύ. Αρχαίους Έλληνες τραγικούς, Όμηρο και φυσικά τους αγαπημένους του ποιητές Παλαμά, Σικελιανό, Καρυωτάκη και ήταν πάντα ενήμερος για τους πρωτοεμφανιζόμενους ποιητές. Ήταν βαθύς γνώστης της ελληνικής και παγκόσμιας λογοτεχνίας. Οι αγαπημένοι του ξένοι ποιητές ήταν ο Πάμπλο Νερούδα, Ο Ελιοτ, ο Αραγκόν, ο Ελιάρ, ο Πάουντ, ο Λόρκα, ο Χικμέτ, ο Γιεσένιν, ο Γιόζεφ και τόσοι άλλοι.

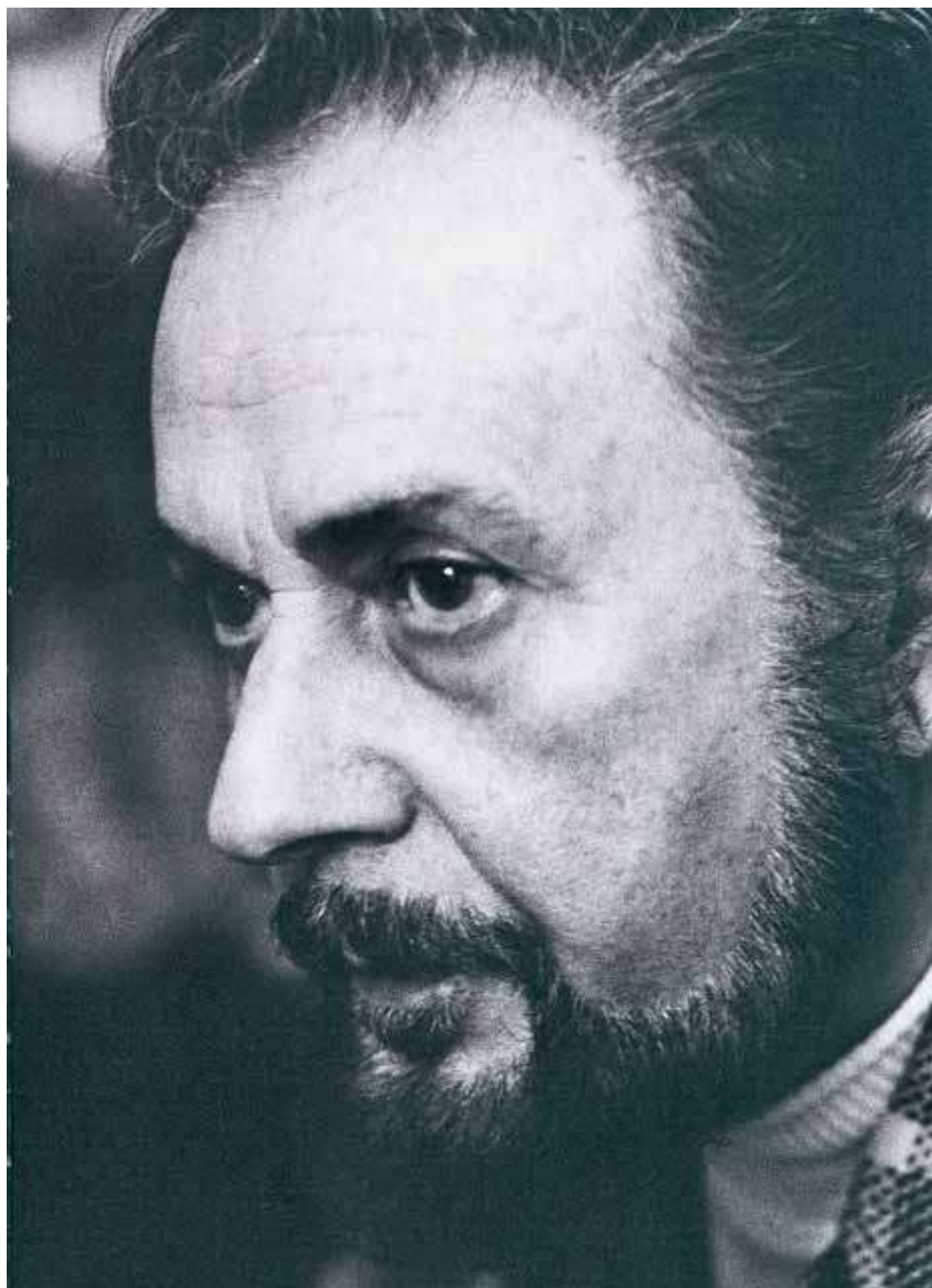
Το γραφείο του στο Καρλόβασι είχε φροντίσει η μητέρα μου και ήταν λουσμένο στο φως. Ένα δωμάτιο με παράθυρα στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Στην Αθήνα το διαμέρισμα ήταν μικρό, γεμάτο βιβλία και πίνακες.

Ο Ρίτσος επειδή βίωσε τη καταστροφή της γονικής του οικογένειας και την απώλεια της οικογενειακής περιουσίας δεν ενδιαφερόταν για τα υλικά αγαθά. Εκτός από την μεγάλη του αγάπη, την ποίηση, είχε κατακτήσει ένα μέρος της καρδιάς του και η ζωγραφική. Παιδί ακόμα, είχε μέσα σ' ένα γράμμα

της μητέρας του προς τον αδελφό της που ζούσε στο Λονδίνο, ένα σημείωμα που ζητούσε ένα κουτί μπογιές. Όταν ο θείος του ανταποκρίθηκε, έζησε μοναδικές στιγμές ευτυχίας.

Όλα τα ζωγραφικά του έργα ήταν ανυπόγραφα. Μερικές φορές έβαζε μόνο τ' αρχικά του, γιατί η δουλειά του δεν ήταν η ζωγραφική. Ήταν ποιητής.

Ο πατέρας μου και η μητέρα μου ήταν άνθρωποι του διαλόγου, συζητούσαμε πάντα τις αντιθέσεις μας. Με τον πατέρα μου είχαμε μια απόλυτα φυσιολογική σχέση πατέρα με κόρη.

Τα χειρόγραφα του κατατέθηκαν στα ιστορικά αρχεία του Μουσείου Μπενάκη, όπου φυλάσσονται προσβάσιμα πλέον στους μελετητές: 804 μπλόκ, τετράδια, λυτά φύλλα, απλά ή ζωγραφισμένα, δερματόδετα ή λυμένα, μονόφυλλα ή πολύφυλλα.

Ο Γιάννης Ρίτσος από το Καρλόβασι αποχαιρέτησε τους ανθρώπους και τη ζωή γράφοντας στις 3 Σεπτεμβρίου 1989 το ποίημά του «το Τελευταίο καλοκαίρι».

(Αναδημοσίευση από το
λογοτεχνικό περιοδικό
«Νέα Σκέψη - Αύγουστος 2009»).

Ο Γιάννης Ρίτσος στο Καρλόβασι

γράφει η συν. Έρη Ρίτσου

Η οικογένεια Ρίτσου: Φαλίτσα, Γιάννης και Έρη

Ο Γιάννης Ρίτσος συνάντησε το Καρλόβασι στην ωριμότητά του, χάρη στο γάμο του με την Καρλοβασίτισσα γιατρό Γαρυφαλιώ Γεωργιάδου.

Ο χρόνος που έζησε στον τόπο αυτό χωρίζεται σε τρεις περιόδους. Από το 1954 που παντρεύτηκε ως το 1967. Από το 1968, όπου αναγκαστικά εγκαταστάθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό από το δικτατορικό καθεστώς, ως την πτώση της δικτατορίας το 1974, και από το 1974 ως το 1989 που είναι το τελευταίο καλοκαίρι της ζωής του. (θα πεθάνει τον Νοέμβριο του 1990).

Η συνάντηση του Ρίτσου με το Καρλόβασι είναι μια ευτυχής συγκυρία. Η χώρα γλύφει τις πληγές του εμφύλιου. Το κλίμα για τους αριστερούς είναι σκοτεινό. Οι τόποι εξορίας είναι ακόμη γεμάτοι. Ο ποιητής έχοντας εγκαταλείψει τα στρατόπεδα συγκέντρωσης προσπαθεί ν' ανασυνθέσει τα κομμάτια της ζωής του. Μια νέα εποχή μοιάζει να ξανοίγεται μπροστά του και είναι για ακόμη μια φορά εποχή αποφάσεων, που αφορούν όμως την προσωπική του ζωή. Για έναν άνθρωπο που έχει αφιερώσει τη ζωή του στη δουλειά του και στα «πιστεύω» του (για τα οποία

«πιστεύω» έχει κυνηγηθεί και φυλακιστεί), η απόφαση να δημιουργήσει οικογένεια είναι μια εξαιρετικά δύσκολη απόφαση. Γνωρίζει ότι δεν θα είναι σε θέση ούτε να υποστηρίξει οικονομικά την οικογένειά του-μια που οι πόροι του ίσα που επαρκούν για να συντηρηθεί ο ίδιος- ούτε να της αφιερώσει τον χρόνο που ένας οικογενειάρχης αφιερώνει στην οικογένεια-μια που η δουλειά του τον απορροφά ολοκληρωτικά. Ο λόγος όμως που βαραίνει και τον κάνει τελικά να πάρει την απόφαση είναι ο χαρακτήρας της γυναίκας που επέλεξε. Δεν θα διαψευστεί.

Η Γαρυφαλιώ Γεωργιάδου θα σταθεί δίπλα του, θα τον στηρίξει σ' όλες τις δύσκολες στιγμές του, κι αυτό του το στήριγμα θα του επιτρέψει ν' αφοσιωθεί απερίσπαστος στο έργο του.

Παντρεύεται το 1954 και έρχεται για πρώτη φορά στη Σάμο. Νοιώθει σα στο σπίτι του. Το σαμιώτικο τοπίο δεν διαφέρει απ' αυτό της Πελοποννήσου. Η πλούσια βλάστηση που φτάνει μέχρι τη θάλασσα, οι ελιές, τα πεύκα, τα κυπαρίσσια, οι συκιές, είναι γνώριμοι από παλιά. Αυτοεξόριστος κατά κάποιο τρόπο απ' τον τόπο του- η οικογενειακή τραγωδία με την οικονομική κατάρρευση της οικογένειας, το σκόρπισμα και το θάνατο τριών μελών της, τον κάνει να βλέπει πίσω του με πίκρα και να μη θέλει να επισκέπτεται τη Μονεμβασιά όπου έζησε τόση θλίψη- πεθυμά τη γενέθλια γη που διστάζει να επισκεφτεί και βρίσκει στη Σάμο, στην ομοιότητα του τοπίου, μια δεύτερη πατρίδα.

Η ισορροπία της προσωπικής του ζωής και η σαμιώτικη φύση του προσφέρουν μια ηρεμία που αρχίζει σιγά-σιγά να καθρεφτίζεται στην ποίησή του.

Το 1955 γεννιέται η κόρη του. Η όψιμη πατρότητα του χαρίζει μεγάλη ευτυχία. Της αφιερώνει το ποίημα **Πρωινό άστρο**, όπου φαίνεται να ξεχειλίζει η χαρά του πατέρα και η ανάγκη να προσφέρει αγάπη, τρυφερότητα και γνώση στη νέα ζωή που ήρθε στον κόσμο.

Το 1956 είναι επίσης για τον Ρίτσο χρονιά-σταθμός. Το κρατικό βραβείο ποίησης που κερδίζει για το ποίημά του **Η Σονάτα του σεληνόφωτος** είναι μια δικαίωση που μέσα σε δύσκολες συνθήκες-λειτουργεί σαν τονωτικό. Αρχίζει μια περίοδος με εκτενείς ποιητικές συνθέσεις, τους δραματικούς μονόλογους και μικρά ποιήματα, όπου το Καρλόβασι είναι πανταχού παρόν.

Η ποιητική συλλογή **Μαρτυρίες Α'**, γραμμένη από το 1957 ως το 1960, είναι αφιερωμένη στη γυναίκα του και είναι στο μεγαλύτερο μέρος της, τουλάχιστον στα μάτια μου, σαν μια σειρά διαφάνειες από σαμιώτικα τοπία και πράγματα. Στο πρώτο κίονας ποίημα της συλλογής με τίτλο **Διεργασία** περιγράφει πως απεκδύεται την πανοπλία που τον θωράκιζε στη μάχη του καθήκοντος, δίνοντας το στίγμα της «αναγέννησής» του:

Μέρα τη μέρα αποφλιζόταν. Πρώτα γδύθηκε τα ρούχα του, αργότερα τα εσώρουχά του, αργότερα το δέρμα του, αργότερα τη σάρκα και τα οστά του, ώσπου στο τέλος έμεινε αυτή η απλή, ζεστή, καθάρια ουσία, που μόνος του, αφανής και χωρίς χέρια, την έπλαθε μικρά γαλήνια, ποιήματα κι ανθρώπους. Και πιθανόν, ένας ανάμεσα σ' αυτούς να' ταν κι εκείνος.

Τόσο το τοπίο όσο και τα κτίρια του Καρλοβάσου, τα μεγάλα πετρόκτιστα βυρδοδεψία, άλλα να υπολειπούν κι άλλα να μένουν κλειστά στοιχειωμένα, τα αρχοντικά του Όρμου, οι αραμπάδες που κουβαλούν βαρέλια στο λιμάνι, η φουρτουνιασμένη απ' τα άγρια μελτέμια θάλασσα, η ακρογιαλιά με τις πολύχρωμες πέτρες της, που αργότερα θα του χρησιμεύουν σαν καμβάς για τα ζωγραφικά του έργα, αυτή η ακρογιαλιά, διάσπαρτη τοίχους από τα ερείπια σπιτιών και παλαιών κτισμάτων που έχει πάρει η θάλασσα και όπου μπορείς να ακουμπήσεις τα ρούχα σου πριν ριχτείς να παλέψεις με τα κύματα, τα μεγαλειώδη ηλιοβασιλέματα του Καρλόβασου με τον ήλιο να θάβει κόκκινα θάλασσα και ουρανό, τα σταφύλια που οι αγρότες κουβαλούν κάθε Αύγουστο στην Ένωση και η μυρωδιά του μούστου, όλα περνούν μέσα στην ποίησή του.

Από τις **Μαρτυρίες**, για να έχουμε μια ιδέα αυτών των «φωτογραφικών» ποιημάτων, παραθέτω μερικά αποσπάσματα από τα ποιήματα της σειράς:

ΠΕΤΡΕΣ

Έρχονται, φεύγουν οι μέρες, χωρίς σπουδή, χωρίς απρόοπτα.

Οι πέτρες μουσκεύουν στο φώς και στη μνήμη.

Ένας βάζει μια πέτρα για προσκέφαλο.

Άλλος, πριν κολυμπήσει, αφήνει τα ρούχα του κάτω από μια πέτρα μην του τα πάρει ο αέρας.

ΜΙΑ ΝΥΧΤΑ

Τ' αρχοντικό, χρόνια και χρόνια, είχε μείνει κλεισμένο

Λίγο λίγο ρημάζοντας-κάγκελα, κλειδαριές, μπαλκόνια ώσπου μια νύχτα

φωτίστηκε άξαφνα το δεύτερο πάτωμα ολόκληρο

με διάπλata τα οχτώ παράθυρά του και τις δυο μπαλκονόπορτες χωρίς κουρτίνες.

ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΕΙΣ ΑΙΣΘΗΣΗΣ

Βούλιαξε ο ήλιος ρόδινος πορτοκαλής.

Η θάλασσα

σκούρα γαλαζοπράσινη. Μακριά μια βάρκα - ένα μαύρο ταλαντευόμενο στίγμα.

ἡ λέξη

Ελληνική και ξένη λογοτεχνία

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ: Σύντομοι • Απομνημονεύματα •
Πίνακες • Οι γράμμες • Ήχη • Μουσικογραφίες •
Υπό το μυστήριο • Εργαστήρια φωτογραφία • Απομνημονεύματα (ανάδοξα ποιήματα)

Γιάννης Ρίτσος

ΜΙΚΗΣ ΘΕΟΔΩΡΑΚΗΣ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΒΑΣΙΛΑΚΟΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΟΝΤΗΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΝΙΤΣΟΣ
ΑΛΕΚΑ ΠΑΪΖΗ
ΑΔΑΚΗ ΖΕΗ
ΣΟΝΙΑ ΙΑΙΝΕΚΑΓΙΑ
ΝΙΚΟΛΑ ΚΡΟΤΣΕΤΤΙ
ΕΡΗ ΡΙΤΣΟΥ
ΑΔΕΛΗΣ ΖΗΡΑΣ
ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΙΕΡΗΣ
ΤΑΚΗΣ ΜΕΝΔΡΑΚΟΣ
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΡΟΖΑΝΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΗΜΗΡΟΥΛΗΣ
ΑΣΠΑΣΙΑ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ
ΚΩΣΤΑΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΝΤΟΜΙΝΙΚ ΓΚΡΑΜΟΝ
ΕΥΑ ΚΟΤΑΜΑΝΙΔΟΥ
ΒΑΛΕΝΤΙΝΑ ΤΖΙΛΑΡΝΤΙ
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΑΤΖΟΥΡΑΚΗΣ
ΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΒΙΣΤΩΝΙΤΗΣ
AMY MIMΕ-ΣΙΑΒΕΡΙΔΗ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΩΤΤΗ
ΕΛΕΝΗ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ
ΝΙΚΟΣ ΔΑΒΒΕΤΑΣ

Συλλογή και φωτογραφία
Τ. Ανδρεάδου, Π. Γράββαλος, Α. Δαβιτζής,
Π. Ζουμπούλης, Σ. Καραβόλης, Α. Κένεζης,
Φ. Κοζύρης, Δ. Μουράτος, Κ. Παυλάκης,
Φ. Πετροπούλου, Ν. Πετρίδης, Μ. Πρίντα,
Π. Πρίντα, Κ. Ρήγας, Δ. Σαββατοπούλου,
Τ. Σιδέρης, Δ. Σουπλάκης, Σ. Σιδέρης,
Α. Φασιανός, Μ. Χάρης, Γ. Ψυχολαίτης

Ιστορία -
Δεκέμβριος 2004

182

15 ευρώ

ΠΡΟΠΛΑΣΜΑ

Όταν έκλεινε τα μάτια, τίποτα δε θυμόταν
απ' αυτό το καλοκαίρι,
μόνο μια άχνα από χρυσάφι και το ζεσταμένο
δαχτυλίδι του
κι ακόμη τις γυμνές, φαρδιές, ηλιοκαμένες
πλάτες ενός νέου αγρότη που
πρόφτασε να μισοδεί πίσω απ' τις λυγαριές-δύο
η ώρα το μεσημέρι
γυρνώντας απ' τη θάλασσα-μύριζε γύρω
καμμένο χορτάρι.
Την ίδια ώρα ακούστηκε το σφύριγμα του
πλοίου και τα τζιτζίκια.

Τ' αγάλματα, βέβαια, γίνονται πολύ πιο
αργότερα.

Ο ΤΡΕΛΟΣ

Το κάστρο σταματημένο αντίκρυ στη θάλασσα,
φορτωμένο έξι βαρέλια σιδερένια, κόκκινα,
κι ένα άλλο καταπληκτικό πράσινο.

ΚΟΛΥΜΒΗΤΗΣ

Συνήθισε τόση ώρα στη θάλασσα παλεύοντας
με το υψηλό νερό, δοκιμάζοντας
τη δύναμή του και τη δεξιότητά του.

ΧΤΥΠΗΜΑΤΑ

Τ' αλάτι, ο ήλιος, το νερό, κατατρώνε λίγο τα σπίτια.

Μια μέρα εκεί που στέκονταν παράθυρα κι άνθρωποι, μένουν οι μουσκεμένες Πέτρες.

Την ίδια εποχή, γραμμένο στη Σάμο το 1960, το ποίημα «Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού», αφιερωμένο στο βαφτιστήρι του Φώτη και στην κόρη του Έρη, αστράφτει από φως και χρώματα και ζωηρή διάθεση και την έντονη αίσθηση της σαμιώτικης ατμόσφαιρας:

Μες στ' αμπέλι

**χίλιες δυο μικρές γροθιές
το βαθύ μαβί σταφύλι.**

Έτσι το κρασί κ' έτσι το μέλι

Για να γίνει, θέλει

Πάλεμα κι οργή, μαθές,

Να γλυκάνουνε τα χείλη.

Η περίοδος αυτή θα λήξει με τον ερχομό της δικτατορίας το 1967. Η παραμονή του Ρίτσου στη Σάμο τα επόμενα χρόνια δεν θα αποτελεί περίοδο ευχάριστων καλοκαιρινών διακοπών, αλλά καταναγκαστικής απομόνωσης (ο ίδιος έλεγε πως η απομόνωση στη Σάμο ήταν πιο σκληρή απ' τη ζωή στο στρατόπεδο συγκέντρωσης στο Παρθένι της Λέρου, όπου «εκεί τουλάχιστον είχες τους συντρόφους ν' ανταλλάξεις δυο κουβέντες»). Η απομόνωση μαζί με την προσωπική τραγωδία που βιώνει, με το φάσμα του θανάτου πάνω του (έχει διαπιστωμένα καρκίνο και η γνωμάτευση των γιατρών του δίνει ελάχιστα περιθώρια ζωής), τον κάνουν από τη μια να καταστρέψει πεζά, θεατρικά έργα και ολόκληρες ποιητικές συλλογές, για να μην τις αφήσει πίσω του μισοτελειωμένες, ή επειδή το αποτέλεσμα δεν τον ικανοποιεί και δεν έχει καιρό να τις ξαναδουλέψει (πράγμα για το οποίο αργότερα, όταν με τη δύναμη της θέλησης του ξεπεράσει τον καρκίνο, όπως παλιότερα είχε νικήσει τη φυματίωση, θα μετανιώσει πικρά), απ' την άλλη να γράφει ποιήματα σκοτεινά και ζοφερά. Στο ζόφο που βιώνει η χώρα και ο Ρίτσος προσωπικά, έρχεται να προστεθεί ο πόνος από τα σχίσμα της ελληνικής κομμουνιστικής αριστεράς, καθώς και η επέμβαση των Σοβιετικών στη Τσεχοσλοβακία. Είναι μια περίοδος όπου δεν διαφαίνεται φως από πουθενά. Θα χρειαστεί να περάσει πολύς

καιρός για να μπορέσει ο Ρίτσος να ανακτήσει την αισιοδοξία του (ψηγγματα απ' τη οποία βρίσκουμε-ίσως και με κάποια δόση ειρωνείας δοσμένα-ακόμη και μέσα στα πιο απαισιόδοξα ποιήματά του) και την πίστη του στον άνθρωπο-που επίσης δεν εξαφανίζεται ποτέ ολωσδιόλου-και στα ιδανικά του. Δεν υπάρχει δυνατότητα να αναφερθούμε εκτενώς σ' αυτήν την περίοδο. Έτσι ως δείγμα, για να πάρουμε μια γεύση της απογοήτευσης, του φάσματος του θανάτου και της μοναξιάς που βίωνε ο ποιητής θα παραθέσω αποσπάσματα από τρία ποιήματα από τη συλλογή *Επαναλήψεις Γ'* γραμμένα στο Καρλόβασι στις 7 και 8 Ιουνίου 1969.

Η ΧΑΜΕΝΗ ΥΠΕΡΒΟΡΕΙΟΣ

Το μάθαμε καλά πως Υπερβόρειος διόλου δεν υπάρχει

**πέρα απ' τις Ριπαίες οροσειρές, όσο κι αν τα
γλαύκα όριά της,
ανάλογα με τις πιο πρόσφατες ανακαλύψεις
των γεωγράφων,
μετακινούνται όλο πιο μακριά.**

Σήμερα βεβαιώθηκε:

**μα σκέτη φαντασία αυτή η χώρα, απ' όπου μας
ερχότανε**

**οι κύκνοι και τα ορτύκια, όπου οι σεμνόπρεπες
κόρες**

**Λαοδίκη και Υπερόχη ετοιμάζαν για τους θεούς
τα πρώτα φρούτα της σοδειάς....**

Και τώρα αναρωτιόμαστε

**που τάχανε ν' αποδημεί ο Απόλλωνας κάθε
χειμώνα....**

.....
**Ή μήπως πια ούτε ο Απόλλωνας ούτε και λύρα
υπάρχει;**

Ωστόσο ακόμη συνεχίζουμε τον

μισοτελειωμένο παιάνα

**αφήνοντας ένα κενό στου ονόματος το μέρος,
μήπως**

**βρεθεί κανένα νέο όνομα και το προσθέσουμε
την ύστατη ώρα,**

**πάντοτε με το φόβο μήπως ο αριθμός των
συλλαβών του,**

**μικρότερος ή μεγαλύτερος, μας χαλάσει το
μέτρο.**

Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΙΤΙΑ

**Όχι, δεν είναι το που πήρε πίσω την υπόσχεσή
του ο Απόλλων**

και το που φτύνοντας στο στόμα της

Κασσάνδρας της αφαίρεσε

κάθε πειθώ απ' τα λόγια της, αχρηστεύοντας

έτσι για κείνην

**και για τους άλλους τις μαντείες της - όχι. Είναι
μονάχα το ότι**

**κανείς δε θα θέλει να πιστεύει την αλήθεια. Κι
όταν βλέπεις**

**το δίκτυ μέσα στο λουτρό, θαρρείς ότι σου το'
χουν ετοιμάσει**

**για τ' αυριανό σου ψάρεμα, και διόλου δεν
ακούς εντός σου**

**κι έξω, στη μαρμαρένια σκάλα του μεγάρου,
ν' ανεβαίνει**

**η σκοτεινή αγγελία με τις φωνές της άμοιρης
Κασσάνδρας.**

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΒΩΜΟΣ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΑ

**Ούτε οι θεοί τη μοναξιά δεν την αντέχουν
– όταν ο Απόλλων**

**γύρισε στην Αλίαρτο νικητής του Πύθωνα, κι
έχτισε μόνος**

**τον ίδιο του βωμό στο ιερό δάσος, πλάι στην
κρήνη της Τελφούσσας,**

**έστρεψε ολόγυρα το βλέμμα – ούτε ψυχή
– κυρίαρχος του τόπου,**

**ώ, ναι, αλλά μόνος (συλλογίστηκε) ποιος θα
τον λειτουργήσει;**

**ποιος θα χαρεί τις μουσικές του ρήσεις; Και
προπάντων,**

**την πλούσια κόμη του ριχτή στους ώμους του
ποιος θα θαυμάσει;**

Με το τέλος της δικτατορίας η χώρα θα μπει σε μια νέα περίοδο. Ο ποιητής μαζί με τους συμπατριώτες του, θα βιώσει, μέχρι το τέλος της ζωής του, αισθήματα πολύ διαφορετικά. Η καταπίεση της χούντας θα δώσει τη θέση της σε μια εποχή ψυχικής ανάτασης, όπου η δυνατότητα πραγματοποίησης οραμάτων είναι ορατή. Μεγάλες συγκεντρώσεις, μεγάλες συναυλίες, μεγάλες διαδηλώσεις. Ο κόσμος ξεσπά και ταυτόχρονα ελπίζει και ονειρεύεται. Τα βιβλία κυκλοφορούν ελεύθερα, οι άνθρωποι διαβάζουν διψασμένοι όλα αυτά τα χρόνια που είχαν στερηθεί. Έχει έρθει η ώρα της δόξας του ποιητή, που τη ζει σε όλο της το μεγαλείο και τη γεύεται με όλο του το είναι. Ο πρώτος αυτός αέρας ελευθερίας και ανάτασης αντανakλάται και στο έργο του.

Τα επόμενα χρόνια τα πράγματα θα επιστρέψουν στις «σωστές» τους διαστάσεις. Την περίοδο της ανάτασης θα διαδεχτεί περίοδος τέλματος, για να φτάσουμε προς το τέλος της ζωής του ποιητή, με ορατή προ των πυλών την κατάρρευση των σοσιαλιστικών χωρών, σε μια περίοδο «ακύρωσης» των οραμάτων και ιδιώτευσης. Ο Ρίτσος θα τα ζήσει όλα αυτά και θα κάνει ποίηση, όπως έχει μάθει να κάνει πάντα. Είναι μια εκπληκτικά δημιουργική περίοδος της ζωής του, όπου στην ποίησή του συνταιριάζει πολλά ποιητικά ρεύματα και πειραματίζεται με τεχνικές. Το αγαπημένο και γνώριμο «καθημερινό» του ύφος κυριαρχεί και ανακατεύεται με υπερρεαλιστικές τάσεις - πολλές φορές αιφνιδιάζοντάς μας. Είναι επίσης η εποχή που γράφει την εννεαλογία των πεζών του έχοντας πια συμφιλιωθεί με τα «φαντάσματα» του παρελθόντος. Πολυγραφότατος όπως πάντα, θα εκμεταλλευτεί την ησυχία και την ηρεμία που του προσφέρουν τα σαμιώτικα καλοκαίρια για να εργαστεί ακατάπαυστα. Απ' το Καρλόβασι τελικά θ' αποχαιρετήσει τους ανθρώπους και τη ζωή «με τη σίγουρη συμμαχία του θανάτου», γράφοντας στις 3 Σεπτεμβρίου 1989 το ποίημα του «**Το τελευταίο καλοκαίρι**».

«Αποχαιρετιστήρια χρώματα των δειλινών.

Καιρός να ετοιμάσεις

**Τις τρεις βαλίτσες - τα βιβλία, τα χαρτιά, τα
πουκάμισα-**

**Και μην ξεχάσεις εκείνο το ρόδινο φόρεμα που
τόσο σου πήγαινε**

Παρ' ότι το χειμώνα δε θα το φορέσεις. Εγώ,

**Τις λίγες μέρες που μας μένουν ακόμη, θα
ξανακοιτάξω**

**Τους στίχους που έγραψα Ιούλιο και Αύγουστο
Αν και φοβάμαι πως τίποτα δεν πρόσθεσα
μάλλον**

**Πως έχω αφαιρέσει πολλά, καθώς ανάμεσά
τους διαφαίνεται**

Η σκοτεινή υποψία πως αυτό το καλοκαίρι

**Με τα τζιτζίκια του, τα δέντρα του, τη θάλασσά
του.**

**Με τα σφυρίγματα των πλοίων του στα ένδοξα
λιογέρματα,**

**Με τις βαρκάδες του στο φεγγαρόφωτο κάτω
απ' τα μπαλκονάκια**

**Και με την υποκριτική ευσπλαχνία του, θα 'ναι
το τελευταίο».**

(Αναδημοσίευση από το λογοτεχνικό περιοδικό
«η λέξη» τεύχος Νο 182/2004)

Πως αποχαιρέτησαν στις 12 Νοεμβρίου 1990 τον Ποιητή της Ρωμιοσύνης οι Έλληνες Πολιτικοί ο Πνευματικός κόσμος και τα Σωματεία

«Εδώ σωπαίνουν τα πουλιά
σωπαίνουν κι οι καμπάνες...»

Η ΡΩΜΙΟΣΥΝΗ στις 11 Νοεμβρίου 1990, θρήνησε το χαμό του ποιητή της. Θρήνησε το μισεμό ενός από τα μεγαλύτερα πνευματικά παιδιά της που πέρασε για πάντα πέρα στις Γειτονιές του Κόσμου, στην Ανυπότακτη Πολιτεία της αιώνιας μνήμης. Την επόμενη μέρα, οι Έλληνες πολιτικοί, ο πνευματικός κόσμος της χώρας και τα σωματεία των εργαζομένων απηύθυναν το ύστατο χαιρε σε εκείνον που πλούτισε με τα μάτια του το φως της Οικουμένης. Συγκεντρώσαμε σ' αυτό το άρθρο τις δηλώσεις τους, γιατί αποτελούν ένα σημαντικό ντοκουμέντο απήχησης και της καθολικής αποδοχής του Ρίτσου.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κωνσταντίνος Καραμανλής απέστειλε στη σύζυγο του Γιάννη Ρίτσου το ακόλουθο συλλυπητήριο τηλεγράφημα: **«Σας εκφράζω ειλικρινή συλλυπητήρια μου για την απώλεια του συζύγου σας, που υπήρξε άνθρωπος του πνεύματος και μεγάλος ποιητής».**

Ο Πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Μητσοτάκης έκανε την ακόλουθη δήλωση μόλις πληροφορήθηκε το θάνατο το ποιητή: **«Ο Γιάννης Ρίτσος υπηρέτησε με πάθος, με ευαισθησία και με τον αριστουργηματικό στίχο ενός ποιητή τα ιδανικά που απετέλεσαν την πίστη της ζωής του και εξέφρασε από τη σκοπιά του**

μια σκληρή εποχή που άφησε τα ίχνη της στην ελληνική ιστορία. Εκφράζω τη θλίψη μου για το θάνατό του».

Ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και υπουργός Πολιτισμού Τζαννής Τζανετάκης: **«Έφυγε ο Γιάννης Ρίτσος, ο ποιητής του «Επιταφίου» και της «Ρωμιοσύνης», αυτός που αφιέρωσε ολόκληρη τη ζωή του στα Γράμματα και στον τόπο του. Η Ελληνική ποίηση και όλη η Ελλάδα θρηνεί ένα κορυφαίο τέκνο της. Η ελληνική ποίηση και όλη η Ελλάδα θρηνεί ένα κορυφαίο τέκνο της. Η μόνη προσφορά μας σήμερα είναι να τιμήσουμε τα έργα του και να ακολουθούμε το παράδειγμά του».**

Μάϊος 1979, στο 4^ο Φεστιβάλ της ΚΝΕ - Οδηγητή
με το Χαρίλαο Φλωράκη και το Μίκη Θεοδωράκη

Ο πρόεδρος του Συνασπισμού κ. Χαρίλαος Φλωράκης:
«Οδύνη και βαθιά θλίψη μας κατέχει για το θάνατο του Γιάννη Ρίτσου, του ποιητή της Ρωμιοσύνης με όλη τη σημασία της έννοιας, του μεγάλου ανθρώπου, με το απαράμιλλο ήθος του αγωνιστή που αφιέρωσε όλη τη ζωή του, υπηρετώντας τα ιδανικά της ειρήνης, της δημοκρατίας, της δικαιοσύνης και του σοσιαλισμού. Ο Γιάννης Ρίτσος ταυτίστηκε με ό,τι καλύτερο έχει να δείξει η νεότερη Ελλάδα».

Ο δήμαρχος της Αθήνας Αντώνης Τρίτσης έκανε την ακόλουθη δήλωση: **«Δύο μεγάλοι, δύο άρχοντες δύο ιδεατοί, δύο Έλληνες, αποσύρθηκαν χθες από τον κόσμο μας ο ενσαρκωτής του Οιδίποδα, της αρχαίας και πανανθρώπινης ελληνικής τραγωδίας και ο ποιητής της Ρωμιοσύνης, ο βάρδος της νέας - και το ίδιο πανανθρώπινης - ελληνικής τραγωδίας αποχώρησαν μαζί, κατά μια μοιραία και σημαδιακή συγκυρία.**

«Ο Γιάννης Ρίτσος και ο Αλέξης Μινωτής». «Δύο όρη έμπνευσης, δύο ποταμοί προσφοράς, δύο απαστράπτουσες εκφάνσεις, δύο σημεία αναφοράς, δύο απάνεμα αγκυροβόλια του νέου Ελληνισμού. Στεκόμαστε προ της σορού των

τιτάνων, ελπίζοντας η φωνή, το έργο, η προσφορά και το όραμά τους να έχουν συνέχεια».

Συλλυπητήρια τηλεγραφήματα στις οικογένειες των εκλιπόντων έστειλε η ΓΣΕΕ, ενώ η ΑΔΕΔΥ εκφράζοντας την οδύνη της για το χαμό του Γιάννη Ρίτσου αποφάσισε να καταθέσει στεφάνι και να παρευρεθεί αντιπρόσωπα της στην κηδεία του.

Η Κεντρική Επιτροπή του ΚΚΕ: **«Ο Γιάννης Ρίτσος πέθανε. Το μέγεθός του, άρμοστο στο κάλλος, την ελευθερία και τον έρωτα, θα παραδοθεί ακέραιο στην παγκοσμιότητα και στην ανθρωπιά».**

Στην δήλωσή του ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ Ανδρέας Παπανδρέου, μεταξύ των άλλων αναφέρει: **«Ο Γιάννης Ρίτσος υπήρξε, όχι μόνο ο μεγάλος ποιητής της Ρωμιοσύνης με διεθνή αναγνώριση και κύρος, αλλά και ο συνεπής αγωνιστής και εμπνευστής του λαού και της νεολαίας. Ο πνευματικός άνθρωπος που στάθηκε πάντα όρθιος και στις πιο δύσκολες στιγμές. Ο ποιητής που μετουσίωσε την ποιητική δημιουργία σε καθημερινή πράξη και στάση ζωής».**

Ο Ελληνο - Σοβιετικός Σύνδεσμος: «Ο θάνατος του Γιάννη Ρίτσου φτωχαίνει τον Ελληνισμό και δημιουργεί δυσαναπλήρωτο κενό στην ελληνική ποίηση. Πρόεδρος

του Ελληνοσοβιετικού Συνδέσμου επί σειρά ετών, ο Γιάννης Ρίτσος συνέβαλε με το κύρος και τη διεθνή ακτινοβολία του στην επαναλειτουργία του Συνδέσμου και την καταξίωση της φιλίας μεταξύ των λαών της Ελλάδας και της Σοβιετικής Ένωσης».

Εταιρία Ελλήνων Σκηνοθετών (θεάτρου - κινηματογράφου - τηλεόρασης): «Με οδύνη και θλίψη ο κόσμος των δημιουργών του θεάτρου, του κινηματογράφου και της τηλεόρασης δέχθηκε την είδηση του θανάτου δύο επιφανών εκπροσώπων του νεοελληνικού πολιτισμού, του ποιητή της Ρωμιοσύνης Γιάννη Ρίτσου και του μεγάλου τραγωδού Αλέξη Μινωτή. Η απώλεια των κορυφαίων αυτών δημιουργών αφήνει ένα κενό δυσαναπλήρωτο στο χώρο της σύγχρονης Ελληνικής Τέχνης».

Το Επιμελητήριο Εικαστικών Τεχνών Ελλάδος εκφράζει τη λύπη του για το θάνατο του εθνικού μας ποιητή, του ποιητή της «Ρωμιοσύνης». Γ. Ρίτσου. Η ποίηση, αναφέρεται στο σχετικό τηλεγράφημα, έχασε ένα μεγάλο δημιουργό.

Το Σωματείο Ελλήνων Ηθοποιών:
«Η Ρωμιοσύνη θρηνεί τον ποιητή της. Ο Γιάννης Ρίτσος δεν υπάρχει πλέον ανάμεσά μας. η

καρδιά του, όμως, εξακολουθεί να χτυπάει μέσα στους στίχους του. η σκέψη και η ευαισθησία του υπάρχουν ολοζώντανες στις σελίδες του πολύπλευρου έργου του. ενός έργου που έχει σαν κέντρο τον ίδιο τον άνθρωπο, τις αγωνίες, τις ελπίδες και τα οράματά τους».

ΜΙΣΕΨΕ ΜΕΡΑ ΤΟΥ ΝΟΕΜΒΡΗ

Ενας μεγάλος ποιητής, αυτός που μέσα απ' την τέχνη του τραγούδησε τη Ρωμιοσύνη, ο Γιάννης Ρίτσος, αποχαιρέτησε για τελευταία φορά αυτούς που ύμνησε μέσα από την ποίησή του, σιωπηλά, όπως ο θάνατός του. Πλήθος κόσμου το πρωί της 13^{ης} Νοεμβρίου 1990 βρέθηκε κοντά του στον Μητροπολιτικό Ναό Αθηνών, και αποχαιρέτησε τον ποιητή που πέρασε στην αθανασία, στην αθανασία του Πνεύματος και του Έργου, τον άνθρωπο που έκανε ποίημα τα βάσανα και τις αγωνίες του.

Από νωρίς το πρωί οι άνθρωποι αυτοί κατέκλυσαν τους χώρους μέσα και έξω από την Μητρόπολη, για να προσκυνήσουν τη σορό του Γιάννη Ρίτσου.

Η οδός Μητροπόλεως είχε κλείσει και μεγάλη αστυνομική δύναμη απαγόρευε την κυκλοφορία. Και ο κόσμος δεν

Επίτιμος διδάκτορας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, 1987.
Με τον πρύτανη Μιχάλη Σταθόπουλο και το δήμαρχο Αντώνη Τρίτση

Έξω από την πόρτα του Κάστρου της Μονεμβασιάς.
Ο συν. Μανόλης Τσακίρης σηκώνει μαζί με άλλους το φέρετρό του Ρίτσου

σταματούσε να έρχεται και μετά τις 10.30 ώρα που άρχιζε η νεκρώσιμη ακολουθία.

Απλές γυναίκες και άνδρες του λαού, παιδιά άνθρωποι απ' όλες τις ηλικίες και ιδεολογίες, κρατώντας λίγα λουλούδια στα χέρια και με κάποια δάκρυα στα μάτια, απέδειξαν για άλλη μια φορά την οικουμενικότητα της ποίησης του Ρίτσου και της Τέχνης.

Κανείς δεν έμεινε ασυγκίνητος! Και η καμπάνα που χτυπούσε πένθιμα, σώπασε κι αυτή.

«Αιωνία σου η μνήμη», ακούστηκαν από τα μεγάφωνα τα λόγια της Εκκλησίας και τη σιωπή έσκισε η φωνή του πλήθους, μια αυθόρμητη κραυγή που βγήκε από το στόμα όλων: «Αθάνατος!» και ο Γιάννης Ρίτσος είναι αθάνατος!

Μπροστά από το φέρετρό του, η σύζυγός του Φαλίτσα και η κόρη του.

Εκ μέρους της κυβέρνησης μίλησε η αναπληρώτρια υπουργός Πολιτισμού κ. Άννα Ψαρουδά - Μπενάκη, που μεταξύ άλλων τόνισε :

«Κηδεύουμε σήμερα ένα μεγάλο ποιητή. Και πενθεί μαζί όλη η Ελλάδα. Όταν πεθαίνει ένας μεγάλος ποιητής, ο τόπος - ο κάθε τόπος - βρίσκεται μπρος σ' ένα δυσαναπλήρωτο κενό. Ωστόσο, ακόμα κι αν ο Ρίτσος μας αποστερεί από την υλική του παρουσία και τον συνεχώς ανανεούμενο δημιουργικό του λόγο, αφήνει πίσω του ζωντανό το μνημειώδες έργο του, πηγή αστείρευτης ομορφιάς, συγκίνησης, λύπης, χαράς, και διδαχής».

στην συνέχεια μίλησε ο γενικός γραμματέας του ΚΚΕ κ. Γρηγόρης Φαράκος:

«Στις γειτονιές των αθανάτων θα πλανιέσαι

τώρα, Γιάννη Ρίτσο, αφού πολλά στις γειτονιές του κόσμου είχες πάθει.... Ότι καλύτερο είχε και ότι καλύτερο υπάρχει γύρω μας και μέσα μας, μας το έδωσες....»

«... Ο Γιάννης Ρίτσος, είναι ο βάρδος της Αριστεράς, μα δεν ανήκει μόνο στην Αριστερά. Ανήκει στην Ελλάδα, γιατί υπήρξε ο τραγουδιστής της Ρωμιοσύνης. Και δεν ανήκει μόνο στην Ελλάδα. Ανήκει στην οικούμενη γιατί ήταν ο ποιητής της ειρήνης και της παγκόσμιας συναδέλφωσης».

Με τα λόγια αυτά αποχαιρέτησε τον Γιάννη Ρίτσο, ο Ανδρέας Λεντάκης. Μετά το τέλος της νεκρώσιμης ακολουθίας και κατά την έξοδο της σορού του ποιητή απ' τον μητροπολιτικό ναό, πλήθος κόσμου θέλησαν να αγγίξουν - έστω - το φέρετρό του, που το έρριαν με λουλούδια..

ΣΤΗ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ Η ΚΗΔΕΙΑ

Με δάκρυα υποδέχθηκε ο ουρανός της γενέτειράς του τη σορό του Γιάννη Ρίτσου στις 6:30 το απόγευμα της 14^{ης} Νοεμβρίου 1990. Λίγα λεπτά πριν η σορός φτάσει, ξέσπασε μια βροχή δυνατή που δεν στάθηκε, όμως ικανή, να κουνήσει τους συμπατριώτες του από την πύλη της μεσαιωνικής πολιτείας όπου τον περίμεναν. Τυλιγμένος σε βαθύ σκοτάδι και σε βαθύτερο ακόμα πένθος, ο μεγάλος βράχος φάνταζε συμπαραστάτης στον πόνο της Ελλάδας και της Μονεμβασιάς.

(Αναδημοσίευση από το περιοδικό
«Λακωνικά», τεύχος 150/1990).

Αποσπάσματα από έργα του Γιάννη Ρίτσου

Η ΚΥΡΑ ΤΩΝ ΑΜΠΕΛΙΩΝ

Κυρά, κυρά θαλασσινή και στεριανή με τα λουλουδιασμένα μάγουλα
Σφίγγοντας μεσ' το μπούστο σου την κάψα του Αλωνάρη
Πότε κρατώντας στην ποδιά σου ένα καράβι - μικροκάραβο
Πότε σαν Παναγιά Αιγιοπελαγίτισσα ντυμένη μ' ένα δίχτυ
Πότε ντυμένη μ' αμπελόφυλλα, κυνηγημένη απ' του ήλιου τις χρυσόμυγες
Πάνου στ' αλώνια
Ανάβοντας το φίλημα στα λουλουδάκια της μηλιάς

Ποιο παραθύρι ανοίγει η κορασιά δίχως ν' αγκυλωθεί μ' ένα άστρο
Ποια μαχαιριά χωρίς κραυγή και ποια κραυγή χωρίς τραγούδι;

Κυρά των αμπελιών που η κάπνα της φωτιάς σου άχνισε
Τα γαλάζια μάτια και τα μαύρα φρύδια
Τι σιγανό το βήμα σου κάτω απ' τα κυπαρίσσια
Τι σιγανή η μιλιά της δόξας στα τετράγωνα της πυρκαγιάς
Να λέει με πόσον αίμα πότισες τα φυλλοκάρδια τ' αμπελιού
Να δώσει το βαθύ κρασί του δισκοπότηρου.

Τώρα η αυγή κ' η νύχτα σμίγουν όπως δένονται τα δέκα δάχτυλα
Γύρω απ' το γόνα της γαλήνης
Και μόνη εσύ Κυρά των Αμπελιών, μέσα στο χάραμα
Να σκίζει ο μέγας ίσκιος σου τον κάμπο σαν καράβι
Και πάνου από τα λιόδεντρα τα δύο σου χέρια ασάλευτα δεμένα
Σάμπως ένα άγιο περιστέρι που κρατάει στο ράμφος του
Μια δέσμη φως ισοζυγιάζοντας τη ζυγαριά του κόσμου.

Κι έτσι στητή και δυνατή καταμεσής στον κόσμο
Κρατώντας στο ζερβί σου χέρι τη μεγάλη ζυγαριά και στο δεξί
Την άγια σπάθα
Είσαι η ομορφιά κ' η λεβεντιά κ' είσαι η Ελλάδα!

1946

ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ ΖΟΛΙΟ ΚΙΟΥΡΙ

Αγαπημένε μου Ζολιό σου γράφω απ' τον Αη Στράτη
Βρισκόμαστε εδώ πέρα κάπου τρεις χιλιάδες
Άνθρωποι απλοί σαν τα δέντρα μπροστά στον ήλιο
Άνθρωποι που δεν έχουμε άλλο κρίμα στο λαιμό μας
Εξον μονάχα που αγαπάμε όπως και συ
Τη λευτεριά και την ειρήνη.

Πολλά τραβήξαμε Ζολιό πολλά τραβάμε
Να μην έχουμε νερό στην κάψα του μεσημεριού
Να ζυμώνουμε το χώμα με το δάκρυ μας.
Να μην μπορούμε ν' ακούσουμε τη σιωπή
Ανάμεσα σε δύο χέρια που σφίγγονται
Τη σιωπή λίγο πιο ύστερα απ' τον έρωτα
Τη σιωπή όταν κλείνει ένα πατζούρι στη βροχή
Πες μας Ζολιό πώς κοιμάται το μεσημέρι
Ανάμεσα στα στάχια και τις παπαρούνες
Πώς λυγίζει ένα κλωνάρι στη μέση της αυγής
Πώς είναι τα χέρια της μητέρας
Όταν διπλώνει τις πετσέτες ύστερ' απ' το δείπνο

Αλήθεια δε θυμόμαστε
Πώς χαιρετάει ένα πράσινο φύλλο τη μέρα
Πώς σεργιανάει η λιακάδα στα περβόλια

Τι λέει ένα σύννεφο σταυρώνοντας τα χέρια του στο λιόγερμα
Τι σχήμα παίρνει το σώμα της γυναίκας κάτω απ' τ' άσπρο
Σεντόνι - δε θυμόμαστε
Θυμόμαστε μονάχα αυτούς που πεθάνανε
Για τη λευτεριά και την ειρήνη.

Γιατί αγαπάμε πολύ την πατρίδα μας Ζολιό
Γιατί αγαπάμε τούτες τις γριούλες ελιές
Με τα σταχτιά τσεμπέρια τους
και το ρυτιδωμένο τους χαμόγελο
Γιατί αγαπάμε τα βασανισμένα μας αμπέλια με το θυμό και τη λύπη τους
Ετούτα τα σπασμένα μάρμαρα που φέγγουνε το βράδυ
Τα φτωχά κατώφλια μας και τα νυχτέρια μας
Ετούτες τις πορτοκαλιές που ανάβουνε
τα κίτρινα φανάρια τους πάνω στα σκυμμένα μέτωπα
Ετούτα τα πλατάνια που κρατάν στους ώμους τους τον ήλιο
Τα χρόνια και τα καργιοφίλια
Ετούτα δω τα χωματένια χέρια που κρατάνε την τιμή του κόσμου.
Μάθαμε τώρα κάτι πράγματα απλά πολύ απλά και σίγουρα
Πως ο ουρανός αρχίζει με το ψωμί
Πως δεν είναι δίκιο άλλοι να βγάζουν το ψωμί κι άλλοι να
Τρώνε το ψωμί
Δεν είμαστε σοφοί
Απλά πράγματα λέμε
Πως αξίζει κανένας να ζει και να πεθαίνει για τη λευτεριά και την ειρήνη.

Μένουμε ώρες
Να συλλογιόμαστε τον κόσμο και τα βάσανά του
Να συλλογιόμαστε ένα βιβλίο που απόμεινε μισοδιαβασμένο
Ένα τραγούδι που κόπηκε στη μέση
Ένα τραγούδι που δε γράφτηκε ποτέ
Αχ έτσι τρυφερά να συλλογιόμαστε τον κόσμο
Και να θυμώνουμε φορές φορές
Που δεν μπορούμε να μισούμε όσους μας κάνουν κακό
Βλέπεις η αγάπη πάντοτε Ζολιό βαραίνει πιο πολύ απ' το μίσος

Να χτίσουμε για κείνους που θαρθούν
Ένα καινούργιο σπίτι με πολλά παράθυρα
Να μη νυχτώνει από νωρίς η καρδιά των μανάδων
Να μη κοιμούνται κάθε βράδυ τα παιδιά δίπλα στο θάνατο
Αχ έτσι αδέρφια μου, να μην υπάρχουν πια καμένα σπίτια
Μα νάναι όλος ο κόσμος ένα σπίτι ασβεστωμένο με τη
Βούρτσα του ήλιου
Κι αχ έτσι αδέρφια μου τούτο το σπίτι
Να το συγυρνάει μονάχα
Η μάνα μας η λευτεριά κι η πρωτοθυγατέρα της η ειρήνη

1950

ΕΙΡΗΝΗ

Τ' όνειρο του παιδιού είναι η ειρήνη
Τ' όνειρο της μάνας είναι η ειρήνη
Τα λόγια της αγάπης κάτω απ' τα δέντρα
Είναι η ειρήνη

Ειρήνη είναι ένα ποτήρι ζεστό γάλα κι ένα βιβλίο
Μπροστά στο παιδί που ξυπνάει
Τότε που τα στάχια γέρνουν τόνα στ' άλλο λέγοντας;
Το φως το φως, το φως...

Τότε που η μέρα που πέρασε
Δεν είναι μια μέρα που χάθηκε
Μα είναι η ρίζα που ανεβάζει τα φύλλα της χαράς
Μέσα στο βράδυ
Κι είναι μια κερδισμένη μέρα κι ένας δίκαιος ύπνος....

Τότε που ο θάνατος πιάνει λίγο τόπο στην καρδιά
Κι οι καμινάδες δείχνουν με σίγουρα δάχτυλα την ευτυχία....
Όταν λες αδελφέ μου...
Όταν χτίζουμε και τραγουδάμε
Είναι η ειρήνη

Η ειρήνη είναι τα σφιγμένα χέρια των ανθρώπων
Είναι το ζεστό ψωμί στο τραπέζι του κόσμου
Είναι το χαμόγελο της μάνας
Μονάχα αυτό
Τίποτ' άλλο δεν είναι η ειρήνη

1946

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΑΔΕΛΦΗΣ ΜΟΥ

Αδελφή μου θ' άξιζε ολόρθος να σταθώ κατάντικρυ στον ήλιο
και των στίχων τους κίονες να υψώσω προς το κυανό διάστημα
Για να περιπατείς τα βράδια χαμογελώντας πλάι στην Εύρυδικη
Κάτω απ' τους έναστρους θόλους του άφθαρτου θέρους.
Όμως, αδελφή μου, δεν δύναμαι άλλο...
Η σκέψη μου μάδησε τα τελευταία της άνθη
Μονάχα με λυγμούς αρθρώνω το άσμα σου....

Το ξέρω οι ποιητές δεν ρυπαίνουν με δάκρυα τις κρυστάλλινες πολιτείες.
Αγρυπνούν με το βλέμμα τους ίσο αθόλωτο.
Για να μετρούν τις φρικιάσεις του παντός και τους παλμούς του σύμπαντος.
Όμως εγώ αδελφή μου αγρυπνώ μετρώντας τους παλμούς και την ανάσα σου.
Οι αψίδες του φωτός κατέρρευσαν κάτω απ' τα βλέφαρά σου.
Τιποτ' άλλο δε ζει έξω απ' τον πένθιμο κύκλο
που χαράζουν στην πλάση τα μάτια σου.
Τώρα η σιωπή σου εθραύστη.
Και στο μικρό κοχύλι που κρυβες άκουσα τις κραυγές του ωκεανού...
Τώρα αποδίδομαι στο σύμπαν.....
Αδελφή μου, διπλώνω τα φτερά μου, λυγίζω το σώμα
Για ν' ασπαστώ τις άκρες των γυμνών σου ποδιών....
Φίλησε μου τα σπουργίτια της αυλής τα αθώα παιδιά, τις λυπημένες μητέρες.
Και τους νέους που χτίζουν ανύποπτοι κι ανένδοτοι την πολιτεία τους
στα σύνορα της ζωής και του θανάτου
Αντίο αδελφή μου. Αδελφή όλου του κόσμου.

1937

ΚΑΠΝΙΣΜΕΝΟ ΤΣΟΥΚΑΛΙ

Ξέρουμε πως ο ίσκιος μας θα μείνει πάνου στα χωράφια
Πάνου στην πλίθινη μάντρα του φτωχόσπιτου
Πάνου στους τοίχους των μεγάλων σπιτιών που θα χτίζουν αύριο
Πάνου στην ποδιά της μητέρας που καθαρίζει φρέσκα φασολάκια
Στη δροσερή αυλόπορτα. Το ξέρουμε.
Ευλογημένη είναι η πίκρα μας
Ευλογημένη η αδερφοσύνη μας
Ευλογημένος ο κόσμος που γεννιέται
Και να αδελφέ μου που μάθαμε να κουβεντιάσουμε
ήσυχα κι απλά καταλαβαινόμαστε τώρα, δεν χρειάζονται περισσότερα.
Κι αύριο λέω θα γίνουμε ακόμα πιο απλοί.
Θα βρούμε αυτά τα λόγια που παίρνουνε το ίδιο βάρος
σ' όλες τις καρδιές, σ' όλα τα χείλη.
Έτσι να λέμε πια τα σύκα-σύκα και τη σκάφη-σκάφη.
Κι έτσι που να χαμογελάνε οι άλλοι και να λένε,
"Τέτοια ποιήματα, σου φτιάχνουμε εκατό την ώρα."
Αυτό θέλουμε κι εμείς.
Γιατί εμείς δεν τραγουδάμε για να ξεχωρίσουμε αδελφέ μου απ' τον κόσμο.
Εμείς τραγουδάμε για να σμίξουμε τον κόσμο.

1948

Τσολυτεχνεϊο

Ο θόρυβος απ' τις έρπυστριες· το ανασταμένο ήριχωμα της νύκτας -
«Αδελφία», φώναζαν πρώτα, «Αδελφία, Αδελφία».
«Φονιάδες», φώναζαν ύστερα, «Τζιμωμένοι φονιάδες, φονιάδες».
Τραυμαλιοφορείς, άρχα, πια άρχα·
άρχα να βγαίνεις, άρχα να μέινεις, άρχα να κάνεις πίσω·
κρύψε σή μέσα σέπη σε ένα κομμάτι φυλιά· κρύψε ή σημαία·
θάρρει πάμ, ο καιρός, θάρρην δέντρα, αποχρύμαλα σά καλώφια,
μέ μια μπικιά ψωμί ξεκαμένη σό σόμα, μπροστά σό νεο φειχίρι·
καιρός, χειρισμένος πς ανοίγει ής καιρός, ής δρόμος μέ αναμμένα λα-
μπιόνια·
έδω ν' αναμπίσεις ής νεκρός, νά ής σκεπάζεις μέ την κοβέρτα·
κρυώνεν κι οι νεκροί αν δέν ής προσέδεμε· μεθαύριο θά ής κάνεις
άγαθμια,
ιόνα μέ ζύρα, ή άμμο μέ σπαθί, ή άμμο μέ ένα πηλί σόν άμμο ής μέ ιόνα
σανιάμ σό χέρι ή -
γιατί ή έέρεις, σύνταφε· αν έμεις άγρυπνάμε σό πόσιό μας,
πάντοτε ή πιο μεγάλη νύκτα ξεγείωνει μέ σημαίες.

(Απόσπασμα απ' το ποίημα «Τό σάμα (τό αίμα)».)

Γιάννης Αύκος

ΟΝΕΙΡΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ ΜΕΣΗΜΕΡΙΟΥ

Χτες και προχτές πασκίζαμε να μετρήσουμε τ' άστρα
Και τ' άστρα είναι τόσα, όση κι η καρδιά μας,
Κι η καρδιά μας είναι πιο πολύ από τ' άστρα.

.....

Όταν περνούσε η Παναγιά σιωπηλή κάτω απ' τα δέντρα
Κανένας δεν την άκουγε.
Τα σκυλιά δε γαβγίσαν στις αυλόπορτες.
Μονάχα τα τριζόνια τη χαιρέτησαν κι ένα μεγάλο αστέρι χτύπησε
Σα μια χορδή κάποιο άγνωστο τραγούδι
Που τ' άκουσαν μόνο τα παιδιά στον ύπνο τους
Και γύρισαν απ' τ' άλλο πλευρό χαμογελώντας.

.....

Ένα ψηλό παράθυρο είναι το τραγούδι.
Βλέπει το δρόμο βλέπει και τον ουρανό
Απ' αυτό το παράθυρο κοιτάμε τον κόσμο

.....

Άλλοτε διαβάζαμε τα μαθήματά μας... και λέγαμε
Πως δύο και δύο κάνουν τέσσερα.
Τώρα, δύο λουλούδια και δύο αχτίνες δεν κάνουν τέσσερα
κάνουν την ψυχή μας.
Κι ένα τριαντάφυλλο και μια πεταλούδα δεν κάνουν δύο
κάνουν ένα θεό.

ΑΓΙΑΣΘΗΤΩ

Εδώ η Αρχή εδώ η Ποίηση και ο Ερως
Εδώ το μάρμαρο και το αίμα και το πνεύμα
Εδώ το βλέμμα περιηγείται από τα μέσα
Την αρχιτεκτονική των αγαλμάτων
Εδώ οι ωραίοι νεκροί μπορούν
Να κοιμηθούν μέσα στον ύπνο δικαιωμένοι

Αγιασθήτω το όνομα του Ανθρώπου
Αγιασθήτω το όνομα του Κόσμου
Αγιασθήτω το όνειρο και το Έργο
Αγιασθήτω ο Ηλιος και η Σελήνη
Αγιασθήτω ο Αρτος των λαϊκών αγώνων
Αγιασθήτω ο Οίνος των Ποιημάτων
Αγιασθήτω η Ενάρετη Ειρήνη επί γής και εν Υψίστοις

ΠΕΡΙΠΟΥ

Παράταιρα πράγματα παίρνει στα χέρια του
μια πέτρα, ένα σπασμένο κεραμίδι, δύο σπέρτα
το σκουριασμένο καρφί στον απέναντι τοίχο,
το φύλλο που μπήκε απ' το παράθυρο. Τις στάλες
που πέφτουν απ' τις ποτισμένες γλάστρες, τ' άχυρο εκείνο
πούφερε χτες ο αέρας στα μαλλιά σου - τα παίρνει
κι εκεί στην αυλή του, χτίζει περίπου ένα δέντρο.
Σ' αυτό το «περίπου» κάθεται η ποίηση.
Τη βλέπει;

(μαρτυρίες Β'. Ποιήματα Θ σ 235)

ΣΑΡΚΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ

Τι όμορφη που είσαι. Με τρομάζει η ομορφιά σου. Σε πεινάω. Σε διψάω
Σου δέομαι: κρύψου, γίνε αόρατη για όλους, ορατή μόνο σ' εμένα.
Καλυμμένη απ' τα μαλλιά ως τα νύχια των ποδιών με σκοτεινό διάφανο πέπλο
Διάστικτο απ' τους ασημένιους στεναγμούς εαρινών φεγγαριών.
Οι πόροι σου εκπέμπουν φωνήεντα, σύμφωνα ιμερόεντα.
Αρθρώνονται απόρρητες λέξεις,
τριανταφυλλιές εκρήξεις απ' τη πράξη του έρωτα.

Φυλάξου, εσένα ζητούν. Κρύψου βαθύτερα στα χέρια μου.
Τι όμορφη που είσαι. Η ομορφιά σου με τρομάζει.
Και σε πεινάω. Και σε διψάω. Και σου δέομαι: κρύψου.

ΤΑ ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗ

Έφαγες το ψωμί σου; Κοιμήθηκες ήσυχα;
Μπόρεσες να μιλήσεις; ν' απλώσεις το χέρι σου;
Θυμήθηκες να κοιτάξεις απ' το παράθυρο;
Χαμογέλασες στο χτύπημα της πόρτας;

Αν είναι ο θάνατος πάντοτε - δεύτερος είναι
Η ελευθερία πάντοτε είναι πρώτη.

(«Διάδρομος και σκάλα», 1970)

Μικρή σουίτα σε κόκκινο μείζον (ΤΑ ΕΡΩΤΙΚΑ)

Ανεξάντλητο - λέει
Ανεξάντλητο
Το ανθρώπινο σώμα
Πηγμένος ουρανός
Κόκκινος ουρανός
Βυθίζεσαι
Κλαδί δεν έχεις να πιαστείς
Γη να πατήσεις
Πηγμένος ο ουρανός
Για ν' ανοιχτούνε τα φτερά σου
Πρέπει να βγεις.

Αθήνα, 6.II.80

ΟΧΙ ΜΟΝΑΧΑ ΓΙΑ ΣΕΝΑ

«Το στόμα μου ψάχνει για ένα γνήσιο μεγάλο ευχαριστώ. Κάθομαι, λοιπόν αντίκρυ στην μπαλκονόπορτα, ανοιχτή προς την Πάρνηθα μ'ένα σανίδι στα γόνατά μου και πάνω στο σανίδι τα άσπρα χαρτιά, ένας γέροντας με τους χαρταετούς, και θυμάμαι, ονειρεύομαι, στοχάζομαι, φαντάζομαι, μαντεύω, προφητεύω, (ναι, προφητεύω, κι ας είναι φουσκωμένη απ' την κακοπάθεια τούτη η λέξη) σωπαίνω και γράφω, γράφω όχι μονάχα για σένα και για μένα, κι ούτε ξέρω για ποιους ανθρώπους, για ποιους και πόσους αιώνες, γράφω καλλιγραφώ με προσοχή και κατάνυξη παλιού ερημίτη, γράφω ο «πολύγραφος», ο ακόρεστος που μόλις τώρα προσφέρει τις πρώτες του λέξεις και τις ακούει και θαυμάζει τι κόσμοι κρύβονται πίσω τους, τι θησαυρούς του ανοίγουν - κι αχ, με πονάει η γλώσσα μου απ'την ευτυχία της γλώσσας, μελώνει το πικρό μου σχόλιο, το καταπίνω, τρέφομαι, μα ποτέ ποτέ δε χορταίνω. Ευχαριστώ είπα.»

Εικονοστάσιο Ανωνύμων Αγίων
6ος τόμος, σ. 132

Ο Γιάννης Ρίτσος συνομιλεί με τον Γιάννη Τσαρούχη

Εργογραφικό σημείωμα

της ΑΙΚ. ΜΑΚΡΥΝΙΚΟΛΑ

1934 **Τρακτέρ** (1930-1934).
Εκδόσεις Γκοβόστη

1935 **Πυραμίδες**
(1930-1935)
Εκδόσεις Γκοβόστη

1936 **Επιτάφιος** (1936).
Έκδοση Ριζοσπάστη

1937 **Το τραγούδι της
αδελφής μου**
(1936-1937).
Εκδόσεις Γκοβόστη

1938 **Εαρινή συμφωνία**
(1937-1938).
Εκδόσεις Γκοβόστη

1940 **Το εμβατήριο του
Ωκεανού** (1939-1940).
Εκδόσεις Γκοβόστη

1943 **Παλαιά μαζούρκα σε
ρυθμό βροχής** (1942).
Εκδόσεις Γκοβόστη

Δοκιμασία
(1935-1942).
Εκδόσεις Γκοβόστη

Η δοκιμασία θα πάρει την
οριστική μορφή της στον
τόμο **Ποιήματα Α'** (1961)
με την προσθήκη του
ποιήματος

Παραμονές ηλίου (1943),
που το είχε διαγράψει η
γερμανική λογοκρισία.

1945 **Ο Σύντροφός μας.
Νίκος Ζαχαριάδης**
(1945). Εκδόσεις Γκοβόστη

1952 **Ο άνθρωπος με το
γαρύφαλλο**
(Αϊ Στράτης, 30 του Μάρτη

1952). Εκδοτικό «Νέα
Ελλάδα», Βουκουρέστι

1954 **Αγρύπνια** (1941-1953).
Η Πυξίδα

1955 **Πρωινό άστρο.**
Μικρή Εγκυκλοπαίδεια
υποκοριστικών για την
κορούλα μου
(1955). Αθήνα

1956 **Η σονάτα του
σεληνόφωτος**
(1956). Κέδρος

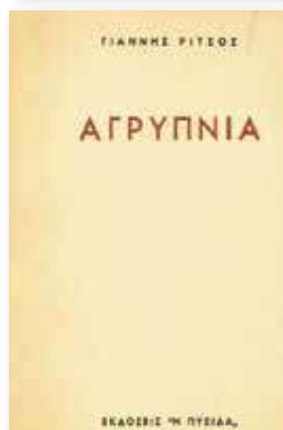
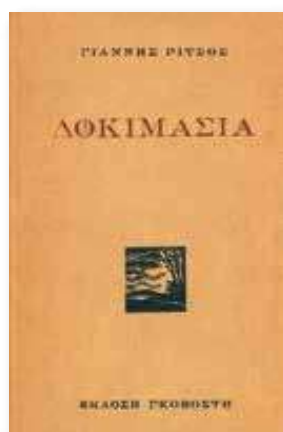
1957 **Χρονικό** (1957). Δίφρος
**Αποχαιρετισμός.
Οι τελευταίες ώρες του
Γρηγόρη Αυξεντίου
μες στη Φλεγόμενη
σπηλιά**
(5-25 Μαρτίου 1957).
Κέδρος

Μακρονησιώτικα
(Πέτρινος χρόνος),
(Μακρόνησος, Αύγουστος
- Σεπτέμβρης 1949).
Πολιτικές και Λογοτεχνικές
Εκδόσεις, Βουκουρέστι

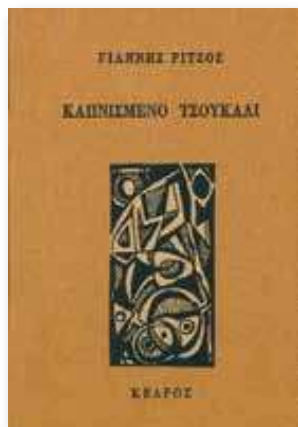
Οι γειτονιές του κόσμου
(Μακρόνησος, Αϊ Στράτης,
1949-1951). Πολιτικές και
Λογοτεχνικές Εκδόσεις,
Βουκουρέστι 1957

**Υδρία. Ελεγεία για μια
σύντομη άνοιξη**
Η Υδρία θα συμπληρωθεί
με το πολύστιχο ποίημα
Σχήμα της απουσίας
(1958), στον τόμο
Ποιήματα Β' (1961).

Χειμερινή διαύγεια
(1957). Κέδρος

- 1958 **Όταν έρχεται ο Ξένος** (1958). Κέδρος
- Ανυπότακτη πολιτεία** (1952-1953). Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις Βουκουρέστι 1958
- Η αρχιτεκτονική των δέντρων** (Ρουμανία, 1958). Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις, Βουκουρέστι 1958
- Πέρα απ' τον ίσκιο των κυπαρισσιών** (1944-1947). Επικό δράμα σε τρεις πράξεις-27 εικόνες. Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις, Βουκουρέστι 1958
- 1959 **Οι γερόντισσες κι η θάλασσα** (1958). Χορικό. Δίφρος
- Μια γυναίκα πλάι στη θάλασσα** (Νοέμβρης 1942). Δράμα σε τρεις Πράξεις. Πολιτικές και Λογοτεχνικές Εκδόσεις, Βουκουρέστι 1959.
- 1960 **Το παράθυρο** (1959). Κέδρος
- Η γέφυρα** (1959). Κέδρος
- 1961 **Ποιήματα 1930-1960, Α'.** Κέδρος
- Ο Μαύρος Άγιος** (1961). Κέδρος
- Ποιήματα 1930-1960, τόμος Β'.** Κέδρος
- 1962 **Το νεκρό σπίτι** (1959). Κέδρος
- Κάτω απ' τον ίσκιο του βουνού** (1960). Κέδρος
- 1963 **Το δέντρο της φυλακής και οι γυναίκες** (1962). Χορικό. Πέντε ξυλογραφίες της Ζιζής Μακρή. Εκδόσεις Επιθεώρηση Τέχνης
- 12 ποιήματα για τον Καβάφη** (1963). Κέδρος
- Μαρτυρίες, Σειρά πρώτη** (1957 - 1963). Κέδρος
- 1964 **Ποιήματα 1930-1960, Τόμος Γ'.** Κέδρος
- Παιχνίδια τ' ουρανού και του νερού** (1960). Κέδρος 1964
- 1965 **Φιλοκτήτης** (1963-1965). Κέδρος
- 1966 **Ρωμιοσύνη** (1945-1947). Θεμέλιο
- Μαρτυρίες, Σειρά δεύτερη** (1964-1965). Κέδρος
- Ορέστης** (1962-1966). Κέδρος
- 1967 **Οστραβα** (Οστραβα 1962). Κέδρος
- 1972 **Πέτρες Επαναλήψεις Κιγκλιδωμα.** Κέδρος
- Η Ελένη** (1970). Κέδρος
- Χειρονομίες** (1969-1970). Κέδρος
- Τέταρτη διάσταση** (1956-1972) Ποιήματα, τόμος ΣΤ'. Κέδρος Στην έκτη έκδοσή της το 1978, η Τέταρτη διάσταση συμπληρώνεται με το ποίημα Φαίδρα (1974-1975).

**Η επιστροφή της
Ιφιγένειας** (1971-1972).
Κέδρος

Χρυσόθεμις (Γυάρος,
Λέρος, Σάμος, Μάης 1967-
Ιούλιος 1970), Κέδρος

Ισμήνη (1966-1971).
Κέδρος

1973 **Δεκαοχτώ
λιανοτράγουδα της
πικρής Πατρίδας**. Κέδρος
Τόπος και χρόνος γραφής:
Στρατόπεδο Συγκέντρωσης
πολιτικών κατουμένων
Παρθένι Λέρου,
1968 και Καρλόβασι Σάμου,
1970.

Διάδρομος και σκάλα
(1970). Κέδρος 1973

Γκραγκάντα (1972).
Κέδρος

1974 **Ο αφανισμός της Μήλου**
(1969). Χορικό. Κέδρος

Καπνισμένο τσουκάλι
(Κοντοπούλι Λήμνου,
1949). Κέδρος

**Ύμνος και θρήνος για
την Κύπρο** (1974). Κέδρος

Κωδωνοστάσιο
(1972). Κέδρος

Μελετήματα
(1955-1971). Κέδρος

**Ο τοίχος μέσα στον
καθρέφτη**. Κέδρος

Χάρτινα (1970-1974)
Κέδρος

1975 **Η Κυρά των αμπελιών**
(1945-1947). Κέδρος

**Η τελευταία προ
Ανθρώπου εκατονταετία**
(1942). Κέδρος

Τα επίκαιρα (1945-
1969)= Ποιήματα, Τόμος
Ε'. Κέδρος

**Το υστερόγραφο της
δόξας**. Άρης Βελουχιώτης
(1945). Κέδρος

Ημερολόγιο εξορίας.
Κέδρος

Μαντατοφόρες. Χορικό.
Κέδρος Τόπος και χρόνος
γραφής: Γυάρος, Σάμος,
Μάης 1967-Δεκέμβρης
1969.

Ποιήματα 1938-1971,
τόμος Δ'. Κέδρος

1976 **Θυρωρείο** (1971). Κέδρος

1977 **Το μακρινό** (1975).
Κέδρος

Γίγνεσθαι (1970-1977) =

Ποιήματα, τόμος Ζ'.
Κέδρος

1978 **Το ρόπτρο** (1976). Κέδρος

Λοιπόν; (1976). Κέδρος

Βολιδοσκόπος (1973).
Χορικό. Κέδρος

Η Πύλη (1973-1974).
Κέδρος

Ο Τροχονόμος
(1974-1975). Κέδρος

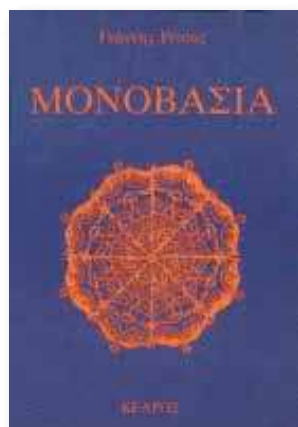
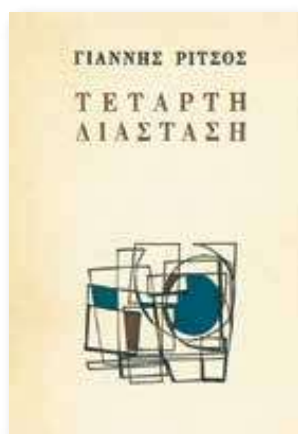
Τοιχοκολλητής
(1974-1975). Κέδρος

Μονεμβασιώτισσες
(1975). Κέδρος

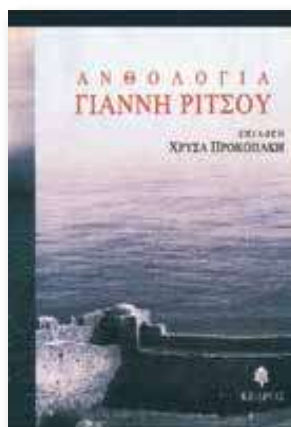
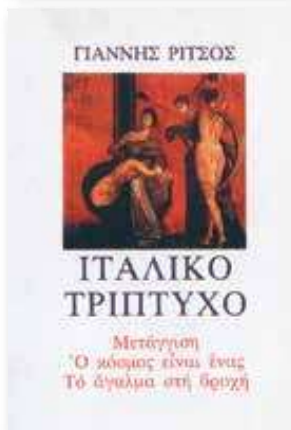
Το σώμα και το αίμα
(1976). Κέδρος

**Το τερατώδες
αριστούργημα**
(1977). Κέδρος

Φαίδρα (1974-1975).
Κέδρος

- Μια πυγολαμπίδα φωτίζει τη νύχτα** (1937). Σχέδια Τζένη Δρόσου. Κέδρος
- 1979 **Γραφή τυφλού** (1972-1973). Κέδρος
- 1980 **Μονόχορδα** (1979). Κέδρος
- Πάροδος** (1971-1972). Κέδρος
- Διαφάνεια** (1977-1978). Κέδρος
- 1981 **Όνειρο καλοκαιρινού μεσημεριού** (1938). Σχέδια Τζένη Δρόσου. Κέδρος
- Τα ερωτικά** (1980-1981). Επιμέλεια και σχέδια Διονύση Βαλάση. Κέδρος
- Περιεχόμενα:
Μικρή σουίτα σε κόκκινο μείζον (1980)
Γυμνό σώμα (1980)
Σάρκινος λόγος (1981).
- Συντροφικά τραγούδια** (1931-1981). Σύγχρονη Εποχή
- 1982 **Αρίστος ο Προσεχτικός αφηγείται στιγμές του βίου του και του ύπνου του** (1942). Πεζογράφημα. Κέδρος
- Ιταλικό τρίπτυχο.** Κέδρος
- Υπόκωφα** (1972). Κέδρος
- Μονοβασία** (1974-1976). Κέδρος
- 1983 **Το χορικό των σφουγγαράδων** (1960). Κέδρος
- Τειρεσίας** (1964-1971). Χορικό. Κέδρος
- Τι παράξενα πράγματα** (1983). Μυθιστόρημα (;) Κέδρος
- 1983 **Με το σκούνημα του αγκώνα** (1983). Μυθιστόρημα Κέδρος
- Ταναγραίες** (1967). Κέδρος
- Επινίκια** (1977-1983) = Ποιήματα, τόμος Η'. Εφτά πίνακες του Κυριάκου Κατζουράκη. Κέδρος
- 1984 **Ίσως να' ναι και έτσι** (1984). Μυθιστόρημα. Κέδρος
- Ο γέροντας με τους χαρταϊτούς** (1984). Μυθιστόρημα. Κέδρος
- Όχι μονάχα για σένα** (1984). Μυθιστόρημα. Κέδρος
- 1985 **Σφραγισμένα μ' ένα χαμόγελο** (1984). Μυθιστόρημα. Κέδρος
- Λιγοστεύουν οι ερωτήσεις** (1984). Μυθιστόρημα. Κέδρος
- Ο Αρίστος αρνείται να γίνει Άγιος** (1985). Μυθιστόρημα. Κέδρος
- 1987 **Ανταποκρίσεις** (1985). Κέδρος.
- 3 Χ ΙΙΙ Τρίστιχα** (1982). Κέδρος
- 1988 **Ημικύκλιο** (1981-1982). Λιθογραφίες Τάκη Κατσουλίδη. Λεύκωμα. Αθήνα 1989
- Ποιήματα 1958-1967**, τόμος Θ'. Κέδρος
- Ποιήματα 1963-1972**, τόμος Ι'. Κέδρος
- 1990 **Τα ραβδιά των τυφλών** (1959). Τρίπρακτο δράμα. Εκδόσεις «Θέατρο» 1990

Ο λόφος με το σιντριβάνι (1959).
Τρίπρακτο δράμα. Εκδόσεις «Θέατρο» 1990

1991 **Εικαστικά.** Ορατά ποιήματα με τον Φακό του Πλάτωνα Μάξιμου. Εκδόσεις Ιονικής Τράπεζας 1991, 156 σελ. Λεύκωμα με ζωγραφικά του Γιάννη Ρίτσου.

Αργά, πολύ αργά μέσα στη νύχτα (1987-1989).
Κέδρος

1993 **Ποιήματα 1972- 1974,** τόμος ΙΑ'. Επιμέλεια: Αικατερίνη Μακρυνικόλα. Κέδρος

1997 **Ποιήματα 1975-1976,** τόμος ΙΒ'.

1999 **Ποιήματα 1976-1977,** τόμος ΙΓ'. Επιμέλεια: Αικατερίνη Μακρυνικόλα. Κέδρος

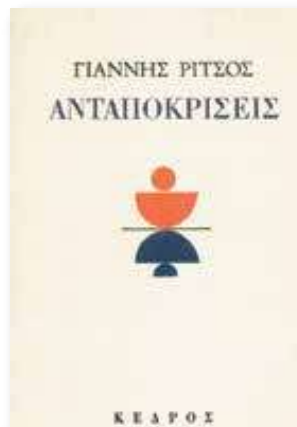
2000 **Ανθολόγιο Γιάννη Ρίτσου.**
Επιλογή: Χρύσα Προκοπάκη
Επιμέλεια: Χρύσα Προκοπάκη, Αικατερίνη Μακρυνικόλα. Κέδρος

2007 **Ποιήματα 1977-1979,** τόμος ΙΔ'. Επιμέλεια Αικατερίνη Μακρυνικόλα. Κέδρος

2008 **Γιάννης Ρίτσος, τροχιές σε διασταύρωση.**
Επιστολικά δελτάρια της εξορίας και γράμματα στην Καίτη Δρόσου και τον Αρη Αλεξάνδρου. Πρόλογοι: Καίτη Δρόσου. Επιμέλεια - Εισαγωγή Σημειώσεις: Λίζυ Τσιριμώκου. Εκδόσεις Αγρα, Δεκέμβριος 2008

Πλουσιότατο το ποιητικό του έργο, αλλά μόλις έξι τα μελετήματά του. Ανάμεσά τους και ένα για τον Καβάφη, που χάθηκε, όμως, στις λεηλασίες μετά τα Δεκεμβριανά του 1944.

(Αναδημοσίευση από την ειδική έκδοση «Λέσχη των Αθανάτων» - αφιέρωμα στον Γιάννη Ρίτσο της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία»).

Έργα του Γιάννη Ρίτσου μεταφρασμένα στις περισσότερες Ευρωπαϊκές γλώσσες.

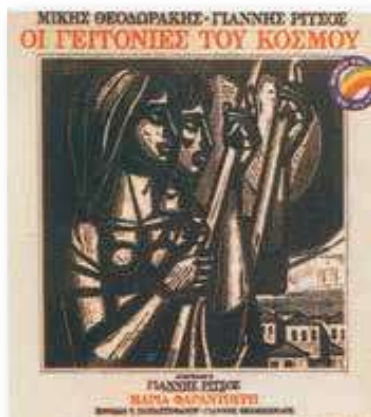
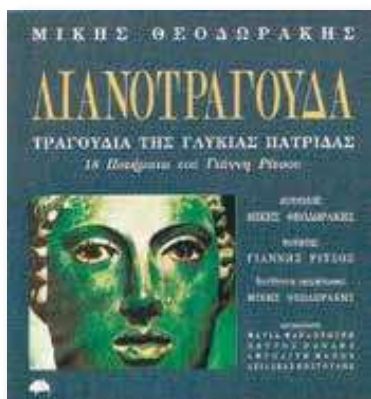
Δισκογραφία

Από το αρχείο Πέτρου Δραγουμάνου

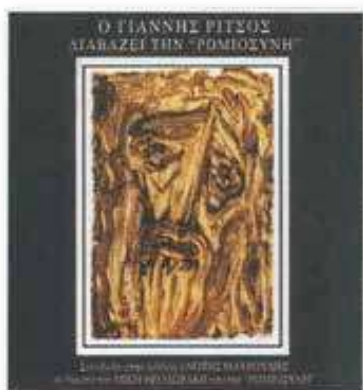

Πλούσια η δισκογραφία με μελοποιημένα ποιήματα του Γιάννη Ρίτσου. Ο πρώτος δίσκος κυκλοφόρησε το 1963 και ο τελευταίος το 2006. Ανάμεσά τους και τέσσερις όπου ο ποιητής διαβάζει τη «Ρωμιοσύνη», τον «Αποχαιρετισμό» και άλλα ποιήματά του. Οι πιο σημαντικοί δίσκοι από τους 49 που κυκλοφόρησαν είναι:

- **1963 Η Κυρά των Αμπελιών.**
- **1966 Ο Ρίτσος διαβάζει Ρίτσο Ι,**
σε μουσική επιμέλεια Βασίλη Τενίδη.
- **1966 Ρωμιοσύνη.**
Μουσική: Μίκη Θεοδωράκης.
Ερμηνευτής: Γρηγόρης Μπιθικώτσης
- **1966 Επιτάφιος.**
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης.
Με τη χορωδία Τρικάλων.
- **1972 Ο Ρίτσος διαβάζει Ρίτσο ΙΙ.**
- **1972 Έντεκα λαϊκά τραγούδια του Γιάννη Ρίτσου.**
Μουσική: Νίκος Μαμαγκάκης.
Ερμηνευτής: Γιάννης Πουλόπουλος.
- **1973 18 Λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας.**
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης,
Ερμηνευτής: Πέτρος Πανδής.
- **1974 Ο Γιάννης Ρίτσος διαβάζει τη Ρωμιοσύνη.**
- **1974 Επιτάφιος - Επιφάνεια.**
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης.
Ερμηνευτής: Γρηγόρης Μπιθικώτσης.
- **1974 18 Λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας.**
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης,
Ερμηνευτής: Γιώργος Νταλάρας.

- **1975 Ύμνος και θρήνος για την Κύπρο.**
Μουσική: Μιχάλης Τερζής,
- **1975 Επιτάφιος.**
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης.
Ενορχήστρωση: Μάνος Χατζιδάκις.
Ερμηνεύτρια: Νανά Μούσχουρη.
- **1975 Τετραλογία.**
Μουσική: Δήμος Μούτσης.
- **1975 Καπνισμένο τσουκάλι.**
Μουσική: Χρήστος Λεοντής.
Ερμηνευτής: Νίκος Ξυλούρης.
- **1975 Ο Γιάννης Ρίτσος διαβάζει τον αποχαιρετισμό.**
- **1975 Πολιτικά τραγούδια.**
Ερμηνεύτρια: Μαρία Δημητριάδη.
- **1976 Ύμνος και θρήνος για την Κύπρο.**
Μουσική: Μιχάλης Τερζής.
- **1976 Καντάτα για τη Μακρόνησο - Σπουδή σε ποιήματα του Βλαδίμηρου Μαγιακόφσκι.**
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος.
Ερμηνεύτρια Μαρία Δημητριάδη.
- **1976 Ρωμιοσύνη.**
Μουσική - Ερμηνεία: Μίκης Θεοδωράκης.
- **1977 Εαρινή συμφωνία.**
- **1977 Οι γειτονιές του κόσμου.**
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης.
- **1977 12 ρούσικα λαϊκά τραγούδια.**
Ερμηνεύτρια: Μαργαρίτα Ζορμπαλά.
- **1979 Σονάτα του σεληνόφωτος.**
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος.
- **1979 Πόλεμος και Ειρήνη.**
Χορωδία Τερψιχόρης Παπαστεφάνου.

- **1979 Οι γειτονιές του κόσμου.**
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης.
Ερμηνεύτρια: Μαρία Φαραντούρη.

- **1981 Πικραμένη μου γενιά.**
Ερμηνευτής: Λάκης Χαλκιάς.

- **1983 Γράμματα στην Αγαπημένη.**
Μουσική: Μάνος Λοΐζος.

- **1984 Η Μαίρη Λίντα τραγουδά Μίκη Θεοδωράκη.**

- **1990 Εαρινή Συμφωνία.**
Ερμηνευτής: Τάκης Χριστογιαννόπουλος.

- **1996 Ο Αντώνης Καλογιάννης τραγουδά Μίκη Θεοδωράκη.**

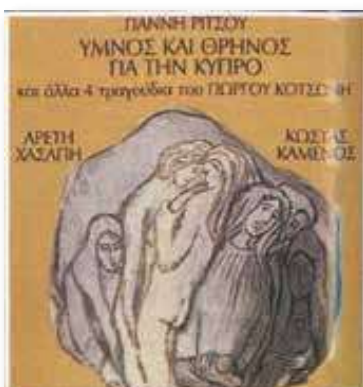
- **1997 Λιανοτράγουδα τραγούδια της γλυκιάς πατρίδας.**
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης.
Ερμηνευτής: Πέτρος Πανδής.

- **2001 Του απείρου εραστής.**
Μουσική: Θάνος Μικρούστακας

- **2002 Τραγούδια του έρωτα και της θάλασσας 2.**
Ερμηνευτής: Νίκος Ανδρουλάκης.

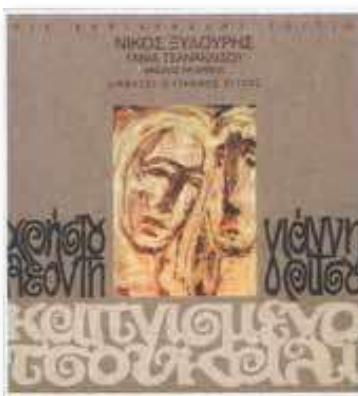
- **2004 Επιτάφιος κατά Σταύρο Ξαρχάκο.**
Ερμηνεύτρια: Μαρία Σουλτάτου.

- **2006 Ρωμιόσυνη - Άξιον Εστί.**
Μουσική: Μίκης Θεοδωράκης.
Ερμηνευτής: Τάσης Χριστογιαννόπουλος

(Αναδημοσίευση από
την Ειδική έκδοση «Λέσχη των Αθανάτων»
-αφιέρωμα στο Γιάννη Ρίτσο
της εφημερίδας «Ελευθεροτυπία»)

Ο Γιάννης Ρίτσος
απαγγέλει σε
συναυλία προς τιμή
του. Δίπλα του ο
Γρηγόρης Μπιθικώτσης
(Θεσσαλονίκη, 1984)

Φωτογραφία του Πλάτωνα Μάξιμου
από το άλμπουμ "Εικαστικά"